

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE EDİRNE'DE ROMANLAR

MUHAMMED TAĞ

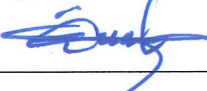
TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM

EDİRNE 2015

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED TAĞ tarafından hazırlanan **TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE EDİRNE'DE ROMANLAR** konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin sınavı Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15-16. Maddeleri uyarınca **04.08.2015 Salı** günü **14:00**'da yapılmış olup tezin * Kabul Edilmesine oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Bülent YILDIRIM (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Tarık ÖZÇELİK	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10083950
Yazar Adı / Soyadı	MUHAMMED TAĞ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 21638282934
Telefon	5356595138
E-Posta	muhammedtag@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Temettuât Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar
Tezin Tercümesi	Romany in Edirne –According to Temettuat Registry Books
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2015
Sayfa	186
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM 23081125912
Dizin Terimleri	Edirne=Edirne
Önerilen Dizin Terimleri	Temettuât=Temettuât, Roman=Romany, Kipti=Gypsy
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 11.08.2018 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Ertelme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

11.08.2015

İmza:.....

Tezin Adı: Temettuât Defterlerine Göre Edirne’de Romanlar

Hazırlayan: Muhammed TAĞ

ÖZET

Temettuât defterleri, Tanzimat Döneminde yapılan sayımları ve bu sayımlar neticesinde tutulmuş olan defterleri ihtiva etmektedir. Bu defterler sosyal ve iktisadi açıdan dönemi değerlendirmek için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu çalışmada Temettuât defterlerinden hareketle Edirne merkez, Lalapaşa (Çöke) ve Uzunköprü (Cisr-i Ergene)’de yaşayan Romanların sosyal ve iktisadi yapıları aydınlatılmaya çalışılmıştır. Sosyal açıdan Romanların nüfusu, şahıs isimleri, lakapları ve meslekleri incelenmiş, iktisadi açıdan ise meslek gelirleri, bağ, bahçe, tarla gelirleri, hayvancılıktan elde edilen gelirler ve ödemiş oldukları vergiler değerlendirilmiştir.

Elde edilen verilerde Romanların Osmanlı adalet anlayışı ile toplum içerisinde üretken ve aktif bir rol aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Temettuât, Roman, Kıpti, Edirne

Name of The Thesis: Romany in Edirne –According to Temettuat Registry Books

Prepared by: Muhammed TAĞ

ABSTRACT

Temettuat registry books include records of census which were taken under registration during the Tanzimat period. These books are indispensable resources for evaluating the period in terms of social and economic structures. The purpose of this study is to explain, in terms of social and economic life, the structure of Romany who lived in the centre of Edirne, Lalapaşa and Uzunköprü by the help of Temettuat registry books. On the social aspect, Romany population, their names, nicknames and professions were examined. On the other hand, on the economic aspect, their professional income, income from their farms, vineyards and orchards, income from stock farming and taxes they paid were evaluated.

According to the data acquired, Romany lived in accordance with the Ottoman sense of justice and played an active and productive role within the society.

Keywords: Temettuat, Romany, Gypsy, Edirne

ÖNSÖZ

Tanzimat dönemi ile birlikte iktisadi olarak köklü değişiklikler yapılmak amaçlanmıştır. Bu iktisadi değişimin sosyal ve iktisadi hayata olan yansımalarını anlamak açısından Temettuât defterleri ayrı bir önem arz etmektedir. Defterlerin tutuluş biçimi itibari ile hane reisleri, hane reislerinin fiziki aksaklıkları (kolu çolak, âmâ vs.), vergileri, meslekleri ve meslek gelirleri, yıllık toplam kazançları, mülkleri, sahip oldukları hayvanlar ve bunlardan elde edilen gelirleri, tarımla uğraşanların tarla, bağ ve bahçeleri ve bunlara ait gelirleri ayrıca gelir getiren getirmeyen kişiye ait bütün bilgiler kaydedilmiştir. Tanzimat Dönemi Romanlarının sosyal ve iktisadi hayatlarını araştırmak için bu defterler tercih edilmiştir.

Çalışmamızda Edirne ve Edirne'nin günümüz ilçelerine ait olan Temettuât defterlerinin ele alınması amaçlanmıştır. Fakat Edirne merkezden başka sadece Lalapaşa (Çöke) ve Uzunköprü (Cisr-i Ergene)'ye ait defterlere ulaşılabılmış diğer ilçelere ait defterler arşivde bulunamamıştır.

Bu bölgelere ait defterler ışığında hazırlamış olduğumuz tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın odak noktası olan Edirne ve Temettuât defterleri hakkında bilgi verildikten sonra birinci bölümde çalışmamızın konusu olan Romanlardan bahsedilmiştir. Genel olarak Romanların kimler olduklarından bahsettikten sonra Osmanlı Devleti içindeki durumlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde Edirne merkeze ait Temettuât defterlerinde yapmış olduğumuz incelemeler verilmiştir. Defterlerin genel özelliklerinden bahsedildikten sonra sosyal hayata dair bilgiler verilmiş daha sonra ise iktisadi hayatları hakkında defterlerde karşılaşılmış olan bilgiler verildikten sonra üçüncü bölüme geçilmiştir.

Üçüncü bölümde Edirne'nin ilçeleri olan Çöke ve Cisr-i Ergene'ye ait olan defterlerde karşılaşılmış olan bilgiler verilmiştir. Öncelikli olarak Çöke defterlerinin özellikleri, Romanların sosyal ve iktisadi hayatları sonrasında ise Cisr-i Ergene'ye ait defterlerin genel özellikleri, sosyal ve iktisadi hayatları verilmiştir. Sonuç kısmında

sosyal ve iktisadi hayata dair elde edilen bilgilerin toplamları verilerek değerlendirilmiştir. Araştırmamızda yararlanmış olduğumuz arşiv belgelerine ait bilgiler, araştırma eserleri, makaleler vs. kaynakça kısmında verilmiş sonrasında ise ekler kısmında Temettuât defter örnekleri verilmiştir.

Çalışmamızda hesaplamalarda kolaylık olması sebebiyle bazı küsürlü rakamlar tamamlanmış, evlek bağlara toplama uyduğu yerlerde dönüme çevrilerek verilmiş bunlardan başka değişiklik yapılmayarak bilgiler olduğu gibi aktarılmıştır.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasının her aşamasında yardım ve desteklerinden dolayı başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Bülent YILDIRIM ve değerli hocam Prof. Dr. İbrahim SEZGİN'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli zamanlarını ayırıp bana yol gösteren ve yardımcı olan kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Veysi AKIN, Yrd. Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR ve Yrd. Doç. Dr. Tarık ÖZÇELİK'e de teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmam boyunca sağlamış oldukları imkânlar ve yardımları için Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphane personeline, çalışmamın en yoğun kısımlarında emek ve desteğini esirgemeyen çevirilerde ve diğer düzenlemelerde her zaman destekçim olan kıymetli arkadaşlarım başta Hilâl YILMAZ olmak üzere Ali YÖRÜR ve Yasin KARAKUŞ'a da teşekkürlerimi sunarım.

Yine yoğun çalışma sürecimde her türlü sıkıntıda maddi, manevi yanımda olan aileme ve çalışmamın bütün safhalarında en büyük destekçim olan Çiğdem DÜNMEZ'e sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Muhammed TAĞ

Ağustos 2015 – Edirne

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR LİSTESİ	IIX
TABLolar LİSTESİ	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1
A. Edirne'nin Coğrafyası	1
1. İdari Taksimat	2
B. Edirne'nin Tarihi	3
1. Türk Hâkimiyetine Kadar Edirne	3
2. Türk Hâkimiyeti ve Sonrasında Edirne	4
C. Temettuât Defterleri	7
I. BÖLÜM	9
ROMANLAR	9
A. Dünyada Romanlar	10
1. Roman Adının Menşei ve Romanlara Verilen Diğer İsimler	10
2. Romanların Kısa Tarihi.....	12
B. Osmanlı Devleti'nde Romanlar	17
1. Osmanlı Devleti İçerisinde Romanlar	17
2. Osmanlı Devleti'nde Romanların Hukukî Durumları	21
3. Romanların Osmanlı Devleti'ndeki Yerleşimleri	24

4. Osmanlı Devleti'nde Romanlardan Alınan Vergiler	26
5. Osmanlı Ordusunda Romanlar	29
6. Edirne'de Romanlar	31
II. BÖLÜM	37
TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE EDİRNE'DE ROMANLARIN SOSYAL VE İKTİSADÎ HAYATI.....	37
B. Sosyal Hayat.....	42
1. Nüfus.....	43
2. Romanların Hane Reisi İsimleri ve Lakapları.....	47
a. Hane Reisi İsimleri.....	47
b. Lakaplar	49
3. Meslekler	51
C. İktisadî Hayat	53
1. Meslek Gelirleri	54
2. Kira Gelirleri	58
3. Tarım	59
4. Hayvancılık	63
5. Vergi	64
a. Vergi-i Mahsusa	65
b. Mal-ı Miri	68
c. Mal-ı Maktu'u	71
d. Aşar	73
e. Cizye	75
f. Vergilerin Dağılımı	77

III. BÖLÜM	80
TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE ÇÖKE VE CİSR-İ ERGENE'DE ROMANLARIN SOSYAL VE İKTİSADÎ HAYATI	80
A. Çöke'de Romanlar	81
1. Çöke Temettuât Defterlerinin Genel Özellikleri	81
2. Sosyal Hayat	84
a. Nüfus	84
b. Çöke'de Yaşayan Kiptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Lakapları	87
(1). Hane Reisi İsimleri	87
(2). Lakaplar	93
c. Meslekleri	96
3. İktisadi Hayat	98
a. Meslek Gelirleri	98
b. Hayvancılık	104
c. Tarım	106
d. Vergi	109
(1). Vergi-i Mahsusa	109
(2). Mal-ı Maktu'u	113
(3). Mal-ı Miri	114
(4). Aşar	114
(5). Cizye	117
(6). Vergilerin Dağılımı	119
1. Cisir-i Ergene Temettuât Defterlerinin Genel özellikleri	121
2. Sosyal Hayat	123

a. Nüfus	124
b. Cısr'ı Ergene'de Yaşayan Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Lakapları	125
(1). Hane Reisi İsimleri	126
(2). Lakaplar	127
c. Meslekler	130
3. İktisadî Hayatı	132
a. Meslek Geliri	133
b. Hayvanlar	136
c. Tarım.....	137
d. Vergi.....	140
(1). Vergi-i Mahsusa.....	140
(2). Aşar	143
(3). Cizye.....	145
(4). Vergilerin Dağılımı	146
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA	150
DİZİN	160

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.s.	: Adı Geçen Sözlük
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
ML. VR. TMT.	: Maliye Varidat Temettuât
Nr.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Basımevi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Bulundukları Mahalleler ve Hane Sayıları	39
Tablo 2: Edirne Kıptîlerinin Kayıtlı Nüfusları Ve Tahminî Nüfusları	44
Tablo 3: Edirne’de Yaşayan Hane Reisi Kıptîlerin İsimleri	47
Tablo 4: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Hanelere Kayıtlı Diğer Üyelerinin İsimleri	48
Tablo 5: Edirne’de Yaşayan Kıptîler İçin Kullanılan Genel Lakaplar	49
Tablo 6: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Kullandıkları Meslek Bildiren Lakaplar ..	50
Tablo 7: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Kullandıkları Memleket Bildiren Lakaplar.....	51
Tablo 8: Edirne Kıptîlerinin Meslekleri	52
Tablo 9: Edirne Kıptîlerinin Meslek Gelirleri Ve Hane Başına Düşen Oranları ...	55
Tablo 10: Edirne Kıptîlerinin Kira Gelirleri	58
Tablo 11: Edirne Kıptîlerinin Bağları ve Bu Bağlardan Yıllık Gelirleri.....	61
Tablo 12: Edirne Kıptîlerin Sahip Olduğu Harir Bahçesi ve Hâsılat-ı Senevîyesi	62
Tablo 13: Edirne Kıptîlerinin Sahip Oldukları Hayvan Cinsleri ve Miktarı.....	63
Tablo 14: Edirne Kıptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa	65
Tablo 15: Edirne Kıptîlerinden Alınan Mal-ı Miri Vergisi.....	69
Tablo 16: Edirne Kıptîlerinden Alınan Mal-ı Maktu’u Vergisi	72
Tablo 17: Edirne Kıptîlerinden Alınan Aşar Vergisi	74

Tablo 18: Edirne Kıptîlerinden Alınan Cizye Vergisi	76
Tablo 19: Edirne Kıptîlerinden Alınan Vergilerin Mahallelere Göre Dağılan Miktarı ve Genel Toplamı	77
Tablo 20: Çöke’de Kıptîlerin Yaşadığı Köy ve Karyeler	81
Tablo 21: Çöke’de Bulunan Müslüman ve Gayrimüslim Kıptîlerin Sayıları ve Tahminî Nüfusları	85
Tablo 22: Çöke’de Yaşayan Müslüman Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Karşılaşma Sıklığı	88
Tablo 23: Müslüman Kıptîlerin Hanelerine Kaydedilen Diğer Kişi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı	89
Tablo 24: Gayrimüslim Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı	91
Tablo 25: Gayrimüslim Kıptî Hanelerine Kaydedilen Diğer Kişi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı	92
Tablo 26: Çöke’de Yaşayan Müslüman Kıptîlerin Meslek Bildiren Lakapları	93
Tablo 27: Çöke’de Müslüman Kıptîlerin Kullandıkları Diğer Lakaplar.....	94
Tablo 28: Çöke’de Yaşayan Gayrimüslim Kıptîlerin Meslek Bildiren Lakapları .	95
Tablo 29: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Meslek Grupları	96
Tablo 30: Çöke’de Müslüman Kıptîlerin Meslek Gelirleri ve Hane Başına Oranı	99
Tablo 31: Çöke’de Gayrimüslim Kıptîlerin Meslek Gelirleri ve Hane Başına Oranı.....	102
Tablo 32: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Sahip Oldukları Hayvanlar	104
Tablo 33: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Sahip Olduğu Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler	105

Tablo 34: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Bağları ve Bunlardan Elde Edilen Hâsılatları	106
Tablo 35: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Mezru ve Gayri Mezru Tarlaları ve Tarımsal Hâsılatları	108
Tablo 36: Çöke Kıptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa	110
Tablo 37: Çöke Kıptîlerinin Mal-ı Maktu’u Vergisi	113
Tablo 38: Çöke Kıptîlerinin Mal-ı Miri Vergisi	114
Tablo 39: Çöke’de Kıptîlerden Alınan Aşar Vergisi	115
Tablo 40: Çöke’de Kıptîlerin Ürettiği Hububattan Alınan Aşar	116
Tablo 41: Çöke’de Gayrimüslim Kıptîlerden Alınan Cizye Vergisi	118
Tablo 42: Çöke’de Kıptîlerden Alınan Vergilerin Karyelere Göre Dağılımı ve Toplamı	119
Tablo 43: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerin Oturduğu Mahallelerin Defter Numaraları ve Hane Sayıları	122
Tablo 44: Cisir-i Ergene’de Kıptîlerin Hane Sayıları ve Tahminî Nüfusları	124
Tablo 45: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hane Reisi İsimleri	126
Tablo 46: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hanelerine Kayıtlı Diğer Hane Üyeleri İsimleri	127
Tablo 47: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hane Reislerinin Kullandıkları Lakaplar	128
Tablo 48: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hane Reislerinin Kullandıkları Meslek Bildiren Lakaplar	129
Tablo 49: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerin Meslekleri	130

Tablo 50: Cısr-i Ergene’de Kıptîlerin Toplam Meslek Gelirleri ve Hane Başına Düşen Oranı	133
Tablo 51: Cısr-i Ergene’de Kıptîlerin Sahip Olduğu Hayvan Cinsleri, Sayıları ve Bir Senede Gelirleri.....	136
Tablo 52: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerden Bağlı Olan Haneler ve Yıllara Göre Hâsılatları	139
Tablo 53: Cısr-i Ergene Kıptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa	141
Tablo 54: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerinin Üretmiş Oldukları Üzüm Miktarı ve Alınmış Olan Aşar Vergisi	144
Tablo 55: Cısr-i Ergene’de Kıptîlerden Alınan Vergilerin Dağılımı	146

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 1831 ve 1875 yıllarında Edirne Merkez Nüfusu ve Kiptîlerin Nüfusu ..	34
Grafik 2: 1870 ve 1872 Yıllarında Edirne Kazası Nüfusu ve Kiptîlerin Nüfusu ..	35
Grafik 3: 1906/7 ve 1914 Yıllarında Edirne Kazası Nüfusu ve Kiptîlerin Nüfusu ..	36
Grafik 4: Edirne Kiptîlerinin Tahminî Nüfusu	46
Grafik 5: Edirne Kiptîlerinin Meslek Geliri Toplamı	57
Grafik 6: Edirne Kiptîlerinden Alınan Vergi-i Mahsusa	67
Grafik 7: Edirne Kiptîlerinden Alınan Mal-ı Miri Vergisi	70
Grafik 8: Edirne Kiptîlerinden Alınan Mal-ı Maktu’u Vergisi	73
Grafik 9: Çöke’de Müslüman Kiptîlerin Meslek Gelirleri Oranı	101
Grafik 10: Çöke’de Gayrimüslimlerin Kiptîlerin Meslek Gelirleri Oranı	103
Grafik 11: Çöke Kiptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa.....	112
Grafik 12: Cısr-i Ergene’de Kiptîlerin Hane Sayıları ve Tahminî Nüfusları	125
Grafik 13: Cısr-i Ergene’de Kiptîlerin Toplam Meslek Gelirleri ve Hane Başına Düşen Oranı	135
Grafik 14: Cısr-i Ergene Kiptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa.....	143

GİRİŞ

A. Edirne'nin Coğrafyası

Edirne ili yurdumuzun Trakya kısmında bulunmakta kuzey güney doğrultusunda 150 kilometre doğu batı doğrultusunda 25-26 kilometre olan bir alanı kaplamaktadır. Toplam olarak Edirne 6255 km²'lik bir bölgeyi içine almaktadır.¹ Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinin içerisinde geçtiği güzel bir mevkide kurulmuştur. Meriç nehri, Arda nehri ile birleştikten sonra şehrin güneybatı kenarından; Tunca nehri ise şehrin içinden geçerek Meriç nehri ile birleşerek Ege Denizine dökülür.²

Edirne'nin özellikle İstanbul ve çevresine olan yakınlığının bu kent için bazen olumlu bazen olumsuz tesirleri olmuştur. Şehir bu özelliği dolayısıyla tarih içinde pek çok kez istilalara maruz kalmıştır. İmparatorluklar başkenti olarak adlandırılan İstanbul, pek çok imparatorun hayalini süslemiş, fethetmek üzere bölgeye gelmişlerdir. İstanbul'un stratejik konumu dolayısıyla Balkanlardan gelen ordular, mecburen ordugâhlarını en yakın yere, yani Edirne ve çevresine konumlandırmışlardır.³ İstanbul'u ve Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan ana yol güzergâhında olması ve bu yolda İstanbul'a varmadan önceki son büyük basamak olması Edirne'nin önemini artırmıştır. Ayrıca Edirne'nin hemen yakınında birleşen vadiler, kendilerini takip eden yolların burada düğümlemesine mekân hazırlayarak, şehrin yerini önemli bir dört-yol ağzı haline getirmiştir.⁴

Edirne'nin Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan bu ana yol üzerinde yer alması buraya eskiçağlardan beri büyük önem kazandırmıştır. Asıl gelişmesini ise Osmanlı hâkimiyeti döneminde göstermiş olup 19. yüzyıldan itibaren uğradığı işgallerin

¹ *Cumhuriyetimizin 50'nci yılında Edirne 1973 il yillığı*, Dizerkonca matbaası, İstanbul, s.29.

² Ramazan Özey, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.6, İstanbul 2002, s. 10.

³ İsmail Mangaltepe, "Batılı Gezginlerin Edirne İzlenimleri (19. Yüzyıl)", *Edirne'nin Fethinin 650. yılı Sempozyum Bildirileri Kitabı*, (Editörler: İbrahim Sezgin, Cengiz Fedakâr, Hasan Demiroğlu), Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2012, s. 219.

⁴ M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *Prof. M. Tayyip Gökbilgin'in Edirne Makaleleri*, Haz: M. Altay Gökbilgin, Veysi Akın, Cengiz Bulut, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015, s. 155.

ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sınır şehri olması daha fazla gelişip büyümesini olumsuz yönde etkilemiştir.⁵

1. İdari Taksimat

Osmanlı Devletinin Balkanlara açılan kapısı olan Edirne, Kırkkilise (Kırklareli), Tekirdağı, Gelibolu, Dedeoğlu ve Gümülcine sancakları ile Ada, Çöke Manastır ve Üsküdar nahiyelerini içine alan bir vilayet merkeziydi.⁶ Günümüzde ise Edirne şehir olarak Enez, Keşan, Havsa, İpsala, Lalapaşa, Meriç, Süloğlu ve Uzunköprü ilçelerinden oluşmaktadır. Bizim çalışmamıza dâhil ettiğimiz günümüz ilçeleri içinde sadece Lalapaşa ve Uzunköprü defterleri bulunabildiği için bunlar yer almaktadır. Bu sebeple bu iki ilçe hakkında da bilgi vereceğiz.

Öncelikli olarak Lalapaşa'dan bahsedecek olursak; Lalapaşa'nın 15 bin yıl önce Cilâlî taş devrine ait Dolmen mezarlarından çok eski bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Edirne'nin kuzeyinde yer alan Lalapaşa ilçesi 606 km² genişlikte bir alanı kaplar Edirne'ye 27 km dir.⁷ Lalapaşa ve yöresi Osmanlı Türkleri döneminde Lala Şahin Paşa tarafından 1361 yılında fetih edildikten sonra Türk hâkimiyetine geçmiştir. 1912 yılında Balkan Savaşlarından sonra sınır tespiti yapılmış, bu tespit sonrasında Lalapaşa ilçesi kurulmuştur. Daha sonra Edirne'ye bağlı bir bucak konumuna gelmiş olsa bile Ekim 1945 yılında tekrar ilçe olmuştur.⁸ Çöke Adının nereden geldiği bilinmemektedir. Çöke Nahiyesi içinde bulunan köylerin büyük çoğunluğu bugün Lalapaşa ilçesi sınırları içinde yer almaktadır.⁹

Uzunköprü hakkında bilgi verecek olursak, XVII. yy ortalarına kadar Nahiye-i Ergene adı ile anılmış, XX. yy başlarına kadar da Cısr-i Ergene olarak geçmiştir. Şehir II. Murat tarafından kurulmuştur. 174 gözlü 1293 metre

⁵ M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 156.

⁶ Besim Darkot, "Edirne, Coğrafi Giriş", *Edirne (Edirne'nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağanı Kitabı)*, II. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları (TTK), Ankara 1993, s. 11.

⁷ *Cumhuriyetimizin 50'nci yılında Edirne 1973 il yillığı*, Dizerkonca matbaası, İstanbul 1974, s. 66.

⁸ *1993 Lalapaşa*, Lalapaşa Kaymakamlığı, Edirne 1993, s. 9.

⁹ Çalışmamız genelinde o günkü coğrafi koşullar değerlendirilmiş ve Çöke nahiyesi genelindeki karyelerin hepsi taranmıştır. Ayrıca çalışmamız boyunca Lalapaşa ilçesinin defterlerde geçen ismi olan Çöke ismi kullanılacaktır.

uzunluğundaki köprü de yine aynı padişah zamanında yapılmıştır. Uzunköprü'nün ilk olarak Karesi, Saruhan ve Bursa yörelerinden gelen Türkmen aileleri yerleştirilmiştir. Buraya yine II. Murad yıllık 160.000 akçayı bulan gelire sahip olan bir Külliye yaptırmış ve şehrin gelişimini sürdürmesini sağlamıştır. O günden bu güne Edirne'nin en büyük ilçelerinden biri haline gelmiştir. Yüz ölçümü 1224 km²'dir.¹⁰ 1920 yılında Uzunköprü'yü işgal eden Yunanlılar kentin adını Makrifere'ye çevirmiş 18 Kasım 1922'de kurtuluştan sonra Uzunköprü adını almıştır.¹¹

B. Edirne'nin Tarihi

1. Türk Hâkimiyetine Kadar Edirne

Edirne'nin bulunduğu yerde Trak kabilelerinden birinin açık bir şehir veya pazar yeri kurduğu, sonradan buranın Makedonyalılar ve Romalılar tarafından genişletildiği genellikle kabul edilir. Bu bölgedeki en eski şehir, Trak kabilelerinden Odrisler'ce Meriç ile Tunca nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuştu. Makedonyalılar burayı Orestler'in kolonisi haline getirmişler, şehre Orestia, kenar mahallelerine ise Gonnoi adını vermişlerdi. Ancak şehir, II. yüzyılda Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yeniden kurulunca onun adına izafeten Hadrianopolis adını aldı. Roma İmparatorluğu zamanında Doğu ve Orta Avrupa'dan gelebilecek saldırılara karşı güçlendirilmiş ve önemli bir menzil yeri vazifesi görmüş, Balkan yarımadasının doğu kısmında geniş bir idari bölgenin merkezi konumuna gelmiştir. Bizans İmparatorluğu döneminde şehir, bir iktisadî faaliyet merkezi olmaktan ziyade bir hudut bekçisi durumuna düşmüştür. Birçok kavmin saldırılarına karşı koyarak İstanbul'un korunmasına hizmet etmiştir.¹²

¹⁰ *Cumhuriyetimizin 50'nci yılında Edirne 1973 il yılığı*, Dizerkonca matbaası, İstanbul 1974, s. 80.

¹¹ Latif Bağman, *Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri*, Uzunköprü Kaymakamlığı, Edirne 1996, s. 10. Çalışmamız boyunca Uzunköprü için ele almış olduğumuz dönemde ve çalışmamızın temelini oluşturan Temettuât defterlerinde Cisir-i Ergene olarak geçtiği için bu isim kullanılacaktır.

¹² Besim Darkot, *a.g.m.*, s. 4-5.

Edirne'nin merkezi konumu ve İstanbul'la olan bağlantısı Türklerin de dikkatini çekmiştir. Edirne'ye Osmanlı Devleti ile birlikte gelmemişler daha önceki dönemlerde de Türk devletleri tarafından yapılan akınlar ile Edirne'ye yerleşmeye çalışmışlardır. 586'da Avarlar, 914 ve 922'de Bulgar Türkleri Edirne'yi ele geçirmişler ise de burada kalıcı bir hâkimiyet tesis edememişlerdir.¹³ Şehir, XI. yy'ın ortalarında ise Peçenek Türkleri ile Bizans mücadelesine şahitlik etmiştir.¹⁴

Şehrin adı İslam kaynaklarında Hadrianopolis'ten bozma "Edrenos", "Edrenaboli" tarzında yazıldığı gibi I.Murat zamanında "Edrene" şeklinde kullanıldı ve uzun süre bu şekilde anıldıktan sonra muhtemelen XVIII. yüzyıldan itibaren "Edirne" olarak söylenmeye başlandı.¹⁵

2. Türk Hâkimiyeti ve Sonrasında Edirne

Bizans hâkimiyeti zayıflayıp Osmanlı Türkleri teşkilatlı bir şekilde büyümeye başlayınca bölgenin önemine binaen burası için fetih düşüncesi diğer Türk devletlerindeki gibi Osmanlı Türklerinde de oluşmuştur. Hatta Orhan Bey, Süleyman Paşa'ya göndermiş olduğu serdarlık beratında Edirne'nin ehemmiyetini bildirmiş ve Osmanlı Devleti'nin Edirne üzerindeki düşünceleri çok geçmeden gerçekleşmiştir. I. Murad'ın tahta çıkması ile Rumeli'deki fetih hareketleri hızlanmış, Hacı İlbeyi ve Evrenos Bey'ler önderliğindeki birlikler Çorlu, Dimetoka, Keşan ve Burgaz gibi civar bölgeleri ele geçirmişlerdi. Stratejik açıdan önemli olan bu yerlerin ele geçirilmesinden sonra Lala Şahin Paşa Edirne üzerine büyük bir kuvvet ile gönderilmişti. Lala Şahin Paşa'nın Edirne üzerine hareketini haber alan tekfur Osmanlı serdarını Sazlıdere'de karşıladı.¹⁶ Yoğun çarpışmaların olduğu savaşta Osmanlılar galip geldi ve Edirne tekfuru geceleyin bir fırsatını bulup Meriç nehrinde

¹³ Mualla Uydu Yücel, "X-XI. Yüzyıl Türk Tarihinde Edirne", *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Edirne 2012, s. 1.

¹⁴ M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 161.

¹⁵ M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 425.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.1, TTK, Ankara 1988, s. 163; M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, s. 162,163.

bir kayığa binerek Enez'e kaçtı.¹⁷ Tekfurun şehirden kaçması ile şehir 1361 yılında Meriç nehrinin taşkın olduğu bir mevsimde Osmanlılara teslim edilmiştir.¹⁸

Edirne'nin alınması ile hem İstanbul'un fethi hem de Avrupa'ya yapılacak olan seferler için önemli bir adım atılmıştır. Edirne, İstanbul'un fethi için yapılan bütün hazırlıklarının merkezi ve Osmanlıların Balkanlar ve Avrupa'ya açılan kapısı olmuştur.

Edirne, II. Murat Han zamanında gerçek bir başkent olarak kullanılmış ve yine onun zamanında imar ve inşaa çalışmaları son derece hız kazanmıştır. Ancak İstanbul alındıktan sonra Edirne başkent olma özelliğini kaybetmiştir.

Edirne'nin yeniden önem kazanması XVII. yy'da olmuştur. Bunda başta I. Ahmed olmak üzere bazı Osmanlı Padişahlarının burada oturmaları etkili olmuş şehir adeta ikinci bir başkent hüviyetine sahip olmuştur. I. Ahmed, II. Osman ve IV. Murad'ın av eğlenceleri sebebiyle Edirne'de ikamet etmeleri buraya duyulan ilgiyi daha da artırmıştır. Özellikle IV. Mehmed buraya ayrı bir değer vererek, Venedik ve Leh seferleri sebebiyle Edirne'de kalmış ve birçok elçiyi burada kabul etmiştir. Avusturya ile başlayan savaşlarla beraber Edirne yeniden askeri bir üs olarak kullanılmaya başlanmıştır. IV. Mehmed'den sonra tahta çıkan II. Süleyman Edirne'de vefat etmiş, II. Ahmed burada tahta çıkmış ve burada vefat etmiştir. Yine II. Mustafa'nın tahta çıkışı da Edirne'de olmuştur.¹⁹

¹⁷ Hüseyin Nihal Atsız, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 62.

¹⁸ Halil İncalcık, "Edirne'nin Fethi (1361)" *Edirne'nin Fethinin 600. Yılı Sempozyumu Bildirimleri Kitabı*, s. 159; Âşıkpaşaoğlu Edirne'nin fethinin Hicri 761 (miladi 1359-1360) tarihinde olduğunu söylemektedir Bkz; Hüseyin Nihal Atsız, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 62; Aleksandır Burmov ise çok geç bir tarih olan 1371 yılında Çirmen Savaşı sonrasında Edirne'nin Türkler tarafından alındığını söylemektedir Bkz; Aleksandır Burmov, "Türkler Edirne'yi ne vakit Aldılar", *Belleten*, C. XIII, S. 49, TTK, Ankara 2003, s. 106. Halil İncalcık'ın yapmış olduğu değerlendirmenin doğruluğu üzerinde durulması gerektiği kanısında olduğumuz için çalışmamızın ana metninde 1361 tarihine yer verdik.

¹⁹ M. Tayyip Gökbilgin. "Edirne", *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 426,427.

XIX. yy'ın başlarından itibaren Edirne için kara günler başlamıştır. Şehir 1829 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal Edirne'deki Müslüman ahalinin göçüne sebep olmuş, işgal öncesinde 140.000 kişi olan nüfus işgal sonrasında 100.000'e düşmüştür. Göç eden Müslümanların yerine Hristiyan köylerinin ileri gelenleri Edirne merkeze yerleşmiştir.²⁰ Edirne'deki bu kara günler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile devam etmiştir. 93 harbi dediğimiz bu savaşta Edirne yeniden Ruslar tarafından işgal edilmiş ve 13 Mart 1879'a kadar süren işgalde şehir harap olmuştur. Gerek işgalden gerekse hastalıklardan dolayı binlerce insan ölmüştür. Bundan sonra Balkan savaşlarına kadar Edirne'de bir sükûnet hâkim olmuş, Balkan savaşları ile birlikte Bulgar zulmü başlamıştır. Müstahkem mevki komutanı Şükrü Paşa, Edirne savunması için olağan üstü bir gayret göstermiş fakat netice itibariyle Edirne Bulgarlara teslim edilmiştir. İkinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, İngiltere'nin propaganda faaliyetlerine kulak asmadan, Türk orduları Enver Paşa komutasında Edirne'ye girerek şehrin Türkler tarafından kolay kolay bırakılmayacağı tüm dünyaya gösterilmiştir.²¹ Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olan Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Trakya'daki toprakları işgallere maruz kalmıştır. Bu durumdan faydalanan Yunanistan bir taraftan Batı Anadolu'ya saldırırken diğer taraftan Edirne'yi işgal etmiştir. Anadolu'daki milli hareket zaferle sonuçlanınca Mudanya Mütarekesi sonrasında 25 Kasım 1922'de Edirne'ye yeniden Türk ordusu girmiş ve Edirne tekrar sahibi olan Türk Milletinin hâkimiyetine girmiştir.²²

²⁰ Biz burada ki olumsuz durumu Edirne Temettuât defterlerinde görmekteyiz merkeze ait birçok mahallede Yahudi, Rum ve Hristiyanlar karşımıza çıkmıştır.

²¹ Sercan İhsan Ürkmez, "İkinci Balkan Savaşında Edirne'nin Geri Alınması Meselesi" *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Süleyman SEYDİ-Vedat KARTALCIK- Murat KILIÇ, Isparta 2013, s. 39.

²² M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *Prof. M. Tayyip Gökbilgin'in Edirne Makaleleri*, s. 172-174.

C. Temettuât Defterleri

Temettü *kar etme fayda görme*²³ anlamındadır. Temettü vergisi ise herkesin gelirine göre devlete verdiği vergi anlamına gelmektedir.²⁴ 1825 yılından itibaren konan bir vergi olan Temettü, 1868 yılında Tahrir-i Umumi Nizamnâmesi ile oranları yeniden belirlenmiş, 1879'da da herkesin senelik kazancı üzerinden alınması öngörülmüştür. Son dönemlerde ise adı “kazanç vergisi” olmuştur.²⁵

Osmanlı, Tanzimat dönemi ile klasik dönem mali sisteminden tam olarak uzaklaşmıştı. XIX. yy'ın Osmanlı Devleti için reformlar dönemi olması bu çerçevede mali yapılanmada da kayda değer değişikliklerin yapılmasını gerektirmiştir. Cizye ve aşar gibi birkaç vergi dışındaki bütün vergiler kaldırılarak, “*herkesin mutasarrıf olduğu emlak ve arazi-i mevcudiyetinin menafii ve temetuât-ı hasılasına ve kar ve ticaret ve iktidarına ve'l-hâsıl hal ve tahammüllerinin derecesine göre virgü namıyla*” tek bir vergi alınması kararlaştırılmıştır.²⁶ Bu vergiye *Emlak ve arazi ve hayvanat ve temettü* sayımları denilmiş ve bu sayımlar neticesinde yirmi bine yakın defter meydana gelmiştir.²⁷

Tanzimat Dönemi yöneticileri devletin varlığını devam ettirebilmesi için toplumsal birliğin ve idari bütünlüğün sağlanmasını temel şart olarak görmüşlerdir. Bu amaçla girmiş oldukları tüm idarî reformların başarısının malî bir taban oluşturulmasına bağlı olduğu da düşünülmüştür. Bu malî tabanın oluşturulması için genellikle Tanzimat Dönemi'nde vergi konusunda düzenler yapılmıştır.²⁸ Bu

²³ Şemseddin Sami, “*Kamus-i Türki*”, İkdâm Matbaası, İstanbul 1899 (H.1317), s. 437.

²⁴ Ayşe Özdemir Kızıllan, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuât Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kütahya 2008, s. 60.

²⁵ Necdet Sakaoğlu, *Tanzimattan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 127.

²⁶ Nuri Adıyeke, “Temettuât Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, OTAM, Ankara 2000, S.11, s. 769.

²⁷ Said Öztürk, “Türkiye’de Temettuât Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1, 2003, s. 287.

²⁸ Tevfik Güran, “19. Yüzyıl Temettuât Tahrirleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, (Derleyenler: Halil İnalcık, Şevket Pamuk), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000, s. 75.

maksatla konulmuş olan temettü vergisinin kısa süreli gayesi toplam vergi yükünün bölgeler ve kişiler arasında daha adil dağılımını sağlamak, uzun dönemli gayesi ise geniş bir mali reformun verilerini tespit etmektir.²⁹

Temettü defterleri 1988 yılı öncesinde çok fazla tasnif edilmiş değildi. Fakat bu tarihten sonra defterler yoğun bir şekilde tasnif edilerek araştırmacılara sunulmuş vaziyettedir. Muhassılların kontrolünde olan sayımlarda mahalli idarecilerin yardımlarının olduğu da bilinmektedir. Temettü çalışmalarında 1845 yılına kadar olan süre içerisinde uygulamada istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Alının kararlar neticesinde durumun önemi gündeme getirilerek eyaletlere özel talimatlar gönderilmiştir.³⁰ Bu sebeple 17.000'den fazla olan defterlerin büyük çoğunluğu 1845/1846 yıllarına aittir.³¹ Defterlerin genel özelliklerine bakacak olursak hane ve sıra numaraları ismin üzerinde yazmakta ilk sırada genellikle imam ve muhtarlar bulunmaktadır. Hane reisinin adı, lakabı ve açıklaması yapıldıktan sonra da Hane reisi isminin üstüne yukarıya doğru uzanan bir şekilde meslek ismi yazılmıştır. Mesleğin yazıldığı yer ile aynı yere bir önceki sene ödemiş olduğu vergi de yazılmaktadır. İsmi alt kısmında ise çiftçi ise ektiği toprak miktarı, bu toprak kira ise kimden alındığı ve buradan elde edilen öşür miktarı belirtilmektedir. Yine aynı yerde tarımı yapılan ürünler (Buğday, arpa, darı, yulaf vs. bunların yanında bağ, tütün, pamuk vs. gibi endüstri ürünleri) gelir sağlayan zeytin ve meyve ağaçları ayrıca koyun, keçi ve sağmal inek gibi gelir getiren hayvanlar da adet olarak yazılmışlardır. Bunlardan başka kovanlar ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerde defterlere kaydedilmiştir.³²

²⁹ Nuri Adıyeke, *a.g.e.*, s. 774.

³⁰ Tevfik Güran, *a.g.e.*, s. 76.

³¹ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, C. LIX, S. 225, Ankara 1995, s. 396.

³² Nuri Adıyeke, *a.g.e.*, s. 780, 781.

I. BÖLÜM

ROMANLAR

A. Dünyada Romanlar

1. Roman Adının Menşei ve Romanlara Verilen Diğer İsimler

Romanlar, asırlardır beraber yaşadığımız ve kültürel yapılarını hiç bozmadan devam ettiren bir topluluk olarak toplumumuzun bir parçasını oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar neticesinde Romanlar; Hindistan'dan dünyanın neredeyse tamamına yayılmış, birçok bölgede farklı isimler almış, kendilerine has meslekleri, kültürleri ve yaşam tarzları olan göçebe bir topluluk olarak tanımlanmıştır.³³

Romanlar kendilerini *Rom* (Erkek), *Romni* (dişi) dillerini ise *Romani* olarak adlandırmışlardır. Rom ismi *adam*, *insan* anlamına gelmekte ve günümüzde hâlâ Hindistan'da görülmekte olan düşük bir kastın adı olan Sanskritçe Domba sözcüğünden türemiştir.³⁴

Romanlar için yüzyıllardan beri kullanılan Çingene adının nereden geldiği ile ilgili değişik tezler bulunmaktadır. Bunlar arasında uzmanların üzerinde en çok durduğu Yunanca'da kehanet, büyücülük ve sihirle uğraşan bir grubun adı olarak kullanılan ve dokunulmaz anlamına gelen *Athinganoi* veya *Atsingani* sözcüklerinden türemiş olacağıdır.³⁵ Ayrıca Yunan tarihçi Herodot'un Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan *Sigynnae* isimli bir halktan bahsetmiş olmasından yola çıkarak, Çingene tabirinin *Sigynnae* isminden geldiği de ileri sürülmektedir.³⁶

Ülkemizde ise Hüseyin Yıldız, Göktürk yazıtlarında geçen Çıgany kelimesine bağlayarak birçok dünya diline buradan bağlantılı olarak geçmiş

³³ Alper Yağlıdere, *İzmir Romanları Yaşam-Kültür-Alışkanlıklar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 19.

³⁴ Hermann Berger, *Çingene Mitolojisi*, (Çev: Musa Yaşar SAĞLAM), Ayraç Yayınevi, Ankara 2000, s. 9.

³⁵ Ali Mezarcıoğlu, *Çingenelerin Kitabı Tarihi, Sosyolojik ve Antropolojik Bir Kaynak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010, s. 19; Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler*, (Çev: Bahar Tırnakçı), Homer Kitapevi, İstanbul 2006, s. 13-14.

³⁶ Ali Mezarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

olacağına değinmiş ayrıca Göktürk yazıtlarında *yok-çigany* şeklinde geçen kelimenin Macarca'da kullanılan *Ciganyok* kelimesiyle olan benzerliğiyle de bağlantı kurmuştur.³⁷ Farsça'daki çoğul eki olan “*gen*”-“*gan*” müzik aleti çalan anlamındaki Çengi ile bağdaştırılmış ve Çengi-gan veya Çengi-gane olarak aktarılmış ve Çingene adının buradan türemiş olduğu ileri sürülmüştür.³⁸ Ancak Romanların müziğe olan ilgilerinden dolayı böyle bir değerlendirme yapılmasını, İsmail Altınöz yazmış olduğu *Osmanlı Toplumunda Çingeneler* adlı kitabında Çingene adının bu şekilde türemiş olmasının bilimsel olmadığını ve Farsça'daki “*gan*” “*gen*” eki her zaman aynı anlamı vermeyeceğine dair bir açıklama yapmıştır.³⁹

Romanlar dünyada ve ülkemizde bölgelere göre değişiklik gösteren farklı isimlerle zikredilmişlerdir. Suriye'de *Gace* ve *Navar*, Bulgarca'da *Ciganin*, Rumen ve Makedonca'da *Ciganu*, Almanca *Cingany*, *Cinkan*, *Zigeuner*, İtalyanca *Zingari*, Venedik'te *Cingano*, Fransızca *Gitane* ve *Tsigane*, İngilizce *Gipsy* İspanyolca'da eskiden *Agypciano* bugün *Gitano* gibi isimlendirmeler yapılmaktadır.⁴⁰

Türkiye'de ise Romanlara verilen adlandırmalar bölgeden bölgeye değişiklik göstermiştir. Batı Anadolu ve Trakya'da *Roman*, Van ve Ardahan civarında *Mutrip*, Orta Anadolu'da *Elekçi*, Erzurum, Artvin, Erzincan, Bayburt ve Sivas'ta *Poşa*, Akdeniz ve Ege bölgelerinde *Sepetçi*, Anadolu'nun birçok yerinde *Esmer Vatandaş*, *Köçeri*, *Arabacı*, Adana Romanları da genellikle *Cono* gibi isimlerle anılmaktadırlar.⁴¹ Yine ayrıca Anadolu'nun birçok yerinde *Elekçi* olarak adlandırılmaktadırlar.⁴²

³⁷ Hüseyin Yıldız, “Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2007, s. 63,71.

³⁸ Ali Rafet Özkan, “Çingenelerin Kökeni ve Türkiye'de Çingeneler”, *Bir Çingene Yolculuğu*, Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.13; Hüseyin, Yıldız, *a.g.e.*, s. 63.

³⁹ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 25.

⁴⁰ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 17-18.

⁴¹ Ali Rafet Özkan, *a.g.e.*, s. 4.

⁴² Elek yapan veya satan kimse anlamına gelmektedir. Bzk: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55af467fe02e99.61847031 (22.07.2015)

2. Romanların Kısa Tarihi

Romanların kökeni çoğunlukla Mısır'daki Kıptîlerle ilişkilendirilerek Mısır'a bağlanmaktadır. Ancak Mısır kökenli oldukları konusunda yanlış bir kanı bulunmaktadır. Bu yanlışlığın sebebini İsmail Altınöz *Osmanlı Toplumunda Çingeneler* adlı kitabında Romanların uzun süre Mısır'da yaşamaları ve buradan deniz yoluyla Avrupa'ya yayılmalarının neticesinde Mısırlı anlamında *Gypsy*⁴³ kelimesinin Romanlar için kullanılmasının etkili olduğuna değinmiştir.⁴⁴ Son yüzyılda yapılan çalışmalar neticesinde Romanların Hindistan kökenli oldukları konusu kesinlik kazanmıştır. Araştırmacıların böyle bir kanıya varmalarında en büyük etken son iki asırdan beri yapılan dil çalışmalarının Romanların dil özellikleri ile Hint dilleri arasında olan benzerlikleridir. Bu benzerlikler, Romanların Hindistan'ın yerli halklarından olduklarını ve çeşitli nedenlerle buradan göç ederek dünyanın birçok bölgesine yayıldıklarını ortaya çıkarmaktadır.⁴⁵ Avrupa'ya ve bütün dünyaya yayıldıklarında dahi kültürel özelliklerinin büyük bir kısmını bozmadan koruyan Romanların, Dil özellikleri itibariyle Hindistan'ın kuzeybatı bölgesinin ana yurtları olma olasılıkları yüksektir. Fakat tam olarak Hindistan'ın hangi bölümünden geldikleri konusundaki veriler kesin değildir.⁴⁶

Ana yurtları meselesi üzerindeki düşünceler genellikle sabitleşmiş ve Hindistan menşeli oldukları konusundaki bilgiler kesinleşmiş durumdadır. Romanlar üzerindeki diğer tartışmalar ise Anayurtlarını ne zaman ve neden terk ettikleri meselesidir. Romanların günümüzde yoğun olarak yaşadıkları Balkanlara ne zaman geldikleri ve bütün dünyaya ne zaman yayıldıkları hakkında elimizde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Fakat gittikleri bölgelerde Romanlarla ilgili tutulan ilk kayıtlar neticesinde bir tarihlendirme yapılmaktadır.

⁴³Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev: Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir), Dost Kitapevi, Ankara 2002, s. 122.

⁴⁴İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 29.

⁴⁵Ali Rafet Özkan, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁶Donald Kenrick, "Romany Origins and Migration Patterns", *International Journal of Frontier Missions*, Vol-17:3, 2000, s. 39.

Romanların anayurtlarını V. yüzyılda terk ettikleri düşünülmektedir. Aynı yüzyılda göçebe olarak yaşamlarını sürdürmeye başlamışlar ve bu yüzyıldan sonraki tarihi süreçler içerisinde kademe kademe bütün dünyaya göç etmeye başlamışlardır. Bu göç hareketleri neticesinde IX. yy'dan itibaren Anadolu'da, XIV. yy'dan itibaren de Avrupa'da görünmeye başlamışlardır.⁴⁷ Romanların anayurtlarını neden terk etmiş oldukları kesin olarak bilinmiyor olmasına rağmen bununla ilgilide bazı rivayetler mevcuttur. Bunlardan biri; İran Şah'ına büyük bir müzisyen grubun gönderilmesi ve bu grubun daha sonra İran'dan ayrılarak bütün dünyaya yayılmasına atfedilmektedir.⁴⁸ Ayrıca Akhunlar'ın Türkistan'dan yaptıkları akınlar neticesinde, meydana gelen kıtlık sebebiyle bölgeyi terk etmiş olabilecekleri de düşünülmektedir.⁴⁹

Göçebe gruplar halindeki Romanların IX. ve X. yy'da birkaç kol halinde dünyaya yayılmaya başlamış oldukları tahmin edilmektedir. Bunların bir kolu, İran üzerinden Kafkasya, Rusya, Sibirya ve Kuzey Avrupa'ya göç ederken diğer kol ise Güneydoğu Anadolu üzerinden Suriye, Mısır, Kuzey Afrika ülkeleri ve İspanya'ya gitmiştir.⁵⁰ Bu göç dalgasının en büyük olanı ise Anadolu üzerinden Balkanlara ve Avrupa içlerine doğru olan göç hareketidir.⁵¹ Bu göç yolları boyunca iletişime geçtikleri birçok toplumla etkileşim içinde olmuşlardır. Romanların Arap topraklarında çok kalmadıkları, İran'da, Ermenistan'da, Anadolu'da daha uzun süre kaldıkları dillerine geçmiş olan kelimelerden anlaşılmaktadır. Çünkü Arapça'dan dillerine geçen kelime sayısı oldukça az iken Rumca, Ermenice, Farsça ve Türkçe'den gelen kelime çok daha fazladır.⁵² Bu durum hem göç esnasındaki güzergâhları hem de hangi Milletlerden etkilendikleri konusunda bize aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

⁴⁷ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁸ *A.g.e.*, s. 30.

⁴⁹ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 13-14.

⁵⁰ Ali Arayıcı, *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2008, s. 28.

⁵¹ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 15.

⁵² Isabel Fonseca, *Beni Ayakta Gömün Çingeneler ve Yolculukları*, (Çev: Özlem İlyas), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. 109,111.

Göçe başlamış olan Romanların Anadolu'ya kesin geliş tarihleri belli olmadığı gibi göç dalgasının İran üzerinden Ermenistan'a oradan da Anadolu'ya geçmiş olması varsayımından yola çıkarak neden bu güzergâhı takip etmiş oldukları hakkında da kesin bilgiler mevcut değildir.⁵³

Romanlar XI. ve XII. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde görülmeye başlanmıştır.⁵⁴ Romanlarla ilgili Bizans'ta ilk karşılaşılan kayıt 1068 yılında Athos Dağı'nda bir keşiş tarafından tutulmuş olan günlüktür.⁵⁵ Bu yüzyıllardaki belgelerde Romanlar *Athinganoi* diye adlandırılmıştır. Romanlar Bizans'a IX. Konstantinos Monomakhos döneminde "1042-1055" yılları arasında gelmişlerdir.⁵⁶ Bazı kaynaklarda ise Romanların Bizans'a, soyluların katıldığı av partilerinde yaralanan vahşi hayvanları öldürmekle görevlendirilmek için getirtilmiş olduğu üzerinde durulmaktadır.⁵⁷ Bu dönemde Bizans'taki bazı kaynaklarda Romanların sihirbazlık, falcılık, yılan oynatıcılığı, hırsızlık, dilencilik ve kara büyücülükle uğraştıklarından söz edilmektedir.⁵⁸ Bizans'ın Romanlara karşı olan tavrı imparatorların siyasetlerine göre farklılıklar göstermiştir. Bir dönem rahat içerisinde yaşarlarken başka bir dönem de ise zorlama ve baskı altında yaşam sürdürmüşlerdir.⁵⁹ Bu değişken koşullar altında göçün Bizans İmparatorluğu'ndaki ayağını tamamlayanlar, XIII. yy'a gelindiğinde Trakya'yı aşarak Balkanların içlerine kadar yayılmışlar sonrasında ise kısa bir süre içerisinde Avrupa'ya geçmişlerdir.⁶⁰

Romanların XIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'ya girmiş olmaları onların Avrupa'da yaşayacakları kara günlerin başlangıcı olmuştur. Romanlar Batı Avrupa'da 1407, Girit'te 1322, Korfu'da 1347, Eflak'ta ise 1370 yıllarında ilk kez

⁵³ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 31.

⁵⁴ Melih Duygulu, "Çingeneler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.II, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 514.

⁵⁵ Isabel Fonseca, *a.g.e.*, s. 111; Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁶ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁷ Melih Duygulu, *a.g.e.*, s. 514.

⁵⁸ gös. yer.

⁵⁹ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 17.

⁶⁰ Isabel Fonseca, *a.g.e.*, s. 111.

görölmeye başlanmıştır.⁶¹ Ayrıca diğr Avrupa ölkelerinde ilk göröldükleri tarihler; Almanya’da 1407, Fransa’da 1419, Hollanda’da 1420, İtalya’da 1422, İspanya’da 1425, Rusya’da 1501, İskoçya ve Danimarka’da 1505, İsveç’te 1512, İngiltere’de 1514, Norveç’te 1540 ve Finlandiya’da 1584 yıllarına denk gelmektedir.⁶² Avrupa’ya girmiş olan Romanlar 1407’de siyah tenlerinden dolayı **Tatarlar** olarak anılmışlar,⁶³ bazı ölkelerde ise doğudan geldikleri için **Türklerin Ajanı** olarak görölmüşlerdir.⁶⁴ Romanlar XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca Avrupa’ya iyice yerleşerek göstericilik, falcılık ve müzisyenliğin yanı sıra çiftçi, paralı asker ve demircilik gibi işlerle uğraşıp Avrupa’da yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Romanların bu tarz işlerle uğraşmaları ilk başlarda idarecilerin, kilise ve esnaf teşkilatlarının dikkatini çekmişti. İdareciler bu kişilerin yerleşik düzene geçirilip vergilendirilmelerini isterken, kilise büyücölük ve falcılıkla uğraşan bu insanlardan endişeleniyordu. Esnaf teşkilatları ise çadırlarda ve at arabalarında ticaret yapıp kadın ve çocuklarının yardımıyla günün tüm saatlerinde çalışan Romanların, ucuz mallarla piyasayı düşürmeleri yüzünden rahatsızlık duyuyorlardı.⁶⁵

Romanların Avrupa idarecileri tarafından iyi karşılandığına bir örnek olarak; 1442 yılında Troyes⁶⁶ kentine gelen ve kendilerinin Küçük Mısır⁶⁷’dan geldiklerini söyleyen Romanları şehrin vekilleri güzel karşılar ve gitmek istedikleri yere gidebileceklerini söylerler.⁶⁸ İlk başta ilgi ile karşılanmalarına rağmen zamanla toplumdan dışlanmış; işe yaramaz, düzenbaz, insanları aldatan kötü kişiler olarak anılmaya başlanmışlardır.⁶⁹ Yukarıda bahsetmiş olduğumuz örnek Avrupa’da

⁶¹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 31.

⁶² Jean-Pierre Liegeois, Nicolae Gheorghe, “Roma/Gypsies: A European Minority”, *Minority Right Group International Report*, AN MRG International Report 95/4, s. 7.

⁶³ Ali Rafet Özkan, *a.g.e.*, s.16.

⁶⁴ Donald Kenrick, *The A to Z of The Gypsies (Romanies)*, Scarecrow Press, United Kingdom 2007, s. XXXVIII.

⁶⁵ Donald Kenrick, *a.g.e.*, s. XXXVIII.

⁶⁶ Bugünkü Fransa’da bir şehirdir.

⁶⁷ M. Tayyip Gökbilgin’e göre Küçük Mısır Yunanistan’da bulunan Epir bölgesidir. Bkz: M. Tayyip Gökbilgin, “Çingeneler”, *İA*, Milli Eğitim Basımevi (MEB), İstanbul 1963, s. 421.

⁶⁸ Heriette Asseo, *Çingeneler Bir Avrupa Yazgısı*, (Çev: Orçun Türkay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 14.

⁶⁹ Heriette Asseo, *a.g.e.*, s. 23.

Romanlar için çok nadir karşılaşılan bir örnek olarak değerlendirilebilir. Çünkü bundan sonraki süreçte Avrupa’da birçok felaketle karşı karşıya kalacaklardır.

Romanların Avrupa’daki kara günlerine örnek olarak ise; VIII. Henry’nin 1530 yılında çıkarmış olduğu bir yasayla Romanlara yardım edenlere kırk pound ceza uygulanmış, bir yerden başka bir yere götürülen Romanlar ise asılmıştır.⁷⁰ Ayrıca 1768, 1773, 1782 yıllarında Prusya’da Romanlar toplumsal özgürleştirme ve kültürel yayılımın sağlanması amacıyla zorunlu olarak yerleşik düzene geçirilmeye çalışılmış, hatta Macaristan ve Transilvanya’da Romanların isimleri dahi değiştirilerek **“Yeni köylüler”** ya da **“Yeni Macarlar”** gibi isimlerle adlandırılmaları zorunlu tutulmuştur. Bu yerleştirme ve asimilasyona uymayan Romanlar topraklardan kovularak göçe zorlanmıştır.⁷¹

Yine 1782 yılında Macaristan’da Romanların tutuklandıkları ve bunların yirmi sekiz kişiyi öldürerek pişirip yedikleri hatta itiraf ettikleri gibi haberler ortaya çıkmıştır. Bu haberler ve söylentiler Avrupa’da yayıldıkça Romanlar acilen yargılanıp idam edilmeye başlanmıştır. Fakat bu suçlamaların asılsız olduğu ortaya çıkmasına rağmen birçok Roman idam edilmiş ve yamyamlıkla itham edilme uzun süre devam etmiştir.⁷²

Avrupa’nın bir ucundan diğer ucuna yayılmış olan Romanlar gittikleri birçok bölgede yerleşik düzene geçmeye zorlanmışlardır. Falcılık yasaklanmış olmasına rağmen halktan gelen ilgi yüzünden bunun önüne geçilememiştir. Bu yasaklamaların amacı ise Romanları geleneksel yaşamlarından koparmaktır.⁷³

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupa’da meydana gelen iç savaşlarda derebeylerin yanında orduda görev almışlardır. Yine aynı dönemlerde yaygın olarak

⁷⁰ Isabel Fonseca, *a.g.e.*, s. 229.

⁷¹ Heriette Asseo, *a.g.e.*, s. 47-48.

⁷² *a.g.e.*, s. 49-50.

⁷³ Heriette Asseo, *a.g.e.*, s. 35.

Romanların elinde bulunan taşıyıcılık için at yetiştiriciliğinden elde ettikleri kazanımlar refaha kavuşmalarını sağlamıştır.⁷⁴

Romanların Avrupa serüvenleri genellikle sürgün, asimile ve yok edilme gibi sorunlar çerçevesinde gitmiştir. XV. yy'da Avrupa'ya olan göçlerini tamamladıktan sonra XIX. yy'da bu göç hareketinin son noktası olan Amerika'ya kadar gitmişlerdir.⁷⁵

B. Osmanlı Devleti'nde Romanlar

1. Osmanlı Devleti İçerisinde Romanlar

Millet kelimesi İslâm literatüründe herhangi bir etnik unsuru belirtmek için değil, din anlamında kullanılmaktadır.⁷⁶ Bu çerçevede Millet Sistemi; Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan toplulukların din ya da mezhep esasına göre örgütlenip yönetilmesine denilmektedir.⁷⁷ Osmanlı Devleti, kendisine tabi olan bütün milletleri dini esaslara dayalı olarak oluşturmuş olduğu bu sisteme göre idare etmiştir. Uygulanmış olan sistem belli bir kesime yönelik ve etnik bir ayrım olmadan bir bütün olarak toplumun tamamına hitap etmiştir. Osmanlı Devleti kurmuş olduğu bu sistem ve millet anlayışı gereğince Müslüman olan Romanlara ayrı bir politika uygulamamıştır. Fakat Roman toplumunun sosyal ve kültürel özellikleri sebebiyle sistemle bağdaşamayarak sorunlar yaşanmamış da değildir. Bu duruma örnek olarak ise Romanların tamamından cizye vergisi alınmış olması gösterilebilir. Romanlar Avrupa'da sınır dışı edilip, yamyam gözü ile bakılarak baskı ve şiddet uygulanıp, yerleşik düzene geçirilmeye çalışılarak “Yeni Köylüler”, “Yeni Macarlar” gibi isimler verilmek suretiyle asimile edilmek istenip ve köle olarak alınıp satılırken, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Romanlar bunların hiçbirini yaşamamışlardır. Devlet

⁷⁴ a.g.e., s. 24,41.

⁷⁵ İsmail Altınöz, a.g.e., s. 80.

⁷⁶ Kenan Macitoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi (Mit ve Gerçek)*, Klasik Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2012, s. 33.

⁷⁷ Uğur Kurtaran, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, 2011, s. 59.

Romanların yoğun olarak yaşadıkları Rumeli topraklarında merkezi Kırklareli olan Çingene Sancağını kurmuş, idari ve mali düzenlemelerle bütün tebaasına uygulamış olduğu sistemi Romanlara da uygulamıştır. Avrupa’da karşılaşmış oldukları baskı ve şiddet ortamında son beş-altı asrın Romanlar için en yaşanabilir toprakları Osmanlı topraklarıdır. Çünkü Osmanlı Devleti’nde Romanlara Avrupa’da uygulanan baskıların hiçbirisi uygulanmamıştır.⁷⁸

Osmanlı Devleti içerisinde Romanlar çok geniş alanlara yayılmış bir durumdadırlar. Çoğunluğu göçebe hayat sürerken kimi yerlerde yerleşik düzene geçerek tarımla uğraşanlar da olmuştur. Devlet, tebaası içerisinde yaşayan bütün unsurlar gibi Romanlardan da meslekî yeteneklerine göre birçok yerde istifade etmiştir. Osmanlı Ordusunda yardımcı kuvvet olarak vazife görmüşler, Rumeli’deki fetihlerden sonra kurulan yaya teşkilatı ile daha sistemli bir halde faaliyet göstermişlerdir. Kanunî devrinden itibaren daha çok imar faaliyetlerinde kullanılmaya başlanmışlardır. Bulundukları mevkie göre değişik hizmetlerde bulunmuşlar; sahillerde gemi yapımı, inşası ve tamiri, köprü inşası, menzillerde zahire toplanması, madenler, ordunun nakliye işleri ve kalelerin onarımında istihdam edilmişlerdir.⁷⁹

Devlet tarafından çeşitli askeri istihdam alanlarında kullanılan Romanların günlük hayatlarında yaptıkları meslekler ise daha çok; demircilik, nalbantlık, bakırcılık, kalaycılık, sepetçilik, elekçilik, altın arayıcılığı, seyislik, şifacılık, falcılık, ayı oynatıcılığı, akrobatlık, müzisyenlik, çengilik, bohçacılık, oymacılık, kâhinlik ve dilencilik gibi geleneksel mesleklerdir.⁸⁰ Donanmada çivi kesmek, esirlerin ayağına

⁷⁸ Sinan Şanlier, *Hukuki Düzenlemeler Işığında Osmanlı Çingeneleri*, UKID, TİKA, İstanbul 2013, s. 29-30.

⁷⁹ İsmail Altınöz, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler”, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, (Haz: Suat Kolukırık), Simurg Yayınları, İstanbul 2007, s. 15.

⁸⁰ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 268; Ayrıca Altınöz aynı eserinde belirttiği tahrir kayıtlarında karşılaşmış olduğu Roman meslekleri ise; *Cullah, hayat, hallaç, demirci, nabant, serrac, eyerci, dülgere, baytar, kethüda, bezirgan, değirmenci, döğenci, arabacı, kasap, darıcı, mumcu, bozacı, korucu, sığırtmaç, çoban, aşçı, akıncı, kopuzcu, kuyumcu, ellici* olarak bildirmiştir. Bkz: İsmail Altınöz, *a.g.e.* s. 269.

takılacak zincirleri yapmak, lenger⁸¹ yapmak gibi işler için de Romanlar tercih edilirdi.⁸² Evliya Çelebi seyahatnamesinde Mimarbaşlıların genellikle Ermeni, Rum, Arnavutlarla birlikte Romanlardan oluştuğuna da değinmiştir.⁸³

Angus Fraser, Osmanlı Devleti arşiv kayıtlarına dayanarak Romanlar hakkında köle kayıtlarına rastlanmış olduğunu belirtmektedir.⁸⁴ Osmanlı Hâkimiyeti öncesinde Romanların köle olarak alınıp satılmasında Eflak ve Boğdan'ın yüz kızartıcı bir yeri vardır. Bu topraklarda Romanlar sistematik olarak köleleştirilmişlerdir. Önceden Kilisenin köleleri oldukları gibi boyların köleleri olmuşlar sonrasında ise kontrolün tam olması için sahipsiz her Roman devletin malı sayılmıştır.⁸⁵ Burada dikkat edilmesi gereken, 14. yy'ın sonları ve 15. yy'ın başlarında Osmanlı Devleti bu topraklar üzerinde hâkimiyetini sağladıktan sonra Eflak vilayetinde köle olarak satılan Romanlarla ilgili olarak göndermiş olduğu bir hükümle bu durumun önüne geçilmesini emrederek toprakları üzerinde yaşayan ve vergi veren vatandaşlarının güvenliğini sağlamış olmasıdır.⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde Roman köylerinin vakıf arazileri içerisinde yer aldığı da görülmektedir. Buna bir örnek olarak; II. Murat döneminde Edirne'ye yaptırılmış olan cami ve imaret⁸⁷e tahsis edilmiş vakıflar arasında 42 haneli Roman köyü de bulunmaktaydı.⁸⁸ Yerleşik düzene geçmiş olup da düzenli olarak devlete vergi veren Romanlar toplumla daha uyumlu bir bütün oluşturarak daha az sorun teşkil

⁸¹ Gemi demiri anlamına gelmektedir. Bkz: Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 1246.

⁸² İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2003, s. 75.

⁸³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.1, Haz: Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 296.

⁸⁴ Angus Fraser, *Avrupa Halkları Çingeneler*, Homer Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 156.

⁸⁵ *A.g.e.*, s. 57-58.

⁸⁶ İbrahim Sezgin, *Osmanlı Romanları Sosyal ve Ekonomik Hayatla İlgili Belgeler*, Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Edirne 2015, s. 7; İsmail Altınöz, *a.g.m.*, s.17.

⁸⁷ Osmanlı Devletinde medrese öğrencilerine ve fakir halka sıcak yiyecek sağlamak amacıyla kurulan hayır kurumu. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *DİA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 219.

⁸⁸ M. Tayyip Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007, s. 205-207; İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 81.

etmişlerdir. Burada şu göz ardı edilmemelidir ki yerleşik Romanlarla ilgili şikâyetler az iken göçebe Romanların toplumun huzurunu bozduğuna dair Divân-ı Hümayuna çok sayıda şikâyet gelmiştir.⁸⁹ Bu şikâyetlerin yaratmış olduğu huzursuzluğu gidermek için sancak beylerine ve kadılarına emirler gönderilmiş, Romanların at ve kısırağa binmelerinin yasaklanması gibi birtakım tedbirler alınmıştır.⁹⁰ Bir yandan böyle tedbirler alırken öte yandan da göçebe Romanların ellerinde bulunan *Temessük* adlı belge ile rahatça gezebilmelerine olanak sağlanmaktaydı. Bu belge ile Anadolu'dan Rumeli'ye hatta Arabistan'a kadar gidebilmekteydiler.⁹¹ Devlet hem iskân siyaseti izleyerek Romanları yerleşik bir yapılanmaya sokmaya çalışırken hem de onların göçebe yaşamlarına devam edenlere bazı kolaylıklar sunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılda birçok idari sistem eskisi gibi işlemez duruma gelmişti. Bu durum Romanları da etkilemiş ve bu dönemlerden sonra Romanlarla ilgili kayıtlar azalmaya başlamıştır. Romanlarla ilgili olarak tutulmuş olan 1695 yılına ait verilerde, 45.000 Romanın yaşadığı görülmüş, bunlardan 10.000'i Müslüman, geriye kalanı ise Hristiyan'dı.⁹² Bu tarihten sonraki ilk ciddi sayım 1831 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk modern sayımı ile yapılmıştır. Yapılan bu sayıma göre Osmanlı toprakları üzerinde 36.675 Roman bulunmaktadır.⁹³

Son dönem Osmanlı topraklarında nüfus bilgileri sürekli değişime uğramaktaydı. Bunun en önemli sebebi savaşlar, sonrasında yaşanan toprak kayıpları ve zorunlu göçlerdir. Bu duruma örnek olarak Doğu Rumeli'deki Roman nüfus 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde 24.000 ile 25.000 arasında iken savaş sonrasında bu rakam 15.000 ile 16.000 arasında bir seviyeye düşmüştür. 1906 nüfus

⁸⁹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 103.

⁹⁰ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler", *İA.*, Milli Eğitim Basımevi (MEB), İstanbul 1963, s.425; İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 103.

⁹¹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, gös. yer.

⁹² Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 65; M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 424; İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 220.

⁹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2. Baskı, Ankara 1997, s. 215.

sayımında Romanlar 8.629 erkek nüfus ve 7.841 kadın nüfus ile toplamda 16.470 kişi iken, 1914 yılı sayımına göre ise Roman sayısı 11.169 kişidir.⁹⁴

2. Osmanlı Devleti'nde Romanların Hukukî Durumları

Romanlarla ilgili düzenlemeler daha çok hukukî, malî ve idarî alanlardadır. Bu düzenlemelerin ilki Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmış olup, *Rumeli Etrâkinün Koyun Âdeti* adlı kanunname içerisinde geçmektedir.⁹⁵ Bu kanunnamede Romanlarla ilgili olarak geçen kayıtlar özet olarak şöyledir; *Her Çingene'den kırk iki akçe haraç alınacak, ziyade bir akçe alınmayacak ve üşendirilmeyecekler. Hisarda çalışan veya demircilik yapan Çingenelerin ellerinde padişahın hükmü ya da beylerbeyinin mektubu olanlardan haraç alınmayacak. Demirci ve kalburcu olmadığı halde haraç vermemek için bu meslekleri yaptığını söyleyip, Çingeneler arasına girenlere bu hareketleri yapmamaları hususunda uyarıda bulunulmuş. Her Çingene'nin haracını toplamak için o yerin kadısı bir kişi görevlendirip o kişi ile Çingenelerin haraçları toplandıktan sonra ellerine hüccet (belge, senet) verilecektir. Cemaatlerinde bulunmayan Çingeneler cemaat reisleri tarafından bulunup haraçları eksiksiz alınacaktır. Müslüman olan Çingene gayrimüslim Çingeneler arasında oturmayacak illa oturmakta diretecek olursa ondanda gayrimüslimler ile aynı vergi alınacaktır.*⁹⁶

II. Bayezid döneminde İstanbul ve Edirne'ye tabi olan Vize ve Gelibolu sancakları, ayrıca Yanbolu, Niğbolu, Sofya, Niş, Alacahisar, Semendire ve Bosna sancaklarında bulunan gayrimüslim Çingenelerin vergilerinin toplanması için gönderilmiş bir kanunname metni bulunmaktadır. Bu kanunname metni Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar uygulanmış, Tanzimat'tan sonra çıkarılan *Kıptîler*

⁹⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (Çev: Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul 2000, 2. Baskı, s. 137.

⁹⁵ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 1. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 397; İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 130.

⁹⁶ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ...*, 1. Kitap, s. 397-398.

Nizamnâmesi'nin temelini de bu kanunname metni oluşturmuştur.⁹⁷ Genel olarak bu metnin ihtivası şöyledir, *Her yerin kadısı tarafından toplanan mühürlü defterler İstanbul'a getirilecektir. Çingene Sancağı Beyleri, Subaşıları ve yerlerine duran adamları, tımar erleri, il ve köy kethüdaları haracı toplayan kişiye yardımcı olacaktır. Çingenelerin haraçlarının toplanmasına özen gösterilecek, haraçlarını vermeyenler için gerekenin yapılmasına ve bunda ihmal gösterilmemesine değinilmiştir. Haraççı tutmuş olduğu deftere Nişan-ı Hümayun basacak ve o yılın tarihi yazılıp gönderilecektir. Cemaatinden bir Çingene kaçıp gitmiş ise cemaat başları ve kethüdaları tarafından bulunacaktır. Eğer bulunmazsa haraç onlardan alınacaktır fakat kaçan kişiden tekrar alınmayacaktır. Çingene Sancağı Beyi adamlarını haraççıya göndererek kaçan Çingenelerin bulunması için ne gerekiyorsa yapacaklardır. Haraççıya elinde bulunan deftere ne yazılmış ise o kadar miktarın alınması ve ziyade akçe alınmaması emredilmiştir. Ölü olarak kayıt olunmuş Çingenelerden ne kadar hayatta kalanları varsa haraçları alınacak ve alınan bu haraçların kayıtları tutulacaktır. Gezen ve gizlenen ne kadar Çingene varsa bunlar bulunacak ve bunların defterleri kadılar tarafından ayrı defterlere tutulacaktır. Haraçların tamamı toplandıktan sonra vergi kâtipleri hanelerden ikişer akçe Resm-i Kitâbet alarak kendileri mutasarrıf olup, geriye kalanın ise devlet adına alınması gerektiği belirtilmiştir. Bahsedilen yerlerin idarecilerinin haraççıya yardımcı olmaları emredilmiştir.*⁹⁸

Kanuni Sultan Süleyman zamanında *Kanunnâme-i Kibîyân-ı Vilâyet-i Rumeli* adı ile çıkarılmış olan kanunnamede ise özetle şu hükümler yer almaktadır; *İstanbul, Edirne ve Rumeli'nin diğer bölgelerinde bulunan her Müslüman Çingene'den 22 akçe, Gayrimüslimlerinden ise 25 akçe ispenç, dul kadınlarından da altışar akçe cizye vergisi alınacaktır. İstanbul, Edirne, Filibe ve Sofya'da yaşayan ve kanundışı işlerle uğraşan Çingene kadınlar yetkililere her ay 100 akçe ödemeliler. Bütün Osmanlı tebaasına uygulandığı gibi, suç ve usulsüzlüklerin yanı sıra evlilik*

⁹⁷ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 2. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 383.

⁹⁸ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ...*, 2. Kitap, s. 383, 384.

için de kanunun gerektirdiği bedeli öderler. Kayıtlı bulundukları kadılığı terk ederek başka bir kadılığa giden ve burada gizlenerek izlerini kaybettirmeye çalışanlar, aranıp bulunacak kınanıp ceza verilecek ve kendi kadılıklarına iade edilecektir. Cemaatlerinden kaçan Çingeneler bulundukları cemaatin reisleri ve kethüdalari aracılığıyla bulunarak yeniden ait oldukları cemaate getirilmeli, vergi zamanı ortadan kaybolmayıp hazır bulunmalıdırlar. Çingene Sancağı'ndaki Çingenelerin para cezaları, vergileri ve ağır suçlara getirilen cezaları Çingene Sancak beyinin sorumluluğundadır, yerel yönetimden kimse buna karışmayacaktır. Vakıf, tımar, has ve zeametlerde ve mülklerde köylü olarak kaydedilmiş olan Çingeneler bu duruma istisna oluşturmaktadır. Bu istisna dâhilindeki Çingenelerin vergileri tebaanın önderleri tarafından toplanır.⁹⁹ Müslüman Çingenelerle Hristiyan Çingenelerin aynı yerde yaşamaları ve birbirleriyle akrabalık bağı kurmaları durumunda uyarılacaklar ve cezalandırılacaklar, Gayrimüslim Çingeneler yine aynı vergilerini ödeyecekken Müslüman Çingeneler uyarılara karşı gelmeleri durumunda gayrimüslim Çingenelerden alınan vergiler alınacaktır.¹⁰⁰ Osmanlı Devleti'ndeki din esaslı Millet sisteminin gereğince ihtida etmek (başka bir dinden çıkıp Müslüman olmak) dışında bir dinden diğer dine geçmek hoş görülmemiştir.¹⁰¹ Hoş karşılanmayan bu durum karşısında çeşitli önlemler alınması icap ettiği için Çingenelere böyle bir yaptırım uygulanmış olabilir.

Ellerinde Sultanın izni olan Çingeneler sadece haraç vermekle yükümlüdür, avâriz-ı divaniye, ispenç ve diğer rüsum-ı örfiyye vergilerinden muaftırlar. Semendire Sancağının Biracık nahiyesindeki Romanların her hanesi, Resm-i Folori olarak, mîrî'ye her yıl seksen akçe vermek zorundadırlar. Niğbolu Sancağındaki her hane ve evlenmemiş kişi, temsilcilerine altışar akçe vermek zorundadır. Niğbolu Sancağındaki Çingeneleri idare edenler, bölgede askerlik yaparlar, Niş bölgesindeki

⁹⁹ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, a.g.e., s. 37-38.

¹⁰⁰ İsmail Altınöz, a.g.e., s.134; Elena Marushiakova–Vesselin Popov, a.g.e., s. 38.

¹⁰¹ İlber Ortaylı, “Osmanlılarda Millet Sistemi”, *DİA*, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 67.

*Çingeneleri idare eden mutasarrıf olan sipahiler ise, Semendire Sancağında askerlik yapmak zorundadırlar.*¹⁰²

Bu kanunname göstermektedir ki; Osmanlı Devleti idaresi altındaki Roman cemaatine ayrı önem ve itina göstermiş, kurmuş olduğu sistemin eksiksiz bir şekilde ilerlemesine yönelik gereken bilgilendirmeyi ve uyarıları yerlerine ulaştırmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Sultan II. Bayezid dönemindeki kanunname metni taslak olarak kullanılmış ve Tanzimat dönemi de dâhil çoğu kanunname aynı minvalde çıkarılmıştır.

3. Romanların Osmanlı Devleti’ndeki Yerleşimleri

Romanlar anavatanları olan Hindistan’dan çıktıktan sonra bütün dünyaya yayılmışlardır. Romanların çok geniş coğrafyalarda izleri görünüyorsa da en büyük izleri Balkanlarda görülmektedir. XV. yy’da Avrupa’ya olan göçlerinin de hareket noktası Balkan coğrafyası olmuştur. Hiç şüphe yok ki Osmanlı Devleti Rumeli ve Balkanları ele geçirdikten sonra bölgede oluşturmuş olduğu adaletli yönetim anlayışı ve huzur ortamı Romanların bu coğrafyada yoğunlaşmalarına imkân sağlamıştır. Osmanlı Devleti Balkanları ele geçirip, Avrupa içlerine kadar ilerledikten sonra ele geçirmiş olduğu bu topraklarda Romanlara bir iskân politikası uygulamıştır. Ancak uygulanan bu politika sınır dışı edilme, idam, asimilasyon vs. gibi Avrupa’da uygulandığı şekilde olmamıştır.

Rumeli ve Balkanlar’daki Romanların nüfus yoğunluğu oldukça fazladır. Osmanlı Devleti bu bölgede yaşayan Romanları askeri hizmetlerde kullanmak ve belirli bir nizama oturtmak için Çingene Sancağını kurmuştur. Bu sancak, merkezi Kırkkilise (Kırklareli) olup Hayrabolu, Malkara, Yanbolu, İpsala, Döğmeci-eli, İncegez, Gümülcüne, Eski-Hisar-ı Zağra, Pınarhisar, Pravadi, Dimetoka, Ferecik,

¹⁰² İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 133-134; Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 38.

Keşan ve Çorlu'yu içine alan bölgeden oluşmaktadır.¹⁰³ Bu şekilde bir coğrafi alan belirlenmeye çalışılsa da Çingene Sancağı sınırları tam olarak tespit edilebilen bir mahale ait sancak değildir.¹⁰⁴ 1520'de Rumeli Eyaletinde ve İstanbul çevresinde yaşayan bütün Romanlar bu sancak etrafında toplanmış ve buraya bir sancak beyi tayin edilmiştir. Roman olmayan bu sancak beyine "Çingene Beyi" denildiği gibi "Çingene Sancağı Beyi" veya "Mir-i Kıbtıyan" da denilirdi.¹⁰⁵ Bu sancak 1531 yılında 3 ya da 4 müsellemler¹⁰⁶ ve 9 ile 12 kişi arasında değişen yamaklardan oluşan ocaklar halinde kayıt altına alınmıştır.¹⁰⁷ Romanlar Rumeli'de 90 kadılıkta 383 cemaat olarak dağılmış durumdaydılar.¹⁰⁸ 1520-1535 yılları arasındaki sayımlarda Rumeli'deki Roman hane sayısı 14.497 olup bu hanelerden 4203 hanesi Müslüman, 10.294 hanesi ise Hristiyan'dır. Bu dönem Çingene Sancağındaki Roman nüfusu ise 2694 hane Müslüman Romandan oluşmakta olup gayrimüslim Roman bulunmamaktadır.¹⁰⁹

1891 yılında Abdülhamid Han'a sunulan bir raporda Müslüman Roman nüfusunun beş yüz bini aşmış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca raporda, İngilizlerin bölgede misyonerlik faaliyetleri yaparak Romanları Protestanlığa sevk ederek ileride siyasî bakımdan bu kişileri kullanabilecekleri ihtimali üzerinde de durulmuştur. İslâm'a bağlılıkları zayıf olan bu kişilerin Osmanlı Devleti lehine kullanılması ve taşrada Romanların yapmış oldukları fenalıkların önüne geçilmesi gerektiğine de

¹⁰³ İbrahim Sezgin, *a.g.e.*, s. XXII; M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 423; Zerrin Toprak, "Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar", *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, (Haz: Suat Kolukırcık), Simurg Yayınları, İstanbul 2007, s. 33.

¹⁰⁴ Halil İnalcık, "Rumeli", *DİA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 234.

¹⁰⁵ İsmail Altınöz, "Osmanlı Toplum Yapısında Çingeneler", *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 429.

¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında sahip oldukları arazilere karşılık atlarıyla sefere giden, daha sonra geri hizmet kıtası hizmeti gören, vergiden muaf oldukları için bu unvanla anılan askerî gruba verilen isimdir. Bkz, "Müsellemler", *DİA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 83.

¹⁰⁷ M. Tayyip, Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 423.

¹⁰⁸ Balkanlarda Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerin isimleri için Bkz; İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 83-84.

¹⁰⁹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 119.

değiniştir.¹¹⁰ Bu raporda beş yüz bin kişi ifadesi abartılı olarak kullanılmıştır. Tanzimat'la birlikte merkeziyetçi yapıya sahip olunması için nüfus konusunda çalışmalar yapılmış, 1839'da sonra eyaletlere nüfus nazırı, sancak ve kazalara da nüfus memuru ve mukayyit unvanıyla görevliler tayin edilmiştir.¹¹¹ Ayrıca II. Abdülhamit zamanında nüfus konusunda yapılan düzenlemeler neticesinde nüfus sayımı kaza düzeyinde organize edilmiş ve her kazada nüfus komitesi oluşturulmuştur. Bu komite kaza idare ve belediye meclislerinden birer üye ile nüfus memuru, askeri bir temsilci ve gayrimüslimleri temsilen bir üye de yer almıştır.¹¹² Nüfus konusunda bu denli itinalı bir çalışma yapılmış olması hata oranını en alt seviyeye düşürmektedir. Bu modern sayımlar neticesinde 1897 yılında 19.050.323 kişilik toplam nüfusun %0,10'unu oluşturan 19.542 kişi Roman nüfusu bulunmaktadır.¹¹³

Romanların Anadolu'da da iskân edilmiş oldukları görünmektedir. Yavuz Sultan Selim Han'ın Çaldıran Seferi sırasında Erzurum'dan sonra konakladığı Kara-Çingene adlı bir köy olması dikkat çekicidir. Bu durum Romanların bahsedilen yıllarda Anadolu'da yerleşik olduklarının bir göstergesi olabilir.¹¹⁴ Ayrıca Anadolu'da yaşantıları tamamen Romanların yaşamlarına benzeyen bir grup olan Abdallar da bulunmaktadır. Yaşam tarzları olarak Romanlara benzeyen bu grup halk tarafından Çingene olarak zikredilmektedir. Ancak bu grup kendini Roman olarak kabul etmemektedir.¹¹⁵ Bunun dışında Anadolu'da Rumeli'de olduğu kadar yoğun bir oranda Roman olmadığı görülmektedir. 1831 Nüfus sayımına göre Anadolu'da

¹¹⁰ Ahmet Uçar, "Çingenelere Dair II. Abdülhamid'e 1891 Yılında Sunulmuş Bir Rapor", *Bir Çingene Yolculuğu*, (Haz: Hasan Suver, Başak Kara, Aslınur Kara), Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 131.

¹¹¹ Bülent Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına (1881/1882-1893) Göre Edirne'deki Ermeni Nüfusu", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Edirne 2011, s. 86.

¹¹² *a.g.m.*, s. 86-88.

¹¹³ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 322.

¹¹⁴ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 425.

¹¹⁵ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 87-88. Ayrıca bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz: M. Fuat Köprülü, "Abdal", *Edebiyat Araştırmaları 2*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1989, s. 362-417.

Roman nüfusu 7.143 iken Rumeli’de 29.532 Roman bulunmaktaydı.¹¹⁶ 3.615.330¹¹⁷ kişi olan toplam nüfus içinde Romanlar % 1,3’ü oluşturmaktadır.

4. Osmanlı Devleti’nde Romanlardan Alınan Vergiler

Romanlar, Osmanlı Devleti vergi kayıtlarında ilk kez 1430 yılında geçmektedir. Niğbolu Sancağına ya da bu bölgenin tımar defterlerine 431 Roman hane kaydedilmiştir.¹¹⁸ Osmanlı Devleti Müslüman Romanlardan ve evlenmemiş erkeklerden yirmi iki akçe, gayrimüslimlerinden ise yirmi beş akçe almıştır. Ayrıca dul kadınlardan 6 akçe işpenç almaktaydı. İslâm devletindeki gayrimüslim erkeklerden alınan ve baş vergisi de denilen cizye¹¹⁹ vergisinin hem Müslüman hem de gayrimüslim Romanlardan alınmış olması dikkate değerdir. Romanlara neden böyle bir uygulama yapıldığını İsmail Altınöz *Osmanlı Toplumunda Çingeneler* adlı kitabında iki sebep etrafında değerlendirmiştir. Bunlardan birincisi Romanların din olarak Ehl-i Kitap¹²⁰ olmaması, ikincisi ise göçebe oldukları için vergilerinin toplanamaması sıkıntısından dolayı olabileceğidir.¹²¹ Romanların Müslüman olanlarının Camiye gittikleri, hatta bazen imamları dahi bulunduğu bilinse de Evliya Çelebi yazmış olduğu seyahatnamede Romanlar için “*kâfirler ile kızıl yumurta, Müslümanlar ile Kurban Bayramı, Yahudiler ile Kamış Bayramı yapan bir toplumdur*”¹²² ifadesini kullanmıştır. Yine Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Romanlardan yılda iki kere haraç alındığını bunun sebebinin ise Romanların ne bir mescidi nede bir kiliselerinin olmadığını, kiminle karşılaşsalar onun safına

¹¹⁶ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 215,355,399.

¹¹⁷ Cem Behar, “Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1927”, *Tarihi İstatistikler Dizisi*, C. 2, s. 24.

¹¹⁸ Elena Marushiakova–Vesselin Popov, *a.g.e.*, s. 31.

¹¹⁹ Cizye vergisi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz; Mehmet Erkal, “Cizye”, *DİA*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 42-45; C. H. Becker, “Cizye”, *İA*, C.3, MEB, İstanbul 1978, s. 199-201.

¹²⁰ Ehl-i Kitap tamlaması “*ilahi bir kitaba inananlar*” anlamına gelmektedir. Bkz: Remzi KAYA, “Ehl-i Kitap”, *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 516.

¹²¹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 236.

¹²² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.8 (Haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 37; M. Tayyip Gökbilgin, “Çingeneler...”, s. 422.

geçtiklerini bu sebepten ötürü yılda iki kere haraç alındığını söylemektedir.¹²³ Ayrıca Tayyip Gökbilgin *Çingeneler* makalesinde de bu durumdan bahsetmiş ve Hristiyanların, Romanları hakiki Hristiyan yapmak için çok çaba harcadıklarına fakat görünüşte vaftizi kabul etmelerine rağmen gerçek manada Hristiyanlığı kabul etmediklerine değinmiştir.¹²⁴ Bu örnekler dikkate alınacak olursa birinci seçenek ağırlık kazanmaktadır. Fakat bu durum kesin olarak belirlenebilmiş değildir.

Romanlar XVI. yy'a kadar cizye ve ispenç vergilerinin yanı sıra diğer reayayla aynı miktarlarda resm-i arûsiye (gerdek resmi), cürüm ve cinayet akçesi gibi tekâlif-i örfiyye türündeki vergileri ödemekteydiler. Şer'i ve örfi bütün bu vergilerin toplanması işini Çingene Sancağı Beyi üstlenmekteydi. 1555 yılında Çingene Sancağının hasları, tımarları ve ocaklarının toplam geliri 6.244.462 akçe olarak hesaplanmıştır. Toplanmış olan bu miktarın bütün harcamaları bellidir ve bunlara arşiv kayıtlarından ulaşılabilmektedir.¹²⁵

Romanların bazı meslek sahiplerinden vergi alınmamıştır. Bununla ilgili Fatih Sultan Mehmet dönemine ait olan kanunnameye geçen Romanların hisar işleri ya da demircilikle uğraşarak ellerinde Padişahın hükmü veya Beylerbeyinin mektubu olanlarından vergi alınmaması emrini bu duruma örnek olarak gösterebiliriz.¹²⁶ Ayrıca Osmanlı Devleti alınmakta olan vergilerin adâletle halktan talep edilmesi hassasiyeti üzerinde durmuş ve vergi toplayıcılarının keyfi uygulamalarına karşı gerekli önlemleri almıştır. Buna örnek olarak Gelibolu ve Malkara'daki Romanların vergilerini toplamakla görevli Koçi Çavuş'un adamı Ali'nin halktan belirlenenden fazla para alması, ihtiyaçlarını halktan karşılaması üzerine gelen şikâyet değerlendirilerek bu kişinin zincire vurularak İstanbul'a gönderilmesi istenmiş

¹²³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.5, (Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 198.

¹²⁴ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 422.

¹²⁵ İsmail Altınöz, "XVI. Yüzyılda Çingene Sancağı", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara; 11-15 Eylül 2006 Kongreye sunulan Bildirimler*, C.4, K.1, TTK, Ankara 2010, s. 1001; M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 424.

¹²⁶ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve hukukî tahlilleri*, 1. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 397-398; İsmail Altınöz, "Osmanlı Toplum Yapısında....", s. 426.

muhakeme edilerek haksız yere topladığı vergi ve yiyecek maddesinin iadesi için Gelibolu ve Malkara kadılarına ferman gönderilmiştir.¹²⁷

Klasik Çağ'dan sonra Osmanlı Devlet düzeninin bozulması ile vergi sistemine dair uygulamalar da şartlara uygun yapılmamıştı. XIX. yüzyıla gelindiğinde Romanların cizye ve mukataaları saray mensuplarına ocaklık olarak verilmeye başlanmıştı. Otoritenin zayıfladığı bir dönemde yaşayışları itibariyle Romanların sık sık yer değiştirmeleri mukataa mültezimleri ve ocaklık sahiplerini önemli oranda zarara uğratmıştı. Böyle sıkıntılar vukua gelince Tanzimat'tan sonra Romanların hem iskânlarına hem de tahrirlerine yoğunlaşarak vergilerinin düzenli olarak toplanılması için yeni yöntemler aranmıştır. Bu yeni yöntemler devletin en uzak alanların da bile başarı ile uygulanmıştır.¹²⁸

5. Osmanlı Ordusunda Romanlar

Osmanlı Devleti'nde seferlerde düşmanla birebir çarpışmanın yanında geri hizmet birlikleri de büyük bir önem taşımaktaydı. Bu geri hizmet birlikleri ordunun savaş alanına daha hızlı ulaşması ve ulaştıktan sonra herhangi bir sorun ile karşılaşmaması, düzen ve disiplinin sağlanması için ayrı bir önem taşımaktaydı. Osmanlı Devleti'nde bu hizmetleri yerine getirmek için geri hizmet birlikleri oluşturulmuştur.¹²⁹

Müsellemler Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında askeri güç olarak kullanılmaktayken ilerleyen zamanlarda yeniçeri ordusunun harp sahasındaki ilerlemeleri ile geri hizmete çekilmişlerdir.¹³⁰ Harp zamanı orduya katılıp barış zamanında ise ziraatla meşgul oldukları için bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.

¹²⁷ İbrahim Sezgin, *a.g.e.*, s. XXIII, 5.

¹²⁸ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 424-425.

¹²⁹ Emine Dinceç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Aralık 2009, s.34.

¹³⁰ Bilge Keser, "Geri Hizmet Kıtaları", *Osmanlı*, C.6, (Ed: Güler EREN), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 598.

Bir çiftlikte beş kişi oturmakta ve savaş zamanları bunların biri nöbetli olarak ordu ile sefere gitmekte o yılki mahsul nöbetli olarak giden askere verilmekteydi.¹³¹

XVI. yy'da Romanlar da müsellemler olarak kaydedilmeye başlanmış ve *Liva-i müselleman-ı Çingâne* adı ile Çingene Müsellemler Sancağı kurulmuştur. Bu geri hizmet birliği Osmanlı Devleti'nin başarılarının arkasındaki önemli parçalardan biri olmuştur. Çingene Müsellemleri Sancağında 1530 yılında yaşayan Müslüman Çingene sayısı 4.603 neferdir. 1531 yılında geri hizmetle görevli 1.626 yamak, 535'de müsellemler ile 2.161 nefer olarak Çingeneler Orduda görev almışlardır. Bu da Müslüman Çingenelerin %53'ünün orduda görevlendirildiğini göstermektedir.¹³² Osmanlı ordusundaki Romanlar diğer sancaklarda olduğu gibi 3 ya da 4 müsellemler ve 9 ile 12 kişi yamaktan oluşan ocaklar halinde kayıt altına alınmıştır. Müsellemler sefere gitmeden yamaklarından ellişer akçe harçlık alır ve bu şekilde nöbetlere katılırdı. Sefer olmadığı zaman harçlık almazlardı.¹³³

Çingene Müsellemler Sancağı kayıtları Kanuni Sultan Süleyman zamanında düzenli olarak tutulmuştur. Bu dönemde tutulan tahrir kayıtlarından elde edilen verilere göre Çingene Sancağında 1530 yılında 161, 1531 yılında 155, 1537 ve 1540 yıllarında 149, 1555 yılında 134 ocak bulunmaktaydı.¹³⁴ Bu süreç içerisinde ocak sayısı azalsa bile bazı ocaklardan ikişer kişi görevlendirilerek göreve giden hizmetli sayısı sabit tutulmuştur.¹³⁵

Çingene Sancak Beyi aracılığı ile Çingene müsellemleri görevlendirilir, nöbetli müsellemler başında bulunan seraskeri ile birlikte sefere katılır ve altı aylık

¹³¹ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 124.

¹³² Emine Dineç, *a.g.m.*, s. 38.

¹³³ İsmail Altınöz, *a.g.e.*, s. 125.

¹³⁴ Emine Dineç, *Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl)*, (Anadolu üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir 2004, s. 61.

¹³⁵ Emine Dineç, *a.g.m.*, s. 40.

görevini yerine getirirdi. Sefer uzayıp ihtiyaç hâsıl olduğu zamanlarda ikinci nöbetli göreve çağrılır görevi biten nöbetliye görevini ifa ettiğine dair icazet verilirdi.¹³⁶

III. Murat döneminden itibaren diğer askeri teşkilatlar gibi Çingene Müsellemeleri Teşkilatı da bozulmaya başlamıştır. İran Seferi için görevlendirilen müsellemler, yamakların harçlık vermemesi sebebiyle görevlerine gidememişlerdir. Bu durum karşısında Kırkkilise, Hayrabolu ve Babaeski kadılarına emir ve hükümler gönderilerek sorunun önüne geçilmesi istenmiştir.¹³⁷ Verilen görevlere karşı gelerek, yerine getirmeyen Çingene Müsellemlerine çoğunlukla para ve kürek cezası uygulanmış, ayrıca yıllık mahsullerine el konulmuş, en ağır ceza olarak da ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Görevini yerine getirmeyen müsellemin cezası Seraskerler, Sancak Beyi ve Kadı'nın kontrolünde uygulanmıştır. Kürek konulma cezasının tespiti ise Ceza Hukukunu ilgilendiren konularda Padişah adına yetkili kişi olan Kadiasker tarafından yapılmaktaydı.¹³⁸ Kürek cezası hırsızlık ve benzeri suçlar altı aydan başlamakta, adam öldürme ve kalpazanlık gibi daha ağır suçlar için ömür boyu verilmekteydi. Bazı durumlarda ceza affedilmiş bunun için ya suçlunun kendisi ya da bir yakını tarafından müracaat edilmesi gerekmektedir. 1697 tarihli bir fermanla Çingene bir kadının kocasının serbest bırakılması için müracaat ettiği görülmektedir.¹³⁹ Osmanlı'daki insan algısının en güzel örneklerinden biridir.

Romanlar Osmanlı ordusunda geri hizmet birlikleri olarak görev almışlar fakat devşirme sistemi içerisinde yer almamışlardır. Çünkü devşirme sisteminde özellikleri itibariyle genellikle derbentçilerden, maden işçilerinden, mirî inşaat işçilerinden devşirme yapılmazdı. Devşirme için Arnavut, Boşnak, Rum, Bulgar,

¹³⁶ A.g.m., s. 41.

¹³⁷ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingeneler...", s. 423-424; İsmail Altınöz, a.g.e., s. 126.

¹³⁸ Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982, s. 208; Emine Dingec, a.g.m., s. 42.

¹³⁹ İdris Bostan, a.g.e., s. 219.

Sırp ve Hırvat çocukları tercih edilir, Türk, Kürt, Acem, Rus, Yahudi, Gürcü ve Çingene çocukları devşirilmezdi.¹⁴⁰

6. Edirne’de Romanlar

Edirne, Türkiye’de Romanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden biridir. 1650’li yıllarda Edirne’de 144 mahalle olduğu bunlardan 14’ünün Kaleiçi’nde bulunduğu ve bu mahallelerden de 4’ünün Türk Mahallesi kalan 10 mahallenin ise Rum, Ermeni, Yahudi ve Çingene mahalleleri olduğu bilinmektedir.¹⁴¹ Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Edirne’de beş mahallede Kıptî bulunduğunu belirtmektedir.¹⁴² Yakın dönem tarihimize baktığımız zaman ise Halûk Kayıcı *Salnamelere göre Edirne Sancağı* adlı eserinde XIX. yy’ın sonları ile XX. yy’ın başlarında Edirne’de Romanların 7 mahallede yaşadığını belirtmiştir. Bu yedi mahalle Bülbül Hatun, Yıldırım Bayezid, Umur Bey, Mümin Hoca, Maruf Hoca, Mirahur Ayas Bey ve Daye Hatun mahalleleridir. Bunlardan Maruf Hoca Mahallesinde sadece Romanların ikamet etmekte olduğunu belirtmektedir.¹⁴³ 1845-1846 yıllarında tutulmuş olan ve bu çalışmanın ana kısmını oluşturan temettuât defterlerine göre ise Edirne’de 9 mahallede Romanlara rastlanmıştır. Yapılan arşiv taraması neticesinde tespit edilen mahalleler Evliya Kasım Paşa, Daye Hatun, Cami-i İbrahim Paşa, Mirahur Ayas Bey, Alemdar, Mümin Hoca, Yıldırım Beyazıt, İmaret-i Mezid Bey ve Cedid Kasım Paşa Mahalleleridir.

1831 Osmanlı Devleti nüfus sayımına göre Edirne’de 18.794 kişi içerisinde 750 Kıptî bulunmaktadır.¹⁴⁴ Bu sayı ise toplam Edirne nüfusunun % 3,99’unu oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti’nde bu dönemlerde yapılan sayımlar askeri amaçlı olduğu için buradaki rakam sadece erkek nüfusu vermektedir. 1870 yılında Edirne

¹⁴⁰ Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, *DİA*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 255.

¹⁴¹ Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s. 91.

¹⁴² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.3, (Haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı İstanbul 2006, s. 255.

¹⁴³ Halûk Kayıcı, *Salnamelere göre İdarî, Sosyal ve Ekonomik yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 56-57.

¹⁴⁴ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 195; Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 225.

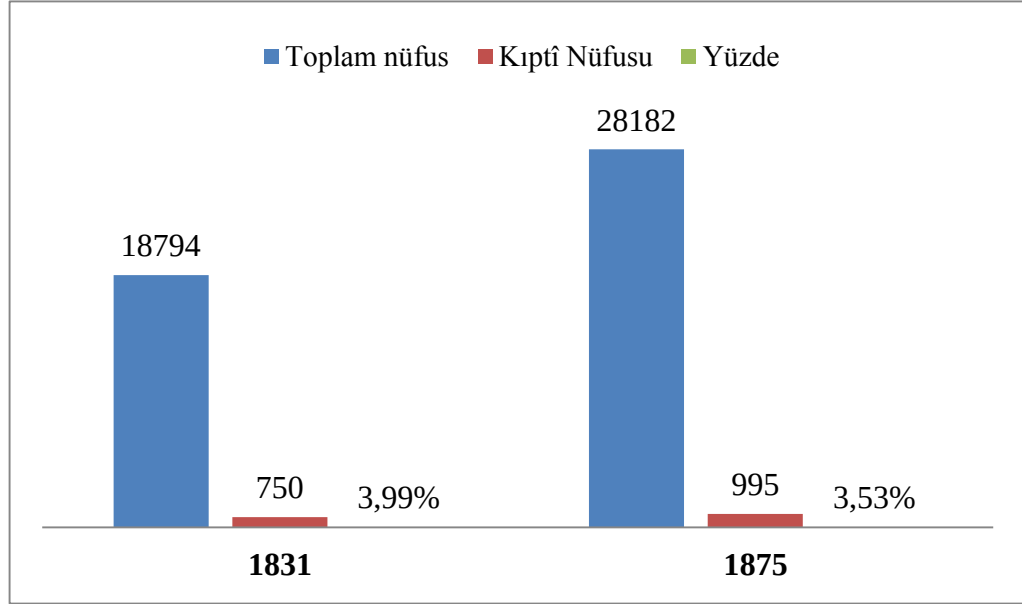
Kazasında nahiyeleriyle birlikte 68.661 toplam erkek nüfus içinde 539 Kıptî nüfus bulunmaktadır. Bu rakam ise Edirne Kazası nüfusunun % 0,78'ini oluşturmaktadır. 1872 senesi salnamesine göre ise 67.625 erkek nüfus içinde 802 Kıptî bulunmaktadır. Bu tarihte Edirne Kazası toplam nüfusu içinde % 1,18'ini oluşturan Kıptîlerin sayısı 1870 yılı verilerine göre 263 kişi artmış iken diğer unsurların nüfuslarında azalmalar meydana gelmiştir. 1875 yılı salnamesine göre ise defter tutulurken gayrimüslim erkek ve Müslim erkek ayrı ayrı verilmiş ve daha önce Edirne Kazası ile birlikte verilen Ada, Çöke, Manastır ve Üsküdar nahiyelerinin nüfusları ayrı olarak gösterilmiştir. Bu duruma göre Edirne Kaza merkezinde gayrimüslim Kıptî sayısı 15 iken Müslüman sayısı ise 980 kişidir. 28.182 kişi olan toplam Edirne nüfusu içinde Romanlar % 3,53'ini oluşturmaktadır. Bu tarihten sonraki sayımlarda Müslüman Kıptîler diğer Müslümanlarla birlikte sayılmış fakat gayrimüslim Kıptîler için ayrı bir kayıt tutulmuştur. 1886 senesinde Edirne Kazasında toplam gayrimüslim Kıptî nüfusu 370 kişidir.¹⁴⁵ 1906/7 yıllarında yapılmış olan daha modern bir nüfus sayımında erkek ve kadın sayıları ele alınarak kayıtlar tutulmuştur. Bu sayımda Edirne Sancağı genelinde Kıptî nüfusu 990 erkek ve 923 kadın olarak kaydedilmiştir. Bu rakam toplam 316.615 kişi olan Edirne Kaza nüfusunun % 0,6'sını oluşturmaktadır. Edirne Vilayeti genelinde ise 1769 erkek, 1617 kadın Kıptî yaşamaktadır, vilayetin toplam nüfusu olan 1.133.796 kişi arasında % 0,29'unu oluşturmaktadır. 1914 yılındaki rakamlara göre ise Edirne Kazası genelinde 631.094 kişinin 1.092'si Kıptî'dir. Bu rakam Edirne Kaza nüfusunun % 0,17'sini oluşturmaktadır.¹⁴⁶

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgileri tarihlere göre grafiklerle gösterelim.

¹⁴⁵ Halûk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 115-118, 121.

¹⁴⁶ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 346-347, 354-355, 397.

Grafik 1: 1831¹⁴⁷ ve 1875¹⁴⁸ yıllarında Edirne Merkez Nüfusu ve Kıptîlerin Nüfusu¹⁴⁹

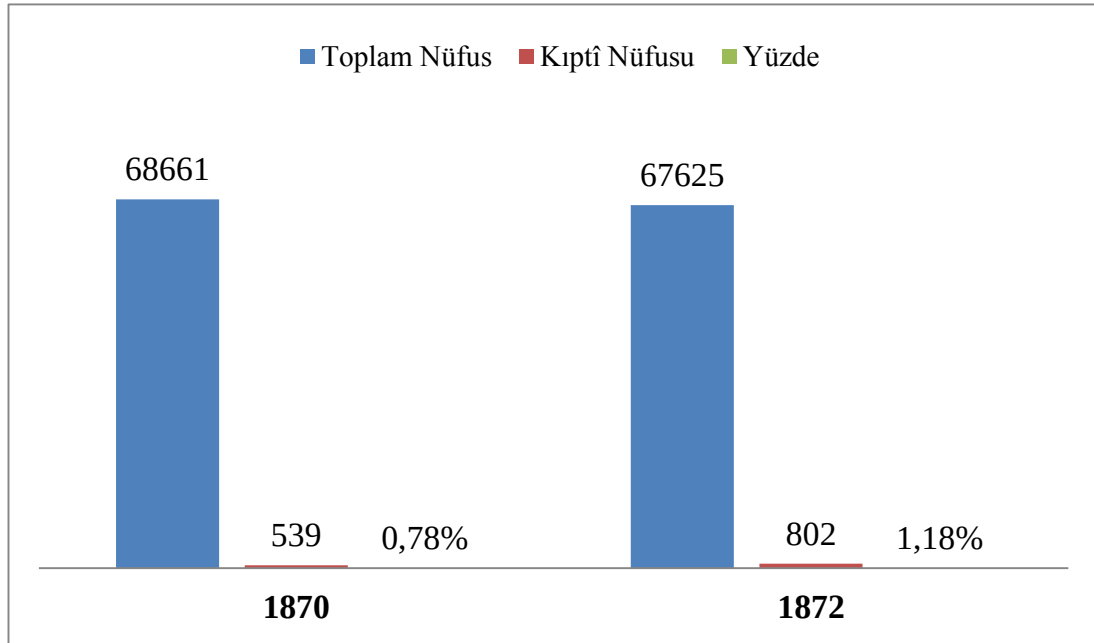
Hazırlamış olduğumuz grafikte görülmektedir ki, Edirne merkezde genel nüfusda artış olduğu gibi Kıptî nüfusunda da artış olmuştur. Fakat genel nüfusun artış oranı Kıptî nüfusunun artış oranından daha az olmuştur. Kıptîlerin 1831 yılında Edirne merkezdeki toplam nüfus içindeki oranı %3,99'dır. Bu oran merkez nüfusunun artış oranı Kıptî nüfusunun artış oranından daha fazla olması sebebiyle 1875 yılına gelindiğinde toplam nüfustaki oranı %3,53'ye düşmüştür.

¹⁴⁷ 1831 yılına ait olan rakamlar aynı yıla ait olan sayımlara göre verilmiştir. Bkz: Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 195

¹⁴⁸ 1875 yılına ait rakamlar aynı yıla ait olan salnamelerde geçen rakamlardır. Bkz: Halûk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁴⁹ Sadece Edirne merkeze ait erkek nüfus verilmiştir.

Grafik 2: 1870 ve 1872¹⁵⁰ Yıllarında Edirne Kazası Nüfusu ve Kıptîlerin Nüfusu¹⁵¹

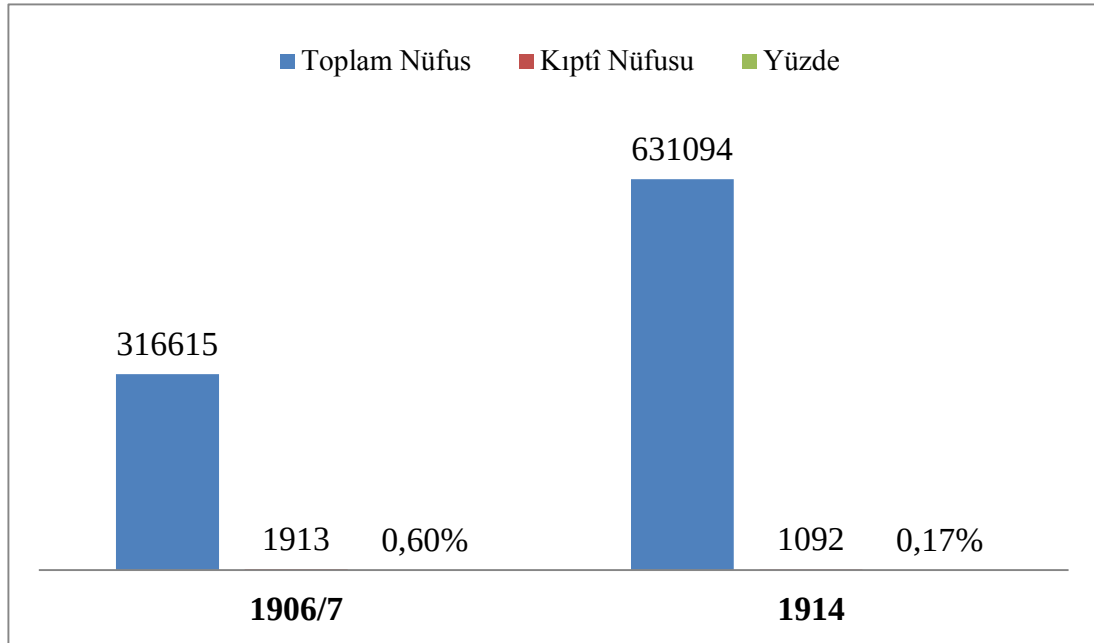

Burada hazırlamış olduğumuz grafikte Edirne Kazası genel nüfusu içinde Kıptîler verilmiştir. 1870-1872 yılları arasında Kıptî nüfusunda artış olmasına rağmen genel nüfusta azalma meydana gelmiştir. Edirne Kazasında 1870 yılında 68661 kişi kaydedilmişken bu rakam 1872 yılında 67625'e düşmüştür. Kıptî nüfusu ise 1870'de 539 kişi ile kaza genelinin % 0,78'ini oluştururken, 1872 yılında Kıptî nüfusu 263 kişi artarak kaza nüfusunun % 1,18'ini oluşturmuştur.

¹⁵⁰ Bu yıllara ait olan bilgiler salnamelerde geçen rakamlardır. Bkz: Halûk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 115, 117.

¹⁵¹ Edirne Kazası, Çöke, Ada Manastır ve Üsküdar Nahiyelerinin erkek nüfusu toplam olarak verilmiştir.

Grafik 3: 1906/7 ve 1914¹⁵² Yıllarında Edirne Kazası Nüfusu ve Kıptîlerin Nüfusu¹⁵³

Yine Edirne kazası genelinde verilmiş olan nüfus bilgilerine göre hazırlanmış olan grafiğe bakıldığında zaman yıllar arasında genel nüfusta büyük bir artış olmuş fakat Kıptî nüfusunda azalma meydana gelmiştir. Genel nüfusta meydana gelen artış Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarda bulunan Müslüman ahalinin göçü ile oluşmuştur. Ortalama % 50'ye yakın bir artış olmuştur.

1906/7 yıllarına ait sayımda 1913 kişi ile kaza nüfusunun % 0,60'ını oluştururken, 1914 yılı sayımında 1092 kişiye düşerek % 0,17 oranına gerilemiştir.

¹⁵² Bu yıllara ait olan nüfus bilgileri resmi sayımlardan elde edilen rakamlardır. Bkz: Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 346-347, 397.

¹⁵³ Nüfus rakamları Kadın ve erkek olarak toplamı vermektedir.

II. BÖLÜM

TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE EDİRNE'DE ROMANLARIN SOSYAL VE İKTİSADÎ HAYATI

A. Edirne Temettuât Defterleri Genel Özellikleri¹⁵⁴

Tanzimat Dönemi ile birlikte merkezi yönetim anlayışı güçlendirilmeye çalışılmış bu çerçevede birçok idarî ve sosyal düzenleme yapılmıştır. Bu dönemin başlarında nüfus kayıtları üzerine yapılan çalışmalar yoğunlaşmış, yüzyılın sonuna gelindiğinde ise eksiksiz ve doğru sonuçlar veren sayımlar ortaya konulmuştur.¹⁵⁵ XIX. yy'ın ortasına denk gelen çalışmamızın temelini oluşturan ve Tanzimat Dönemine ait olan temettü defterlerinde emlak ile beraber nüfus sayımının yapılması da amaçlanmış ve defterler bu doğrultuda hazırlanmıştır.¹⁵⁶

Edirne Kazasında bizim karşılaştığımız olduğumuz defterler mahalle mahalle ayrılarak farklı defterlerde tutulmamışlar, tek bir defter içerisinde birkaç mahalle birden yazılarak tutulmuşlardır. Defterlerde mahalleler sıralanırken doğrudan mahalle isimleri verilerek ayrılmışlardır. Örneğin **Daye Hatun Mahallesi** yazılıp mahalle ismi verildikten sonra başka herhangi farklı bir açıklama yapılmadan mahalle sakinleri sıralanmaya başlanmıştır. Bu defterlerden sadece 5855 numaralı defterin birinci sayfasında **Nefs-i Edirne Mahallatından Emir Mescidi Mahallesi ahalilerinin emlak ve arazi ve Temettuâtlarını mübeyyin defteridir**¹⁵⁷ şeklinde bir açıklama yapılmış sonrasında diğer mahallelerde bu açıklama kullanılmayarak doğrudan mahalle ismi yazılmıştır. 16741 ve 16924 numaralı defterlerde **Edirne** ifadesine rastlanmamış fakat bu defterlere kaydedilmiş olan mahalle isimlerinin tamamı Edirne Kazasına ait mahalleler olması, bize bu defterlerin Edirne kazasına ait olduğu konusunda kesin bir bilgi vermektedir. Bu defterlerin neden bu şekilde kaydedildikleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

¹⁵⁴ Buradan sonraki kısımda Roman ismine yer verilmemiş Osmanlı arşivlerinde karşılaşılan şekli ile Romanlar için kullanılmış olan Kıptî ifadesi tarihi kayıtlara uygun olarak verilecektir.

¹⁵⁵ Numan Elibol, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C. 12, S. 2, 2007, s. 136.

¹⁵⁶ Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s. 87.

¹⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5855, s. 17.

Edirne Kazasında karşılaşmış olduğumuz bu mahallelerin defter numaraları, mahalle isimleri ve bu mahallelerde yaşayan Kıptî hane sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Bulundukları Mahalleler ve Hane Sayıları¹⁵⁸

SIRA No	Defter No	Mahalle Adı	Hane sayısı
1	5855	Yıldırım Bayezid Mahallesi	22
2	5855	Mümin Hoca Mahallesi	9
3	16741	Daye Hatun Mahallesi	29
4	16741	İmaret-i Mezid Bey Mahallesi	15
5	16741	Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi	7
6	16741	Alemdar Mahallesi	5
7	16741	Evliya Kasım Mahallesi	3
8	16924	Mirahur Ayaz Bey Mahallesi	6
9	16924	Cedid Kasım Paşa Mahallesi	1
TOPLAM			97

Yukarıdaki tabloda Kıptîlerin de yaşadığı mahalleler hakkında bazı bilgiler verelim.

Tablodaki sıraya uygun olarak gidecek olursak 5855 defter numarası ile kaydedilmiş olan Yıldırım Bayezid Mahallesi Edirne Kazasında Kıptîlerin yoğun olarak yaşamış oldukları mahalleler arasında yer almaktadır. Burada bulunan 22 hane Kıptî nüfus **Mahalle-i mezkûrda olan Kıptî ahalilerinin emlak ve arazi ve temettünün defteridir¹⁵⁹** şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra sıralanmıştır. Kıptî haneleri kaydedilirken hane numaraları bir numaralı haneden yeniden başlatılarak

¹⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

¹⁵⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5855, s. 17.

yazılmıştır. Bu mahallede bulunan Kıptî ahaliye ait kayıtlı herhangi bir hayvan, arazi ya da mülk bulunmamaktadır. Mümin Hoca Mahallesi de Yıldırım Bayezid Mahallesi ile aynı defterde bulunmaktadır. Bu mahallede toplamda 9 hane Kıptî yaşamaktadır. Deftere Kıptî haneler **Mahalle-i mezkûrda mutavaattın Kıptîyanın emlak ve arazi ve hayvanatın ve sairelerinin temettuâtlarının defteridir**¹⁶⁰ şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra sıralanmaya başlanmıştır. Kıptî haneler yine birden başlatılarak yazılmışlardır. Mümin Hoca Mahallesinde yaşayan Kıptîlere ait yine herhangi bir hayvan, arazi veya mülk kaydı bulunmayarak sadece yapmış oldukları mesleklerden elde ettikleri temettüleri verilmiştir.

16741 numaralı deftere kaydedilmiş olan mahallelerden Daye Hatun Mahallesi Edirne’de Kıptîlerin en yoğun olarak yaşamış oldukları mahallelerdendir. Bu mahallede yaşayan Kıptîler **Mahalle-i mezburda mütemekkin taife-i Kıptîyan** şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra bir numaralı haneden başlatılarak yazılmaya başlanmıştır.¹⁶¹ Yine bu mahallede dikkat çeken bir husus ise mahalle genelinde 16 Kıptî hane reisinin mesleğinin çalgıcılık olmasıdır. Daye Hatun Mahallesi ile aynı defterde yer almış olan İmaret-i Mezid Bey Mahallesi de Kıptîlerin kalabalık olarak yaşamış oldukları mahallelerden biridir. Burada 15 hanede Kıptîler yaşamaktadır. **Mahalle-i mezkûrda mütemekkin taife-i Kıptîyan**¹⁶² şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra Kıptî haneler bir numaralı haneden başlanılarak sıralanmışlardır. Bu mahalleye 14 hane numarası ile kaydedilmiş olan **Ali İbn Ahmed** hakkında **Sene-i sabıkada Evliya Kasım Paşa Mahallesinde bulunmuş olduğundan virgü-i mahsusası mahalle-i mezkureye tediye edilmekte idüğü**¹⁶³ şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Yine aynı mahallede 15 hane numaralı **Mustafa İbn İbrahim** içinde **bu dahi** ifadesi kullanılarak aynı durumun bu kişi içinde geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu açıklama ile hane sahiplerinin durumları izah edilmiştir. Aynı deftere kaydedilmiş olan bir diğer mahalle ise Cami-i İbrahim Paşa Mahallesidir. Burada 7 hanede Kıptî

¹⁶⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5855, s. 23.

¹⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 40.

¹⁶² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 30.

¹⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 30.

yaşamakta ve bu Kiptîler deftere **Mahalle-i mezburda mütemekkin Kiptîyan**¹⁶⁴ şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra kaydedilmiştir. Bu mahallede dikkat çeken en önemli husus burada yaşayan Kiptîlerin hiçbirinin mesleklerinin belirtilmemiş olmasıdır. Aynı defterde kayıtlı diğer bir mahalle ise 5 hane Kiptî'nin yaşamış olduğu Alemdar Mahallesidir. Bu mahallede yaşayan Kiptîler **Mahalle-i mezburede mutavattın taife-i Kiptîyan**¹⁶⁵ olarak kaydedilmişlerdir. Hane numaraları yine birden başlatılarak yazılmaya başlanmıştır. Bu mahallede yaşayan 5 hane Kiptî'nin hepsinin de mesleğinin demircilik olması dikkat çekici bir durumdur. Aynı deftere kaydedilmiş olan Evliya Kasım Paşa Mahallesinde 3 hane Kiptî yaşamaktadır. Bu mahallede bulunan Kiptîler **Mahalle-i mezburda mütemekkin taife-i Kiptîyan**¹⁶⁶ olarak yazılmış olan bir açıklamadan sonra sıralanmaya başlanmıştır. Yine bu mahallede yaşayan Kiptîler de bir numaralı hane ile başlatılarak kaydedilmiştir.

16924 numaralı defterde bulunan mahallelerden ilk başta yer alan Mirahur Ayaz Bey Mahallesinde 6 hane Kiptî kaydedilmiştir. Bu defterde Kiptîler sadece **Taife-i Kiptîyan**¹⁶⁷ ifadesi yazılarak ayrılmışlar, ayrıntılı bir açıklama kısmına yer verilmemiştir. Burada yaşayan Kiptîler diğer mahallelerde olduğu gibi hane numaraları birden başlatılarak yazılmamış, hane numarası verilmeden kaydedilmişlerdir. Buradaki Kiptîlerin deftere kayıtlı herhangi bir hayvan, emlak ya da arazisi bulunmamaktadır. Ayrıca bu mahallede yaşayan Kiptîlerden cizye vergisi alınmış olması da dikkat çeken başka bir durumdur. Bununla ilgili ayrıntıları vergi başlığı altında verecek olduğumuz için burada ayrıca değinmeyeceğiz. 16924 numaralı deftere kaydedilmiş olan bir diğer mahalle ise Cedid Kasım Paşa Mahallesidir. Bu mahalleye yeni taşınmış bir hane Kiptî bulunmaktadır. Bu kişi ile ilgili olarak deftere **Merkum Zen-i İbrahim Paşa Mahallesinde bu sene işbu**

¹⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 63.

¹⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 16.

¹⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 22.

¹⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, s. 12.

Cedid Kasım Paşa mahallasına nakil itmiş olduğundan virgüsü olmadığı¹⁶⁸ şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

B. Sosyal Hayat

Osmanlı Devleti'nde köylü, sanatkâr, tüccar üretim yapan sınıfları oluşturur. Bu sınıflar devlete mal ve servet üretir, devlete vergi verir. Devletin görevi bu grupları adaletli bir şekilde yönetmek ve memurların zulmünden korumaktır. Geleneksel devlette; üretim yapan, vergi veren halk adil bir padişah idaresi altında rahatça üretim yaparsa devletin hazinesi dolar, hükümdar ordusunu kurar ve güçlü olur.¹⁶⁹ Osmanlı Devleti bu geleneksel devlet anlayışına sahip olmuş ve temellerini halkın refahı ile adaleti üzerine kurulmuştur. Devlet otorite kaybına uğramış olduğu dönemlerde ise yine aynı adalet ve devlet anlayışını halka eşit bir şekilde yansıtmaya çalışmış fakat otoritenin zayıflamış olması halk için olumsuzluklar doğurmamış da değildir.

Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin bozulması, devlet anlayışında bir değişiklik yapmamış, halkı her zaman adaletli bir şekilde yönetmeye devam etmiştir. Otoriteyi yeniden sağlamak için birçok alanda yenilikler yapmıştır. Tanzimat döneminde de aynı usulü devam ettirmiştir. Mesela aşarın toplanması için görevlendirilen kişiler yüzünden halkın mahsulünü zamanında kaldıramadığı, zarar ettiği şikâyetleri üzerine, zararın önüne geçilmesi, güvenlik ve refahın tekrar sağlanması için gereken düzenlemeler yapmıştır.¹⁷⁰ Sosyal devlet anlayışı gereğince halkın ve ülkenin çıkarları düşünülerek herkesin gelirine göre vergi alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların neticesi olan temettuât defterleri, bize kayıt altına alınmış olan kişiler hakkında birçok bilgi sunmuştur. Bu bilgiler çerçevesinde Kıptîlerin sosyal hayatına dair olan kayıtlar aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

¹⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, s. 57.

¹⁶⁹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesâd (1603-1656), Buzuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 7.

¹⁷⁰ Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2007, s. 232.

1. Nüfus

Nüfusu oluşturan nitelik ve nicelikler, toplum bilimiyle uğraşanların ilk başvurdukları kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusların gerçek görünümüleri o toplumu oluşturan nüfusun özelliklerinden yararlanılarak ortaya çıkarılabilmektedir.¹⁷¹ Osmanlı Devleti'nin arşiv zenginliği bu araştırmalara ve araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapılan çalışmalar neticesinde ulaşılan temettuât defterleri de, Tanzimat Döneminde Kiptîlerin durumu hakkında bizleri aydınlatacak bilgiler sunmaktadır. Burada öncelikli olarak Edirne'de Kiptîlerin yaşamış oldukları mahallelerde yapılan incelemelerden sonra elde edilmiş olan Kiptî hane sayıları ve tahmini nüfusları aşağıdaki tablodaki gibidir.

¹⁷¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Kültürel Yapısı*, TTK, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 44.

Tablo 2: Edirne Kıptîlerinin Kayıtlı Nüfusları Ve Tahminî Nüfusları¹⁷²

Mahalle İsimleri	Müslüman Hane Sayısı	Gayrimüslim Hane Sayısı	Kayıtlı Nüfus ¹⁷³	Tahminî Nüfus ¹⁷⁴	%
Yıldırım Bayezid Mahallesi	22	-	22	110	23
Mümin Hoca Mahallesi	9	-	9	45	9
Alemdar Mahallesi	5	-	5	25	5
Evliya Kasım Mahallesi	3	-	3	15	3
Daye Hatun Mahallesi	29	-	31	145	30
Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi	7	-	8	35	7
İmaret-i Mezid Bey Mahallesi	15	-	15	75	16
Mirahur Ayaz Bey Mahallesi	6	-	6	30	6
Cedid Kasım Paşa Mahallesi	1	-	1	5	1
Toplam	97	-	100	485	100

Yukarıdaki tabloda görülmektedir ki Edirne kazasında 97 hanede Müslüman Kıptîler yaşamakta gayrimüslim Kıptî ise bulunmamaktadır. Mahallelerde kayıtlı toplam Kıptî ise tahminen 485 kişidir. Edirne’de en fazla Kıptî 29 hane bulunan

¹⁷² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

¹⁷³ Burada Kayıtlı nüfus olarak vermiş olduğumuz bilgiler Hane reisi olmayıp aynı haneye sıra numarası ile 2, 3, 4... diye kaydedilmiş olan kişilerdir. Bu kişiler genellikle hane reisinin oğulları olarak karımıza çıkmaktadır. Ancak Hane reisinin oğlundan başka akrabalık bağı olan kayın, güveyi, karındaşı, eniştesi gibi kişilerde kaydedilmiştir.

¹⁷⁴ Burada verilen tahmini nüfus rakamları 5 ile çarpılarak elde edilen rakamlardır. Bu 5 ile çarpma tahminen yapılmakta olup, toplumun ve coğrafyanın yapısına göre bu rakamlar değişebilmektedir. Bkz: Ömer Lûtfî Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 12.

Daye Hatun Mahallesinde yaşamakta ve burada 145 kişilik tahminî bir nüfus bulunmaktadır. İkinci en kalabalık mahalle ise 110 kişilik nüfusıyla Yıldırım Bayezid Mahallesidir. Bu iki mahallenin haricinde diğer mahallelerdeki tahminî nüfus genellikle yüz kişinin altında bulunmaktadır.

Edirne Kıptîlerinde dikkat çeken bir husus ise hane reislerinin yanına kayıtlı diğer hane üyelerinden fazla kişinin olmamasıdır. Burada sadece üç hanede yaşayan Kıptî'nin yanında 2 sıra numarası ile başka bir aile bireyi kaydedilmiştir. Bunlardan iki tanesi Daye Hatun Mahallesinde yaşayan Kıptîlerden 2 numaralı hane reisi **Tarakçı Bin Hüseyin**'in yanına kaydedilmiş olan **Oğlu Hüseyin**¹⁷⁵ ve 8 numaralı haneye kayıtlı bulunan **İsmail İbn Mustafa**'nın yanına kaydedilmiş olan **Oğlu Ali**¹⁷⁶'dir. Üçüncü kişi ise Cami-i İbrahim Paşa Mahallesinde yaşayan 4 numaralı hane reisi **Arap İbrahim**'in yanına **Merkumun oğlu Ahmed**¹⁷⁷ olarak kaydedilmiş olan kişidir.

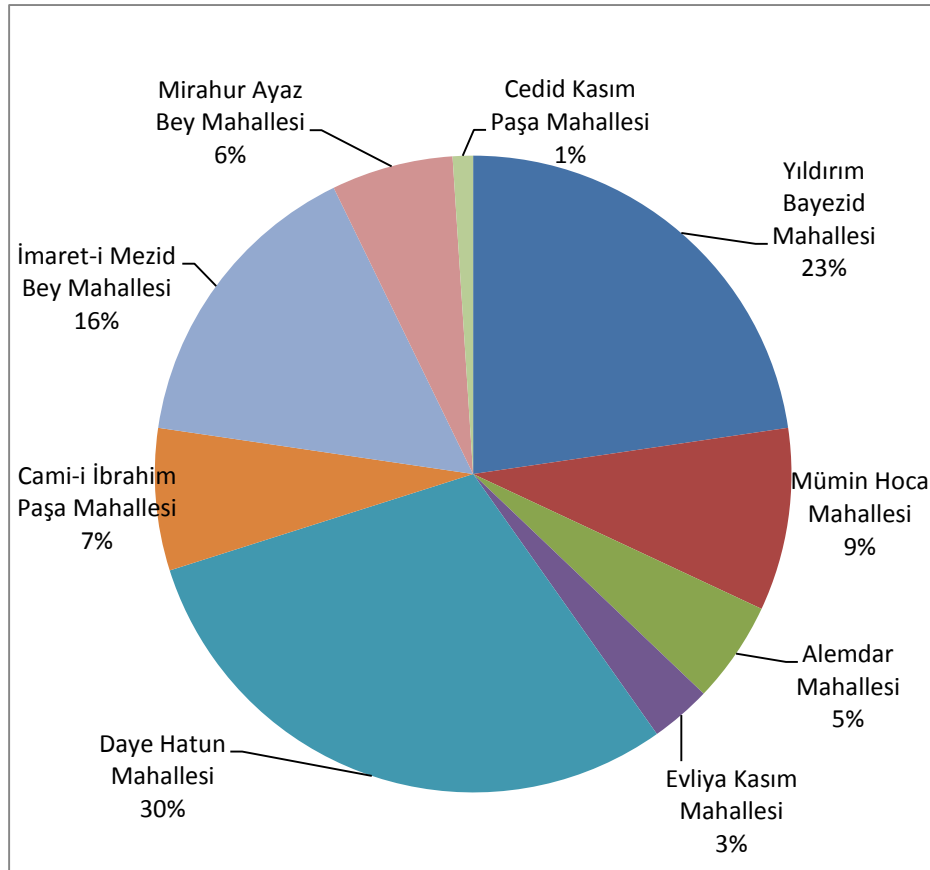
Burada verilmiş olan bilgilerin yüzdeleri aşağıda grafik olarak gösterilmiştir.

¹⁷⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 40.

¹⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 40.

¹⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 63.

Grafik 4: Edirne Kiptîlerinin Tahminî Nüfusu¹⁷⁸

Grafikte de görüldüğü üzere temettuât defterlerine kaydedilmiş olan Edirne'deki Kiptîlerin % 31'i Daye Hatun Mahallesinde yaşamaktadır. Bu mahalleden sonra ise Kiptî nüfusunun % 23'ünün yaşamış olduğu Yıldırım Bayezid Mahallesi gelmektedir. Üçüncü sırada ise İmaret-i Mezid Bey Mahallesi gelmekte olup % 16'lık bir orana sahiptir. Bu üç mahalleden sonra oranlar genellikle %10'un altındadır. En az nüfusa sahip olan mahallesi ise bir hane Kiptî'nin yaşamış olduğu Cedid Kasım Paşa Mahallesidir ki % 1'lik orana sahiptir.

¹⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

2. Romanların Hane Reisi İsimleri ve Lakapları

a. Hane Reisi İsimleri

Kişi isimlerinin özellikleri bir toplumun dini yapısı, kültürü ve dünya görüşü açısından belirleyici özellikler göstermektedir. Hatta bir dinin mezheplerine dair özellikler dahi gözlemlenebilmektedir. Bu bakımdan toplum içinde kullanılan isimler birçok açıdan dikkate alınabilir.

Edirne Temettuât Defterlerine Hane reisi isimleri genel olarak baba isimleri ve lakapları ile birlikte **Ahmed İbn Hacı Hasan** örneğinde olduğu gibi kaydedilmiştir. Bazı şahısların ise baba adı kullanılmamış doğrudan lakap ve isim verilmiştir. Defterlere kayıtlı Kıptîler için nadir karşılaştığımız olduğumuz memleket isminden sonra lakap ve şahıs isminin de yazılmış olduğu görülmüştür.

Aşağıdaki tabloda Edirne’de yaşayan Kıptîlerin hane reisleri tarafından kullanılan isimleri verilmiştir.

Tablo 3: Edirne’de Yaşayan Hane Reisi Kıptîlerin İsimleri¹⁷⁹

Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma Sıklığı	Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma Sıklığı
1	Ali	16	11	Salih	3
2	Hüseyin	12	12	Şaban	2
3	Mehmed	10	13	Bekir	1
4	Mustafa	10	14	Mahmud	1
5	Abdullah	8	15	Mercan	1
6	Ahmed	8	16	Nasuh	1
7	Hasan	6	17	Nuri	1
8	İbrahim	6	18	Ömer	1

¹⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

9	İsmail	5	19	Recep	1
10	Halil	3	20	Süleyman	1

Yukarıdaki tablodan yola çıkarak yorumda bulunacak olursak Kıptiler tarafından kullanılan isimlerin toplum genelinde Müslümanların kullanmış oldukları isimlerle aynı olduğu görülmekte, Kıptilere has ayrı isimler bulunmamaktadır. Burada en fazla kullanılan isim olarak karşımıza çıkmış olan Ali ismi toplam 16 hane reisi tarafından kullanılarak diğer isimlere oranla oldukça fazladır. Ali isminden sonra ise 12 kez kullanılan Hüseyin ismi gelmektedir. 10’ar kez kullanılmış olan Mustafa ve Mehmed isimlerinden sonra 8 hane reisi tarafından kullanılan Abdullah ve Ahmed isimleri gelmektedir. Hasan ve İbrahim ismi 6, İsmail ismi ise 5’er kez kullanılmıştır. Bu isimlerden başka kullanılan diğer isimler genellikle bir ila üç kez kullanılan isimlerdir. Burada kullanılmış olan Nuri, Mercan ve Nasuh isimleri ise sadece Edirne’de yaşayan Kıptilerde rastlanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda hane reislerinin yanına kaydedilmiş olan kişilerin isimleri verilmiştir.

Tablo 4: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Hanelere Kayıtlı Diğer Üyelerinin İsimleri¹⁸⁰

Sıra No	Diğer Hane Üyelerinin İsimleri	Karşılaşma Sıklığı
1	Ahmed	1
2	Ali	1
3	Hüseyin	1

Hazırlanmış olan tablodan da anlaşıldığı üzere Edirne merkeze ait defterlerde karşılaşılan Kıptîlere ait hanelerde, hane reislerinin yanına kaydedilmiş sadece üç kişinin olduğu görülmektedir. Deftere kaydedilmiş olan bu kişilerin hepsi

¹⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

de hane reisinin oğlu olarak kaydedilmiştir. Kardeş, kayın, enişte, güvey vs. gibi akrabalarla beraber aynı haneye kaydedilmiş hiç kayıt bulunamamaktadır.

b. Lakaplar

Lakap, asıl ada sonradan eklenen ve kişinin herhangi bir özelliğinden dolayı verilen isim olarak tanımlanabilir.¹⁸¹ Bu tanımda olduğu gibi elde edilen defterlerde kullanılan lakaplar kişilerin birçok özelliğine ışık tutmaktadır. Edirne Temettuât Defterlerinde Kıptîlerle ilgili olarak kullanılan lakaplar genel olarak birçok farklı özelliğe göre kullanılmış olmasına rağmen burada dikkat çeken bir durum şahıslarda kullanılan **Kıptî** ifadesidir. Bu ifade defterlerde kayıtlı olan bütün Kıptîler için kullanılmamıştır. Bu durum kâtiplerin farklı olmasından kaynaklanan bir durum değildir çünkü aynı mahallede yaşayan Kıptîlerde de bu yazım farkı görülmektedir.

Defterlerde karşılaşılan lakaplar; genel olarak kullanılanlar, meslek ve memleket bildirenler olmak üzere aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 5: Edirne’de Yaşayan Kıptîler İçin Kullanılan Genel Lakaplar¹⁸²

Sıra No	Lakaplar	Karşılaşma Sıklığı	Sıra No	Lakaplar	Karşılaşma Sıklığı
1	Hacı	5	7	Kasabalı	1
2	Kara	4	8	Kiraz	1
3	Kör	2	9	Küçük	1
4	Arap	1	10	Koca	1
5	Büyük	1	11	Topal	1
6	Cılız	1	12	Yetim	1

¹⁸¹ Şeref Boyraz, “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. VII, Sivas 1998, s. 109. Yine “lakap” hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Nebi Bozkurt, “Lakap”, *DİA*, C. 27 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 65-67; Mehmet İpşirli, “Osmanlılarda Lakap”, *DİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 67.

¹⁸² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

Tabloda görüldüğü üzere Edirne Temettuât Defterlerindeki kayıtlı Kıptîlerde en fazla Hacı lakabı ile karşılaşılmıştır. Hacı lakabı genel olarak hacca gitmiş olanlara verilmekte olduğu düşünülürse bu kişilere de bu amaçla verilmiş olabilir. Hacı lakabından sonra en fazla kullanılan lakap ise Kara'dır. Sonrasında Kör lakabı gelmektedir. Temettuât defterlerine kişilerin bazı fiziksel özellikleri de kaydedilmiştir. Örneğin bir kolu olmayan kişi için **bir kolu çolak**, gözü görmeyen için **âmâ** gibi açıklamalar bildirilmiş olmasına rağmen burada bu lakabı kullanan kişilerle ilgili deftere kayıtlı herhangi bir özellik bulunmamaktadır. Öte yandan Topal lakabını kullanan kişi için de deftere yukarıdaki örneklerde olduğu gibi herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır.

Aşağıdaki tabloda meslek bildiren lakaplar sıralanmıştır.

Tablo 6: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Kullandıkları Meslek Bildiren Lakaplar¹⁸³

Sıra No	Lakaplar	Karşılaşma Sıklığı	Sıra No	Lakaplar	Karşılaşma Sıklığı
1	Bağcı	1	4	Sülükçü	1
2	Davulcu	1	5	Tarakçı	1
3	Lağımcı	1			

Tabloda da görüldüğü üzere lakapların hepsi birer kez kullanılmıştır. Beş farklı kişiye birbirinden farklı mesleklerine dair lakaplar verilmiştir. Buradaki lakaplar ile kişilerin yapmış oldukları mesleklerin bazıları uyuşmamaktadır. Bağcı lakabını kullanan kişinin mesleği çapacı, sülükçü lakabını kullanan kişinin mesleği ise odun yarıcılığıdır. Davulcu lakabını kullanan kişinin ise mesleği belirtilmemiştir.

Aşağıdaki tabloda sadece bir kişi için kaydedilmiş olan memleket bildiren lakap verilmiştir.

¹⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

Tablo 7: Edirne’de Yaşayan Kıptîlerin Kullandıkları Memleket Bildiren Lakaplar¹⁸⁴

Sıra No	Lakaplar	Karşılaşma Sıklığı
1	Filibeli	1

Filibeli lakabı İmaret-i Mezid Bey Mahallesinde 7 numaralı hanede yaşayan kişi tarafından kullanılmıştır.¹⁸⁵ Bu kişi hakkında Filibe’den ne zaman geldiğine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

3. Meslekler

Meslekler bir topluluğa ait sosyal yapılanmanın en belirleyici etkenlerinden biridir. 1845/1846 yıllarına ait olan temettuât defterleri üzerinde yapılan incelemeler, Kıptîlerin geleneksel yapılarını koruduklarını göstermektedir. Çoğunluğu el sanatlarına dayalı olan birçok meslekle uğraşmış olan Kıptîler bu tarihlerde de el becerilerine dayanan geleneksel birçok mesleği devam ettirmişlerdir.

Edirne Temettuât Defterlerinde meslek, ismin hemen üzerinde yukarıya doğru yazılmıştır. Meslek kısmının bazılarında **teymurculuk ile me’luf idüğü** örneğinde olduğu gibi bir ifade yazarken bazılarında ise **teymurculuk ile meşgul idüğü** gibi ifadeler de kullanılmıştır. Bazı kişilerin mesleği ise ismin üzerine yazılmamış ismin altına yapılan açıklama kısmında belirtilmiştir. Edirne Temettuât Defterlerinde sadece bir mahallede karşılaşmış olduğumuz bir durum ise Cami-i İbrahim Paşa mahallesinde bulunan Kıptîlerin mesleğinin belirtilmemiş olmasıdır.¹⁸⁶ Mahallede yaşayan kişilere ait kayıtlarda **tahminen bir senede temettü** ifadesi bulunmuş olmasına rağmen bu kişilerin kazancının nereden olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır.

¹⁸⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741.

¹⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 30.

¹⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 63,64.

Aşağıdaki tabloda Edirne’de yaşayan Kıptîlerin yapmış olduğu meslekler sıralanmıştır.

Tablo 8: Edirne Kıptîlerinin Meslekleri¹⁸⁷

Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı	Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı
Teymurcu	14	Kiracılık	2
Teymurcu Kalfası	3	Talikacılık	1
Çalgıcı	18 ¹⁸⁸	Sayıcılık ¹⁸⁹	1
Odun yarıcılığı	5	Keyk Celbi	1
Kalaycı	3	Arabacılık	1
Salcı sürücülüğü	6	Ahbar ¹⁹⁰	1
Sürücülük	3	Hatab Zebhlik	1
Lağımçı	4	Dakik kepeği celbi	2
Sepetçi	3 ¹⁹¹	Mehter	1
Araba Kiracılığı	2	Hizmetkâr ¹⁹²	2
Çapacılık	2	Salcılık	1

¹⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

¹⁸⁸ Burada 18 kişi tarafından yapılmış olarak verilen Çalgıcı mesleğini yapan kişi sayısı deftere 16 kişi olarak kaydedilmiştir. Fakat burada 11 hane numaralı Süleyman ibn İsmail’den sonra 12 hane numarası ile kaydedilmiş olan Merkumun oğlu Süleyman’ın ve 22 hane numarası ile kaydedilmiş olan Hüseyin ibn Mustafa’dan sonra 23 numaralı haneye kaydedilmiş olan Merkumun oğlu Ahmed için meslek belirtilmemiş fakat bu kişilerin meslek gelirleri yazılmıştır. Bu kişilerin babaları ile aynı işi yaparak çalgıcı oldukları düşünülerek çalgıcılar arasına yazılmıştır.

¹⁸⁹ Koyun sayanlar için kullanılan bir ifade olarak bilinmiş olmasına rağmen zamanla deve ve Camus ve sair ehli hayvanları sayan memurlar içinde kullanılmıştır. Bkz: Ziya Karamursal, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, TTK, Ankara 1989, s. 143.

¹⁹⁰ Haber verme, Bildirme, Anlatma, Malumat verme yetiştirme gibi anlamları bulunmaktadır Bkz: Şemsettin Sami, *a.g.e.*, s. 79. Büyük ihtimalle falcılık ya da tellallık işi ile uğraşan bir kişi olabilir.

¹⁹¹ 162. dipnotta belirtmiş olduğumuz durumun aynısı burada da geçerlidir. Kayıtlarda 2 kişi olan sepetçi mesleği burada 3 kişi olarak verilmiştir. Çünkü Daye Hatun Mahallesinde 8 hane numaralı İsmail İbn Mustafa’nın aynı haneye 2 sıra numarası ile kayıtlı olan Oğlu Ali’nin 150 kuruş temettü var fakat meslek belirtilmemiş babası ile aynı işi yaptığı düşünülerek beraber verilmiştir.

¹⁹² Bu hizmetkârlık mesleğini yapan iki kişiden biri olan ve Yıldırım Bayezid Mahallesinde 22 hane numarası ile yaşayan Mehmed Bin Ahmed’in meslek kısmında **Tebaalık** olduğu yazmakta olmasına rağmen ismin altındaki açıklama kısmında **Hizmetkârlıktan Temettü** yazmış olmasından dolayı Hizmetkâr olarak kaydedilmiştir. BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5855, s. 19.

Kömürcülük	1	Ayuculuk	1
Hamallık	1	Maymunculuk	1
Tarakçılık	2	Tablakârlık	1
Harmancılık	1	Hallac	1

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Edirne Kıptîlerinin en fazla yapmış oldukları meslek Çalgıcılık mesleğidir. Burada dikkat çeken durum ise çalgıcılık yapanların tamamının Daye Hatun Mahallesinde yaşıyor olmasıdır. Çalgıcılıktan sonra en fazla tercih edilen meslek ise Kıptîlerin geleneksel meslekleri arasında en bilindik olanı, teymurculuktur. Yine geleneksel olarak en bilindik mesleklerden olan kalaycılık ve sepetçiliğin sadece üçer kişi tarafından yapılıyor olması dikkate değer bir durumdur. Ayrıca bu mesleklerden kalaycılık ile uğraşanlar Mümin Hoca, sepetçilik ile uğraşanlar ise Daye Hatun mahallelerinde yaşamışlardır.

Kıptîlere ait meslekler olarak bilinen ve 80’li yılların Türk sinemalarında sürekli işlenmiş olan ayı oynatıcılığı mesleği burada ayuculuk, maymun oynatıcılığı mesleği ise maymunculuk olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır.

Yine burada dikkat çeken bir diğer meslek ise salcı sürücülüğü mesleğidir. Edirne’nin coğrafi konumu itibariyle Meriç ve Tunca nehirleri bu meslek için son derece uygundur. Bu kişilerin nehir üzerinde salcılık yapmış oldukları düşünülebilir. Burada sürücülük ve arabacılık diye ayrı ayrı kaydedilen meslekler günümüz Edirne’sinde genellikle Romanlar tarafından yapılmakta olan Fayton sürücülüğü olarak düşünülebilir.

C. İktisadî Hayat

Temettuât defterlerinde iktisadî hayata dair kayıtlar, hane reislerinin sahip olduğu kira gelirleri, meslek gelirleri, hayvancılıktan elde edilen gelirler, bağ-bahçe gelirleri, tarımsal gelirler gibi gelir grupları ve bu gelirlerden devlete ödenmiş olan vergilerden oluşmaktadır. Fakat defterlerde kayıtlı Kıptîlerin genelinde sahip

oldukları gelirin büyük çoğunluğunu meslek gelirleri oluşturmaktadır. Meslek gelirleri haricinde ek gelir olarak çoğunlukla bağcılıktan elde etmiş oldukları gelirlerin olduğu görülmektedir.

Edirne’de Kiptîlerin yaşadıkları mahallelerde 558 haneden elde edilmiş olan toplam temettü 258.718 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹⁹³ Bu rakam içinde 97 hane olan Kiptîlerin temettü ise 27.446 kuruştur. Yüzde olarak verecek olursa 258.718 kuruş içinde Kiptîlerin elde etmiş oldukları temettü toplamın %10,60’ını oluşturmaktadır.¹⁹⁴ Aşağıda başlıklar halinde Kiptîlerin elde etmiş oldukları Temettü kalemleri sıralanmıştır.

1. Meslek Gelirleri

Edirne Temettuat Defterlerinde daha önce belirtmiş olduğumuz gibi meslekler hane reisinin isminin üzerine yukarıya doğru yazılmıştır. Fakat meslek gelirleri ise ismin altındaki açıklama kısmına kaydedilmiştir. Bu açıklama kısmının genel olarak kullanılan şekline bir örnek verecek olursak **Merkumun Emlak ve arazi ve hayvanatı vesair nesnesi olmayup Teymurculuk ile me'luf olduğu tahminî bir senede temettuu 200 kuruş** şeklindedir. Bu kullanım çoğunlukla kişinin meslek gelirinden başka bir geliri olmadığı zamanlarda yapılmaktadır. Eğer kişinin meslek gelirinden başka geliri varsa ifadeler değişmekte öncelikle **tahminen bir senede temettü** yazıldıktan sonra kişiye ait diğer gelirler ve meslek geliri yazılarak, bu gelirlerin toplamı alınır ve bir senelik toplam kazancı hesaplamak suretiyle yazılır.

Aşağıdaki tabloda Edirne’de yaşayan Kiptîlerin sahip oldukları mesleklerden elde ettikleri gelirleri ve bu gelirlerin hane başına düşen oranı gösterilmektedir.

¹⁹³ Burada vermiş olduğumuz rakam, mahallelere ait olan defterlerin en sonuna kâtiplerin yazmış oldukları toplam temettü kaydı dikkate alınarak yapılan hesaplamada elde edilen toplamı vermektedir.

¹⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 16924, 16741, 5855.

Tablo 9: Edirne Kiptîlerinin Meslek Gelirleri Ve Hane Başına Düşen Oranları¹⁹⁵

Sıra No	Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı	Meslek Geliri Toplamı (Kuruş)	%	Hane Başına Düşen Gelir (Kuruş)
1	Teymurcu	14	4780	20	341
2	Teymurcu Kalfalığı	3	700	3	233
3	Çalgıcı	18	5190	22	288
4	Salıcı sürücülüğü	6	600	3	100
5	Sürücülük	3	500	2	300
6	Odun yarıcılığı	5	1700	7	340
7	Lağımıcı	4	1560	7	390
8	Kalaycı	3	600	3	200
9	Sepetçi	3	870	4	290
10	Araba Kiracılığı	2	800	3	400
11	Çapacılık	2	600	3	300
12	Tarakçılık	2	550	2	225
13	Kiracılık	2	900	4	450
14	Dakik kepeği celbi	2	130	1	65
15	Hizmetkâr	2	450	2	225
16	Hamallık	1	300	1	300
17	Harmancılık	1	200	1	200
18	Talikacılık	1	400	2	400
19	Sayıcılık	1	400	2	400

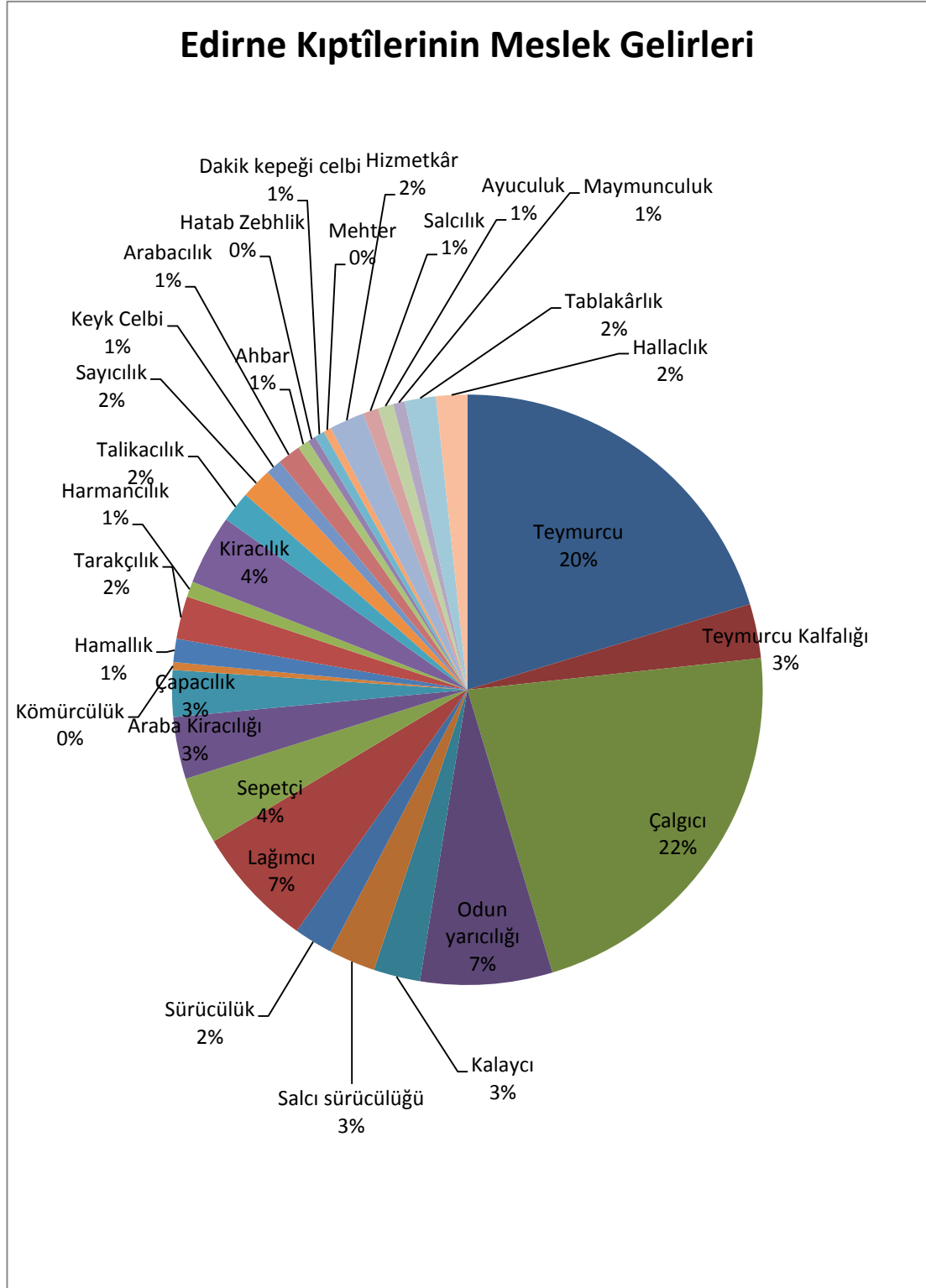
¹⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855. Hazırlanan tabloda sadece meslek geliri olanlar dikkate alınmıştır. Mesleği belirtilmiş olup fakat çeşitli sebeplerle mesleğini yapamayan veya yapmayan kişiler, bulundukları köyden göç etmiş olanlar ve babasının ya da kardeşinin yanında çalıştığı için meslek gelirleri olmayanlar bu tabloya kaydedilmemiştir.

20	Keyk Celbi	1	200	1	200
21	Arabacılık	1	300	1	300
22	Ahbar	1	150	1	150
23	Hatab Zebhlik	1	100	0	100
24	Kömürcülük	1	100	0	100
25	Mehter	1	100	0	100
26	Salcılık	1	200	1	200
27	Ayuculuk	1	200	1	200
28	Maymunculuk	1	150	1	150
29	Tablakârlık	1	400	2	400
30	Hallacılık	1	400	2	400
TOPLAM		86	23530	100	274

Edirne’de yaşayan Kıptîlerin geneline bakıldığı zaman daha önce de belirtilmiş olduğu üzere en fazla çalgıcılık mesleği ile uğraşmaktadır. Toplamda 18 hane tarafından yapılmakta olan çalgıcılığın 5190 kuruş olan yıllık toplam hâsılatı meslek gelirleri toplamaları içinde en yüksek olanıdır. Çalgıcılığın 288 kuruş kişi başına hâsılatı bulunmaktadır. 14 hane reisi tarafından yapılan teymurculuk mesleğinin toplam geliri 4780 kuruş olup ikinci sırada bulunmaktadır. Teymurculuk mesleğinin hane başına düşen geliri ise 341 kuruş olarak hesaplanmıştır. Hane başına düşen gelire göre en yüksek gelir getiren meslek 450 kuruşluk yıllık kazancı ile kiracılıktır. Kiracılıktan sonra 400 kuruş gelir ile hallacılık, tablakârlık, sayıcılık, talikacılık ve araba kiracılığı meslekleri hane başına en fazla kazanç sağlayan mesleklerdir. Hane başına düşen meslek geliri en düşük olan meslek ise 65 kuruşluk kazanç ile dakik kepeği celbi mesleğidir.

Yukarıda verilen bilgileri grafik olarak göreceğ olursak;

Grafik 5: Edirne Kiptîlerinin Meslek Geliri Toplamı

Yukarıda hazırlanan mesleklere ait olan grafikte Kıptîlerin Edirne’de yapmış oldukları meslekler yüzde olarak gösterilerek oranlarının daha iyi görülmesi istenmiştir. Grafikten anlaşıldığına göre elde edilen en yüksek meslek kazancının % 22 ile çalgıcılık mesleğine ait olduğu görülmektedir. Çalgıcılıktan sonra sanatkârlık özelliklerini en güzel ortaya koyan geleneksel teymurculuk mesleği toplam kazancın %20’lik bir oranını oluşturmaktadır. Bu iki meslek haricinde diğer mesleklere ait olan gelir oranları yüzde onun altındadır.

2. Kira Gelirleri

Tarla, ev, oda, işyeri vs. gibi mülklerden elde edilen gelirler de temettuât defterlerine kaydedilmiştir. Fakat Kıptîlerin sahip oldukları bu tarz kira gelirleri oldukça azdır. Kira geliri elde edilen mülkler **kiracı odası** ve **iki adet oda** şeklinde deftere kaydedilmiştir. Bunların yıllık hâsılatları ise defterde **icare-i seneviyesi** olarak belirtilmiştir.¹⁹⁶ Aşağıdaki tabloda Edirne’de yaşayan Kıptîlerin elde etmiş olduğu kira gelirleri verilmiştir.

Tablo 10: Edirne Kıptîlerinin Kira Gelirleri¹⁹⁷

Daye Hatun Mahallesi			
Hane No	Hane Reisi İsmi	Kiraya verilen oda sayısı	İcare-i Seneviyesi (Kuruş)
3	Yetim Mehmed bin Mustafa	2	45
4	İbrahim İbn Mehmed	2	24
5	Hüseyin İbn Ali	1	15
8	İsmail İbn Mustafa	1	15
TOPLAM		6	99

¹⁹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741, s. 40.

¹⁹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Kıptîler için defterlere kayıtlı, kiraya verilen mülk olarak sadece oda bulunmaktadır. Bu odalarla ilgili olarak deftere sadece yıllık kirasının ne kadar olduğu kaydedilmiştir. Burada dikkat çeken husus Edirne Kıptîlerinden sadece Daye Hatun Mahallesi'nde yaşayanların, sahip oldukları mülklerden kira geliri elde etmiş olduklarıdır. Bu mahallede yaşayan ve tabloda isimleri verilmiş olan Kıptîler toplamda 6 adet odadan yıllık 99 kuruş kira bedeli elde etmektedirler. Bu mahallede 3 numaralı hanede kayıtlı olan kişinin en yüksek kira gelirine sahip olduğu görülmektedir. Bu kişinin bir odasının yıllık kira geliri 22,5 kuruş olarak hesaplanacak olursa yine odabaşına en fazla gelir de bu kişiye aittir.

3. Tarım

Osmanlı toplumunun genel yapısı gereğince toprağa bağlı bir köy hayatı mevcuttur. Toprağın işlenmesi devleti ayakta tutan en önemli özelliktir. Ekonominin güçlenmesi ziraî gelişme ile paralel ilerlemektedir. Kıptîlerin geleneksel yaşantılarının getirmiş olduğu alışkanlıklar ise bu durumun önüne geçmektedir. El becerisine dayalı mesleklerde daha iyi olan Kıptîler hem göçebe yaşam hem de bu becerileri dolayısıyla toprağa bağlı kalmayarak daha çok geleneksel mesleklerini devam ettirmişlerdir.

Edirne Kıptîlerinin yapmış oldukları en fazla tarımsal faaliyet bağcılık olarak görülmektedir. Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi örneğinde olduğu gibi mahallede yaşayan bütün Kıptîlerin bağı bulunmaktadır. Fakat bu bağlar bir iki dönüm gibi küçük arazilerdir. Bağı olan hanelerde ismin üzerindeki kısımda en sona **Aşar-ı ve Rüsümü olarak sene-i sabıkada vermiş idüğü** ve bazılarında da bu kadar ayrıntılı yazmayarak **aşar virmiş idüğü** şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Sonrasında ise **Üzüm** yazılmış ve bir senelik kıyye olarak ağırlığı, kuruş olarak da alınmış olan aşar miktarı verilmiştir.¹⁹⁸ İsmi üzerine bu şekilde miktarları

¹⁹⁸ Burada kıyye (okka) olarak verilmiş olan ağırlık birimi her biri 3,207 gramlık Dirhem'e eşit olan 1,2828 kg'lık bir ağırlık birimidir. Bkz: Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, (Çev. Acar Sevim), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990, s. 30; Hilâl Yılmaz, *XIX. yy Ortalarında Uzunköprü*

yazıldıktan sonra ise ismin hemen altına eğer bağ bir dönüm ya da daha büyük ise **Bağı dönüm** yazılmış, bir dönümden küçük ise bir dönümün 4'te 1'i olan evlek ifadesi kullanılarak **Bağı evlek** diye kaydedilmiş sonrasında ise altına arazinin ne büyüklükte olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁹ Bu ifadelerin hemen altına ise **hâsılat-ı seneviyesi** ve (Hicri) 1260 ve 1261 tarihleri kısaltılarak 60, 61 olarak yazılmış ve yıllara göre hâsılatları verilmiştir. 60 yılına ait olan bir önceki sene olduğu için büyük ihtimalle kesin rakam bildirmektedir fakat 61 tarihi bir önceki seneden pay biçilerek elde edilen tahminî rakamdır. Burada 60 ve 61 yıllarına ait olan hâsılatların toplanmış olmasına rağmen **tahminen bir senede temettü** verilirken sadece **1260** yılına ait olan miktar hesaplanmaktadır.

Yine Edirne Merkez Temettuât Defterlerinde karşılaşılan bir başka tarımsal ifade ise **Harir**²⁰⁰ **Bahçesi** olarak kayıtlı arazilerdir. Bu bahçeler de defterlere **Harir bahçesi dönüm** ve **Harir bahçesi evlek** şeklinde kaydedilmiştir. Dönüm ya da evlek olarak miktarı yazıldıktan sonra ise **hâsılat-ı seneviyesi** yazılarak bir yıllık hâsılatı deftere düşülmüştür.

Aşağıdaki tablolarda Edirne'de yaşayan Kiptîlerin sahip oldukları bağ, tarla ve harir bahçeleri, bunlardan elde etmiş oldukları gelirleri verilmiştir. Öncelikle Bağ sahipleri, bunlardan elde edilen ürünlerin miktarı ve yıllara göre ayrılmış olan hâsılatları incelenecektir.

Şehri, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2014, s. 108.

¹⁹⁹ Hilal Yılmaz, *a.g.t.*, s. 94.

²⁰⁰ İpek anlamına gelmektedir. Bkz; Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 546.

Tablo 11: Edirne Kiptîlerinin Bağları ve Bu Bağlardan Yıllık Gelirleri²⁰¹

Hane No	Hane reisi	Bağ Eylek	Bağ Dönüm	Hâslat-ı Senevîye 1260 (1844) (kuruş)	Hâslat-ı Senevîye 1261 (1845) (kuruş)	Toplam (Kuruş)
Alemdar Mahallesi						
2	İbrahim bin İsmail	-	1	45	30	75
3	Süleyman ibn Hacı Mehmed	5	-	45	30	75
Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi						
1	Davulcuoğlu Hüseyin	-	2	45	30	75
2	Kara Mehmed Bin Hüseyin	-	2	67,5	30	97,5
3	Ayvazoğlu mehmed	-	2,5	180	100	280
4	Arab İbrahim	-	2	135	100	235
5	Kör Ahmedoğlu Hüseyin	-	2	180	100	280
6	Karındaşı Mustafa	-	1,5	90	50	140
7	Mustafa bin Hüseyin	-	1,5	67,5	30	97,5
İmaret-i Mezid Bey Mahallesi						
1	Kayalıoğlu Mehmed ibn Hasan	-	1	67,5	50	117,5
2	Hacı Ali İbn Mehmed	-	1,5	45	35	80
3	Mahmudoğlu Kara Hüseyin	-	1,5	31,5	25	56,5
4	Ahmed İbn İbrahim	-	2	78,75	51,25	130
TOPLAM		5	20,5	1077,75	661,25	1739

Edirne’de yaşayan Kiptîler tarımsal faaliyet olarak en fazla bağcılık yapmışlardır. Fakat toplam 9 mahalleye ulaşılmasına rağmen bunlardan sadece Alemdar Mahallesi, Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi ve İmaret-i Mezid Bey Mahallesinde yaşamış olan Kiptîlerin bağı bulunmaktadır.

²⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741.

Tablodan da görüldüğü üzere sahip olunan bağlar genellikle 1 ile 2 dönüm arasındadır. Burada sadece bir hane reisinin 2,5 dönüm bağı bulunmaktadır. Fakat bu kişinin bağ geliri 2 dönüm bağı olan ve Cami-i İbrahim Paşa Mahallesinde 5 numaralı hanede yaşayan **Kör Ahmedoğlu Hüseyin**'in bağ geliri ile aynıdır. **Kör Ahmedoğlu Hüseyin** ile **Ayvazoğlu Mehmed**'in toplam hâsılatları 280 kuruş ile en yüksek olanlardır. En düşük bağ hâsılatı olan kişi ise yine Cami-i İbrahim Paşa Mahallesinde 1 numaralı hanede oturan **Davulcuoğlu Hüseyin**'dir. İki dönümlük arazisinden yıllık toplam 75 kuruş elde eden bu kişinin dönüm başına hâsılatı ise 37,5 kuruştur.

Aşağıdaki tabloda Edirne'de yaşayan Kiptîlerin sahip oldukları Harir bahçeleri ve bu bahçelerden elde etmiş oldukları hâsılatları verilmiştir.

Tablo 12: Edirne Kiptîlerin Sahip Olduğu Harir Bahçesi ve Hâsılat-ı Senevîyesi²⁰²

Hane No	Kişi Adı	Harir Bahçesi Dönüm	Harir Bahçesi Evlek	Hâsılat-ı Senevîyesi 1260 (Kuruş)
Alemdar Mahallesi				
2	İbrahim bin İsmail	3	-	120
5	Küçük Ali İbn Hacı Ali	3	-	120
Daye Hatun Mahallesi				
7	Mercan İbn Mehmed	-	3	45
9	Cılız Ali İbn Mustafa	0,5	-	20
17	Salim İbn Ali	-	3	30
TOPLAM		6,5	6	335

Edirne'de Kiptîler için tarımsal faaliyetler daha önce de belirtildiği gibi çok fazla ilgi duyulan bir geçim kaynağı değildir. Yukarıdaki tabloda harir bahçeleri verilmiş olan 3 ayrı mahallede sadece 5 hanenin harir bahçesi bulunmaktadır. Yine

²⁰² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741.

burada evlek ve dönüm olarak verilmiş olan harir bahçelerinden en fazla hâsılatı sahip olanlar Alemdar Mahallesinde bulunan 2 ve 5 numaralı hane sahipleridir. Bu kişilerin 3'er dönüm olan harir bahçelerinden yıllık hâsılatları 120'şer kuruş olarak verilmiştir.

4. Hayvancılık

Kıptîlerin genel geçim kaynakları arasında tarımın çok fazla yer etmediği gibi hayvancılıkta çok fazla bir yere sahip değildir. Hayvancılık Kıptîler için daha çok göç esnasında kullanılan yük taşımacılığı ve yapmış oldukları meslekler gereğince taşımak zorunda oldukları alet ve malzemeler için kullanılmaktadır.

Edirne Temettuât Defterlerinde hayvanlar hane reisinin isminin altına öncelikli olarak varsa bağı yazıldıktan sonra kaydedilmiştir. Bu hayvanlardan örneğin **sağmal ineği** gibi süt veren bir hayvan olduğu zaman da hayvan cinsi yazıldıktan sonra **hâsılat-ı senevîyesi** yazılarak bir yılda bu hayvandan elde edilen kazanç yazılmakta ve sonrasında bu kazanç kişinin toplam gelirleri içerisinde katılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda Edirne'de yaşayan Kıptîlerin sahip oldukları hayvanların cinsleri verilmiştir.

Tablo 13: Edirne Kıptîlerinin Sahip Oldukları Hayvan Cinsleri ve Miktarı²⁰³

Hayvan Cinsi	Adet
Merkep	3
Buzağı dişi	1

Hazırlanan tabloda da görülmektedir ki hayvan sayısı yok denecek kadar azdır. 3 adet merkep ile 1 adet dişi buzağı bulunmaktadır. Kıptîlerin sahip oldukları hayvanların daha çok taşımacılık amaçlı kullanılmakta olduğu düşünüldüğü zaman,

²⁰³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

burada hayvan sayısının az olmasında bu kişilerin artık tamamıyla yerleşik düzene geçmiş olmaları ihtimali üzerine durulmaktadır. Yine bu kişilerin şehir yaşamına alışmış oldukları da düşünülebilir.

5. Vergi

Osmanlı Devleti, çok geniş topraklara sahip olup, bu topraklar üzerinde çok farklı ırk, dil, din, örf, âdet ve kültürlerle ait vatandaşları barındıran bir devlettir. Birçok yönüyle birbirinden farklı olan bu vatandaşların durumunu göz önünde bulundurması gereken devlet, yine bağlı bulunduğu hukukî sistemin içinde onları yönetmek ve bunun karşılığında onlardan bazı mükellefiyetler beklemekteydi. Bu mükellefiyetlerin en başında ise devlet ve toplum faaliyetlerinin devamını sağlamak açısından olmazsa olmaz olan vergi alması gelmekteydi.²⁰⁴

Tanzimat dönemi, gerek malî sistemde önemli reformlar gerçekleştirerek yepyeni bir malî yapı getirmesi, gerekse önce iç ve daha sonrada dış borçlanmalar yoluyla imparatorluğun malî kaderiyle ilgili önemli sonuçlara yol açması bakımından özel bir önem ihtiva etmektedir.²⁰⁵

Tanzimat döneminin bu önemi açısından herkesin gelirine göre bir vergi dağılımının sağlanması için devletin büyük bir bölümünde temettuât tahrirleri yapılmaya başlanmıştır. Yapılan bu tahrirler neticesinde tutulmuş olan 1845/46 yıllarına ait defterlerdeki araştırmalar neticesinde karşılaşılan vergi türleri aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

²⁰⁴ Ziya Karamursal, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 59.

²⁰⁵ Tefik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, TTK, Ankara 1989, s. 5.

a. Vergi-i Mahsusa

Edirne’de yaşayan Kiptîlerin adlarının geçtiği defterlerde vergi kayıtları genel olarak bütün mahallelerde bulunan **sene-i sabıkada vergisi** ifadesi altında tutulmuştur. Hane reisinin isminin üzerine meslek ismi yazıldıktan sonra yukarıya doğru yazılan **virgü-i mahsusadan sene-i sabıkada virmüşt idüğü** şeklinde bir ifadeden sonra alınan vergi miktarı verilmiştir. Bazı kayıtlarda **virgü-i mahsusadan** ifadesi bulunmayıp doğrudan **sene-i sabıkada virgüsü** ifadesi kullanılmıştır.

Aşağıdaki tablolarda Edirne’de yaşayan Kiptîlerden mahallelere göre alınan vergi-i mahsusa ve hane başına düşen vergi oranları verilmiştir.

Tablo 14: Edirne Kiptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa²⁰⁶

Mahalle Adı	Vergi-i Mahsusa		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)	Alınan Vergi oranı %
	Vergi Veren Hane Sayısı	Vergi Vermeyen Hane sayısı			
Yıldırım Bayezid Mahallesi	21	1	236	11	17
Mümin Hoca Mahallesi	9	-	78	9	6
Alemdar Mahallesi	5	-	141	28	10
Evliya Kasım Mahallesi	2	1	50	25	3
Daye Hatun Mahallesi	20	9	196	10	14
Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi	7	-	207	30	15
Mirahur Ayaz Bey Mahallesi	3	3	33	11	2

²⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

İmaret-i Mezid Bey Mahallesi	13	2	455	35	33
Toplam	80	16	1396	17	100

Yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır ki İmaret-i Mezid Bey Mahallesi toplam 455 kuruşluk vergi ile en fazla vergi-i mahsusa alınmış olan mahalledir. En az vergi alınmış olan mahalle ise yine nüfusu diğer mahallelere oranla daha az olan Mirahur Ayaz Bey Mahallesidir.

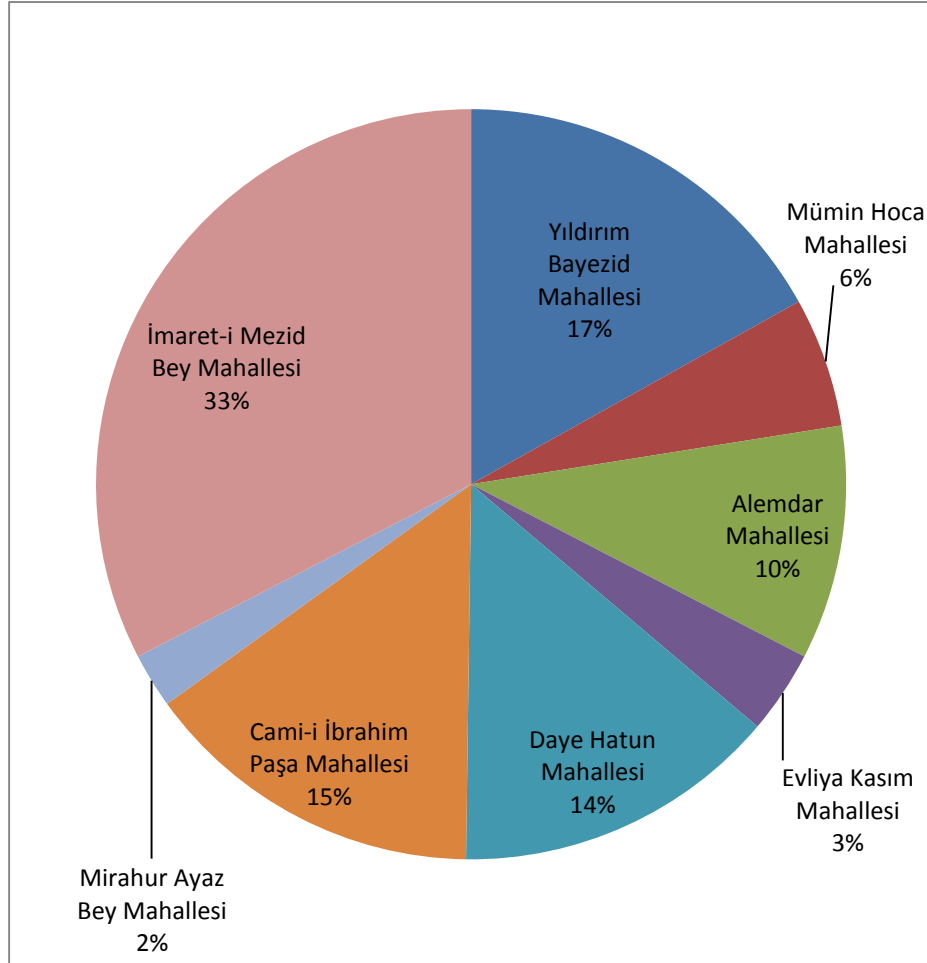
Tabloda toplamda 8 mahalleden vergi-i mahsusa alınmış olduğu görülmektedir. Vergi-i mahsusası olmayan mahalle ise bir Kıptî hanesinin yaşamış olduğu Cedid Kasım Paşa Mahallesidir. Bu mahallede yaşayan Kıptî Ali İbn Abdullah için deftere **Merkum Zen-i İbrahim Paşa Mahallesinde bu sene işbu Cedid Kasım Paşa mahallasına nakil itmiş olduğundan virgüsü olmadığı** şeklinde bir açıklama yapılmıştır.²⁰⁷ Bu açıklamadan yola çıkarak bu kişinin bir önceki sene başka bir mahallede olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu kişinin bir önceki sene hâsılatı gelmiş olduğu mahallede kayıtlı olduğu için burada verilmemiş olabilir.

Tabloda da görüldüğü üzere toplam Vergi-i Mahsusa miktarı 1396 kuruş olarak hesaplanmıştır. Vergi veren toplam 80 haneye oranladığımız zaman ise hane başına 17 kuruşluk bir vergi miktarı düşmektedir.

Yukarıda verilen bilgileri aşağıdaki grafikte oransal olarak yeniden görelim.

²⁰⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, s. 57.

Grafik 6: Edirne Kiptîlerinden Alınan Vergi-i Mahsusa²⁰⁸

Grafikte görülmektedir ki en fazla vergi oranı İmaret-i Mezid Bey Mahallesine aittir. Toplam vergi-i mahsusa miktarının % 33'ü sadece bu mahalleden alınmıştır. Vergi-i mahsusa oranı en fazla olan ikinci mahalle ise % 17 ile Yıldırım Bayezid Mahallesidir. Sonrasında ise Cam-i İbrahim Paşa, Daye Hatun ve Alemdar Mahalleleri gelmektedir.

Buradaki vergi oranları nüfus oranları ile paralel gitmemiştir. En kalabalık mahallenin Daye Hatun Mahallesi olmasına rağmen en yüksek vergi İmaret-i Mezid Bey Mahallesinden toplanmıştır. Bunda alınmış olan vergi oranları etkili olmuştur.

²⁰⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

Daye Hatun Mahallesinde hane başına 10 kuruş vergi düşerken İmaret-i Mezid Bey Mahallesinde ise bu oran 35 kuruştur.

b. Mal-ı Miri

Mal-ı Miri, devlete ait gelirler ve gelir anlamında kullanılan bir kelimedir. Diğer bir deyişle mal-ı miri devlet malı anlamına gelmektedir.²⁰⁹ Kiptîler emlâk ve arazi vergisiyle de mükellef tutulmuşlardır.²¹⁰ Bu sebep ile devlete ait olan araziye kullanmış olmaları karşılığı bu vergi alınmış olabilir.

Bu defterlerde dikkat çeken bir husus ise bu verginin cizye vergisi ile aynı oranlarda alınmış olmasıdır. Ala, evsat ve edna oranlarında yani 60, 30 ve 15'er kuruşluk vergi oranlarıyla Kiptîlerden toplanmıştır. Yine karşılaşmış olduğumuz defterlerde Mal-ı Miri vergisi sadece aşağıda adını vermiş olduğumuz mahallelerde yaşayan Kiptîlerden alınmış, diğer Müslim ve gayrimüslimler için böyle bir vergi alındığına dair kayda rastlanmamıştır. Bu verginin aynı hanede yaşayan kişilerden de alınmış olduğu görülmektedir. Örneğin Cami-i İbrahim Paşa Mahallesine kayıtlı olan 4 hane numaralı **Arap İbrahim**'den 30 kuruş mal-ı miri alınmış aynı haneye 2 sıra numarası ile kayıtlı **merkumun oğlu Ahmed**'den de aynı miktarda mal-ı miri vergisi alınmıştır. Hane reisinin oğlunun kaydında **Merkumun babası ile beraber bir hanede sakin olduğundan ayrıca temettü olmadığı** yazılmış ve bu kişiden vergi-i mahsusa alınmamış olmasına rağmen mal-ı miri alınmıştır. Yine mal-ı miri vergisi alınmış olan Mümin Hoca Mahallesinde yaşayan bütün Kiptîler için **merkumun emlak ve arazi ve hayvanatı ve sair nesnesi olmayup** açıklaması yapıldıktan sonra meslek geliri verilmiş ve meslek gelirinden başka kayıtlı herhangi bir mülk ya da geliri yazılmamıştır. Bu duruma rağmen de mal-ı miri vergisi alınmıştır.²¹¹

²⁰⁹ Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, MEB, İstanbul 1946, s. 399.

²¹⁰ Ziya Karamursal, *a.g.e.*, s. 170.

²¹¹ Buradaki durumda göz önüne alınca mal-ı miri vergisi olarak alınmış olan bu vergi ile cizye mahiyetinde alınmış olan mal-ı maktu'u vergisiyle aynı olduğu düşünülmektedir. Çünkü bir haneden

Aşağıdaki tabloda Edirne’de yaşayan Kıptî ahali içinde mal-ı miri vergisi veren hane sayıları, toplam alınan mal-ı miri vergisi ve bunun hane başına düşen oranları mahallelere göre sıralanmıştır.

Tablo 15: Edirne Kıptîlerinden Alınan Mal-ı Miri Vergisi²¹²

Mahalle Adı	Mal-ı Mirisi		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)	Alınan Vergi Oranı %
	Vergi Veren Hane Sayısı	Vergi Vermeyen Hane Sayısı			
Yıldırım Bayezid Mah.	21	1	755	36	50
Mümin Hoca Mah.	9	-	300	33	20
Cam-i İbrahim Paşa Mah.	7	-	330	47	22
Mirahur Ayaz Bey Mah.	2	4	100	50	7
Cedid Kasım Mahallesi	1	-	15	15	1
Toplam	40	5	1500	37,5	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere hane sayılarına paralel olarak vergi miktarları bulunmakta ve en fazla mal-ı miri vergisi vermiş olan mahalle Yıldırım Bayezid Mahallesi olarak görülmektedir. Bu mahallede sadece bir haneden bu vergi alınmamış geriye kalan bütün ahaliden alınarak toplamda 755 kuruş mal-ı miri vergisi alınmıştır. Burada vergi vermeyen kişinin hiçbir vergi kaydı bulunmamış ve neden vergi alınmamış olduğuna dair de bir açıklamaya rastlanmamıştır. Cami-i İbrahim Paşa ve Cedid Kasım Paşa mahallerinde kayıtlı olan bütün Kıptîlerden bu vergi alınmıştır.

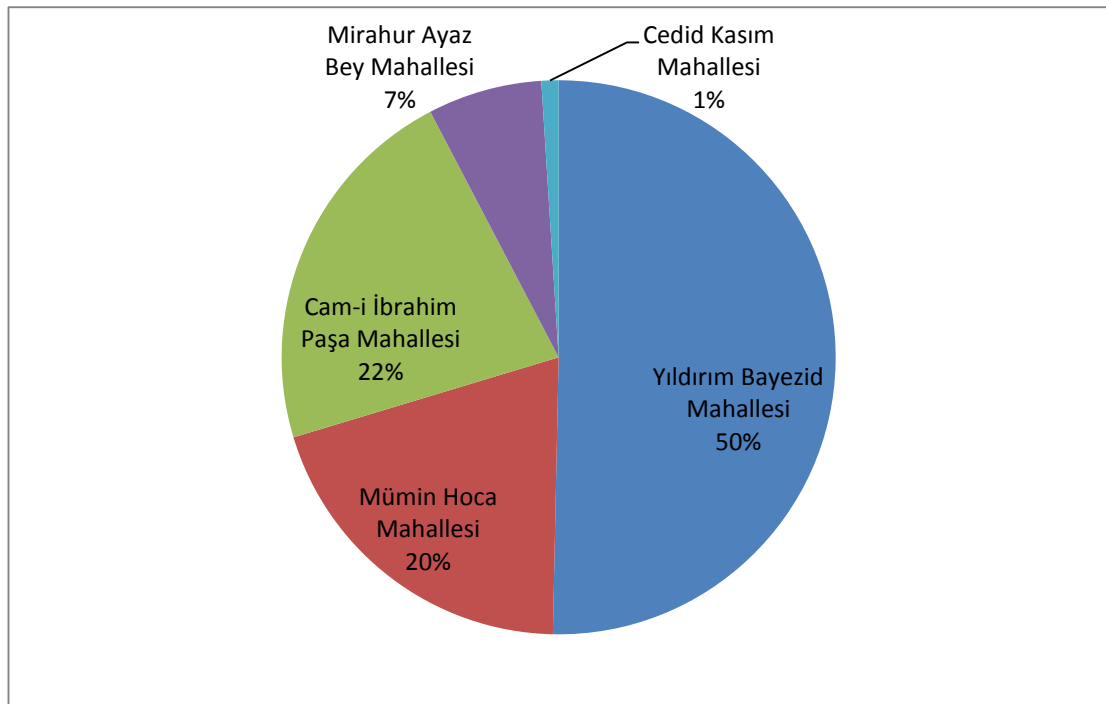
ya mal-ı maktu’u ya da mal-ı miri vergisi alınmıştır, ikisinin aynı anda alınmış olduğu herhangi hane bulunmamaktadır.

²¹² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

Mirahur Ayaz Bey Mahallesi'nde ise 6 haneden 2'si mal-ı miri vergisi vermiş iken 4 hane reisi vergi vermemiştir. Fakat bu mahallede defterlerde ilk defa karşılaşılan bir durum söz konusudur. Burada hem mal-ı miri vergisi hem mal-ı maktu'u vergisi hem de cizye vergisi alındığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Yine sadece bu mahallede mal-ı miri vergisi 4 hane numaralı Kara Mehmed İbn Abdullah'dan 90 kuruş, 5 hane numaralı Kıptîyan Ahmed İbn Mustafa'dan ise 10 kuruş olarak alınarak ilk defa farklı bir rakam ortaya çıkmıştır. Bu mahallede kayıtlı herkesten en düşük oranda (edna) cizye vergisi alındığına dair de kayıt bulunmaktadır.

Aşağıdaki grafikte mal-ı miri vergisinin mahallelere göre oranları verilmiştir.

Grafik 7: Edirne Kıptîlerinden Alınan Mal-ı Miri Vergisi²¹³

²¹³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

Toplamda 5 mahallede yaşayan Kiptîlerden alınmış olan mal-ı miri vergisinin % 50 si Yıldırım Bayezid Mahallesinde yaşayanlardan alınmıştır. Sonrasında Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi % 22'lik, Mümin Hoca Mahallesi ise % 20'lik bir oranı oluşturmaktadır.

c. Mal-ı Maktu'u

Maktu' ifadesi bir vergi mükellefinin ya da mükellefler topluluğunun topluca ödeyeceği düzenli vergi bedelidir. Bu vergi ayni de olabilir nakdî de olabilmektedir.²¹⁴ Kiptîlerin resmî cürüm ve cinayet ile bedava serbestiyet resimlerini çeribaşları alarak hükûmete cizye namıyla maktu bir vergi verirlerdi. Buna ise Kiptîyan mal-ı maktu'u denilirdi. Cizye şeklinde olan bu vergi Tanzimat'tan sonra bir nevi temettü vergisi hükmüne konulmuştur.²¹⁵ Cizye namıyla alınan bu vergi karşılaşılan defterlerde sadece Kiptîlerden alınmış olduğu görülmektedir. Bu verginin oranları cizye vergisi oranları ile aynı olup 15'er, 30'ar ve 60'ar kuruştur. Bu vergiyle ilgili olarak, Alemdar Mahallesinde yaşayan 5 hane Kiptînin üçü için mal-ı maktu'u ifadesi yazılıp 30'ar ve 60'ar kuruş vergi alınmış iken **Süleyman İbn Hacı Mehmed** ve **Küçük Ali İbn Hacı Ali** adlı hane reisleri için cizyeden muaf olduklarına dair açıklama yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda mal-ı maktu'u vergisi tahsil edilmiş olan mahalleler ve diğer istatistikî bilgiler verilmiştir.

²¹⁴ Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 5.

²¹⁵ Ziya Karamursal, *a.g.e.*, s. 170.

Tablo 16: Edirne Kiptîlerinden Alınan Mal-ı Maktu’u Vergisi²¹⁶

Mahalle Adı	Mal-ı Maktu’u		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)	Alınan Vergi Oranı %
	Vergi Veren Hane Sayısı	Vergi Vermeyen Hane Sayısı			
Alemdar Mahallesi	3	2	120	40	7
Evliya Kasım Mah.	3	-	90	30	5
Daye Hatun Mah.	28	1	980	35	57
Mirahur Ayaz Bey Mah.	-	6	-	-	0
İmaret-i Mezid Bey Mah.	13	2	525	40	31
Toplam	47	10	1715	36	100

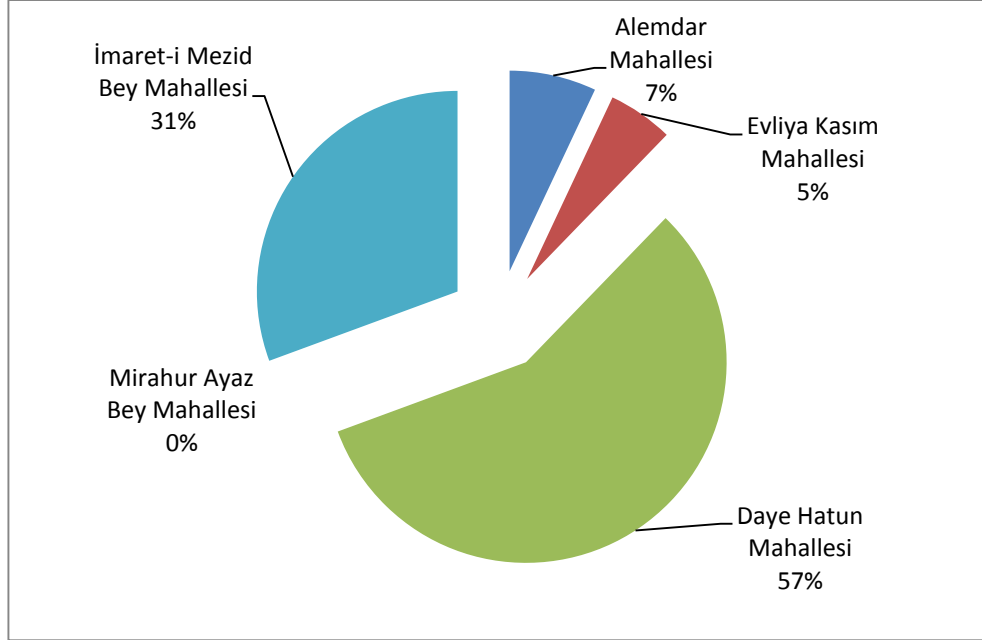
Tabloya bakıldığı zaman en fazla mal-ı maktu’u vergisi veren mahalle yine en kalabalık mahalle olan Daye Hatun Mahallesidir. Burada mahalleden toplam 980 kuruş mal-ı maktu’u vergisi alınmıştır. Hane başına 35 kuruş ile hane başına en fazla vergi ortalaması olan ikinci mahalledir. Hane başına kırkar kuruş ile en fazla vergi ortalaması olan iki mahalle Alemdar ve İmaret-i Mezid Bey Mahalleleridir.

Mirahur Ayas Bey Mahallesinde 1, 2, 3 numaralı hanelerde mal-ı maktu’u ifadesi yazılmış olmasına rağmen üç sıfır konularak alınan vergiye dair herhangi bir miktar kaydedilmemiştir. Diğer 4, 5 ve 6 numaralı hanelerde ise mal-ı miri ifadesi bulunmakta bunlardan ikisi için miktar yazılmışken 6 numaralı hane için vergi miktarına dair kayıt düşülmemiştir.²¹⁷ Yine bu mahalledeki herkes için edna ifadesinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

²¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

²¹⁷ Burada 4 ve 5 numaralı hanelerden alınan mal-ı miri vergisi miktarları **Mal-ı Miri** başlığı altında verilmiştir.

Grafik 8: Edirne Kiptîlerinden Alınan Mal-ı Maktu’u Vergisi²¹⁸

Mal-ı maktu’u vergisinin yüzde olarak dağılımını gösteren grafikte görülmektedir ki en fazla mal-ı maktu’u vergisi Daye Hatun Mahallesinden alınmıştır. Toplam verginin % 57’si bu mahalleden tahsil edilmiştir. İmaret-i Mezd Bey Mahallesinden ise toplam verginin % 31’lik bir kısmı toplanmış diğer mahallelerin oranları ise iki mahalleye göre oldukça düşüktür. Mirahur Ayaz Bey Mahallesinde mal-ı maktu’u ifadesi yazılmış olmasına rağmen bunlar için herhangi rakam kaydedilmemiş bu yüzden oranı % 0’dır.

d. Aşar

Aşar (Öşür’ün Çoğulu)²¹⁹, sözlük anlamı olarak *onda bir* ya da *on cüzde bir cüz*²²⁰ anlamlarına gelmesine rağmen her zaman onda bir olarak alınmamıştır. Tanzimat’a kadar toprağın verim gücüne ve sulama imkânına göre 1/3 ile 1/10

²¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

²¹⁹ Abdullah Mutlu, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2009, s. 48.

²²⁰ Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 937; Ziya Kazıcı, *a.g.e.*, s. 41.

arasında değişen oranlarda alınmış, Tanzimat’la birlikte bütün bölgelerde 1/10 oranında tahsil edilmeye başlanmıştır.²²¹ Yirmide bir hatta kırkta bir olana da öşür denilebilmektedir. Öşür adı altında toplanan vergiler ziraî vergilerdir. Bu vergi tahıl ve bakliyatla mal olarak tahsil edilmekte, lifli bitkiler, sebze ve meyve, âdet-i ağnam, resm-i kovan ve gümrük vergilerinde ise alacaklısına seçme hakkı tanınmıştır.²²²

Edirne Temettuât Defterlerinde karşılaşmış olduğumuz öşür vergisi genel olarak **Aşarı ve rüsumu olarak sene-i sabıkada vermiş idüğü** ifadesi yazıldıktan sonra kıyye olarak ağırlığı, kuruş ve para olarak da miktarı yazılmıştır. Bazı mahallelerde ise birinci haneye **Aşar vermiş idüğü** yazılmış diğer hanelere ise sadece **aşar** yazarak kıyye olarak ağırlık, kuruş ve para olarak miktarı verilmiştir.

Aşağıdaki tabloda öşür vergisi alınan hane reisleri mahallelere göre ayrılarak verilmiştir.

Tablo 17: Edirne Kiptîlerinden Alınan Aşar Vergisi²²³

Mahalle Adı	Aşar Veren Hane Sayısı	Toplam Üzüm Miktarı (Kıyye)	Aşar Miktarı (Kuruş)
Cami-i İbrahim Paşa	7	340	96,75
İmaret-i Mezid Bey	4	99	24,5
Alemdar	2	30	8
TOPLAM	13	469	129,25

Edirne’de yaşayan Kiptîlerden sadece üzüm yetiştiriciliğinden aşar vergisi alınmıştır. Genellikle çalgıcılık ve teymurculuk gibi geleneksel mesleklerini icra ettikleri için toprakla uğraşmamışlardır. Tabloda da görüldüğü üzere çok az sayıda kişi aşar vermiştir. 13 kişinin 469 kıyye yani 601,633 kg olarak yetiştirmiş olduğu

²²¹ Tefik Güran, *a.g.e.*, s. 14.

²²² Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlılarda Öşür”, *DİA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 101.

²²³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741.

üzümden toplamda 196,75 kuruş aşar vergisi alınmıştır. Bu verginin büyük çoğunluğu vergi veren kişi sayısı ile paralel olarak Cam-i İbrahim Paşa Mahallesinden alınmıştır. Sonrasında ise sırasıyla İmaret-i Mezid Bey Mahallesinden 24,5 ve Alemdar Mahallesinden 8 kuruş aşar vergisi alınmıştır.

e. Cizye

Cizye vergisi gayrimüslim erkeklerin askerlik hizmeti yapmamaları karşılığında korunmalarının bedeli olarak bütün gayrimüslim erkek hane reislerinden alınırdı.²²⁴ Cizye vergisi kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan, körlerden, yatalak olanlardan ve keşişlerden alınmazdı.²²⁵ Bu vergi gayrimüslimlerin malî durumlarına göre üç farklı şekilde alınmaktadır. Bu vergi en yüksek oranda alınan yani zenginlerden alınan âlâ, orta halli olanlardan alınan evsat, geliri az olan yani fakirlerden alınan ise ednadır.²²⁶ Bu şekilde üçe ayrılmış olan cizye vergisi âlâ 30, evsat 20, edna ise 10 akçe olarak alınmıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte ise bu miktarlar âlâ 60, evsat 30, edna ise 15 kuruş olarak toplanmıştır.²²⁷ Islahat Fermanının imzalanması ile Osmanlı tebaası arasındaki eşitlik durumu neticesinde Gayrimüslimlerinde askere alınma durumu ortaya çıkınca 1856 yılında bu vergi kaldırılmıştır.²²⁸

Kıptîyan cizyesi maden kalemi denetiminde toplanmış ve iltizam yoluyla bu işlem gerçekleştirilmiştir. Anadolu ve Rumeli Kıptîleri her bakımdan serbest olup avarız türü vergilerden muaf tutulmuşlardır. Cizye, ispençe vs. vergi ve resimleri maktu olarak yılda bir defa toplanmıştır.²²⁹

²²⁴ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 135.

²²⁵ Ziya Karamursal, *a.g.e.*, s. 171.

²²⁶ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 135.

²²⁷ Ziya Karamursal, *a.g.e.*, s. 172; Halil İnalçık, “Osmanlılarda Cizye”, *DİA*, C. 8, Yeni Türkiye Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 47.

²²⁸ Halil İnalçık, “Osmanlılarda...” s. 48.

²²⁹ Ahmet Tabakoğlu, “*Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*”, Dergah Yayınları, İstanbul 1985, s. 151,152.

Yapılan çalışma sonucunda Edirne Kiptîlerinin yaşamış oldukları mahallelerin birçoğundan cizye alınmamış olduğu görülmektedir. Defterlerin genelinde cizye veren şahısla ilgili olarak hane reisi isminin üzerinde sene-i sabıkası yazılan kısma göre **Âlâ** ifadesi için ayın ve elif, Evsat ifadesi için te ve elif, edna ifadesi için ise nun ve elif ifadeleri yazılarak kişinin hangi oranda cizye vermiş olduğu belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda cizye veren haneler ve hangi oranda cizye verdikleri sıralanmıştır.

Tablo 18: Edirne Kiptîlerinden Alınan Cizye Vergisi²³⁰

Mirahur Ayaz Bey Mahallesi		
Hane No	Hane Reisi İsmi	Alınan Cizye
1	Kasabalı Ahmed İbn Abdullah	Edna
2	Süleyman İbn Mustafa	Edna
3	Hasan İbn Halil	Edna
4	Kara Mehmed İbn Abdullah	Edna
5	Kıbtıyan Ahmed İbn Mustafa	Edna
6	Lağımcı Ali İbn Salih	Edna
İmaret-i Mezid Bey Mahallesi		
2	Hacı Ali İbn Mehmed	Amelmande
Toplam		90²³¹

Yukarıdaki tabloda görülmüş olduğu üzere Mirahur Ayaz Bey Mahallesinde yaşayan Kiptîler en düşük oranda cizye vermişlerdir. Burada İmaret-i Mezid Bey Mahallesinde 2 numaralı hanede oturan **Hacı Ali İbn Mehmed** adlı kişinin kaydında

²³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741.

²³¹ Edna en düşük oranda alınmakta olan 15 kuruşluk bir cizye vergisi miktarıdır. Bu hesaba göre 6 haneden de edna oranında vergi alınmış olduğu hesaplandığı zaman 90 kuruşluk bir vergi toplamı çıkmaktadır.

metruk ve alil idüğü cizyeden amelmande idüğü ifadesi yazmaktadır.²³² Bununla birlikte bu mahallede bulunan başka herhangi bir kişinin kaydında cizye alındığına dair bir ifade bulunmamaktadır.

f. Vergilerin Dağılımı

Aşağıdaki tabloda yukarıda başlıklar halinde verilen vergi istatistiklerinin genel toplamaları mahallelere göre hesaplanarak verilmiştir.

Tablo 19: Edirne Kiptîlerinden Alınan Vergilerin Mahallelere Göre Dağılan Miktarı ve Genel Toplamı²³³

Mahalle Adı	Vergi-i Mahsusa (Kuruş)	Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Mal-ı Maktu'u (Kuruş)	Aşar Vergisi (Kuruş)	Cizye Vergisi (Kuruş)	Toplam Vergi (Kuruş)
Alemdar Mahallesi	141	-	120	75,5	-	336,5
Evliya Kasım Mahallesi	50	-	90	-	-	140
Daye Hatun Mahallesi	196	-	980		-	1176
Mirahur Ayaz Bey Mahallesi	33	100	-		90 ²³⁴	223
İmaret-i Mezid Bey Mahallesi	455	-	525	24,5	-	1004,5
Yıldırım Bayezid Mahallesi	236	755	-		-	991
Mümin Hoca Mahallesi	78	300	-		-	378
Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi	207	330	-	96,75	-	633,75

²³² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16741 s. 30.

²³³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 16924, 16741, 5855.

²³⁴ Edna en düşük seviyede cizye vergisi miktarı olduğu için burada 6 kişiden alınan en düşük miktar olan 15 kuruş üzerinden yapılan hesaplama ile 90 kuruş rakamına ulaşılmıştır.

Cedid Kasım Paşa Mahallesi	-	15	-		-	15
TOPLAM	1396	1500	1715	196,75	90	4897,75

Yukarıdaki tabloda görülmektedir ki mahallelerden alınan en fazla vergi mal-ı maktu'u olarak kaydedilmiş olan vergidir. 1715 kuruş olarak toplanmış olan verginin büyük çoğunluğu en kalabalık mahalle olan Daye Hatun Mahallesinden alınmıştır. Bu vergiden sonra en fazla ise mal-ı miri olarak kaydedilmiş olan vergi 1500 kuruş ile gelmektedir. Toplanmış olan bu verginin ise büyük çoğunluğu Yıldırım Bayezid Mahallesi'ne aittir. Vergi-i Mahsusa ise en fazla İmareti Mezid Bey Mahallesinden toplanmış olup mahalleler genelinde 1396 kuruş olarak tahsis edilmiştir. Cizye vergisine ise sadece Mirahur Ayaz Bey Mahallesi'ndeki kayıtlarda rastlanılmıştır. Buradan 90 kuruş olarak hesaplanan vergi tahsil edilmiştir.

Mahallelerin geneline bakıldığı zaman nüfus oranıyla paralel olarak en fazla vergi vermiş olan mahalle Daye Hatun Mahallesidir. Sonrasında ise yine nüfusa paralel olarak Yıldırım Bayezid ve İmareti Mezid Bey mahalleleri gelmektedir.

Mahallelerin genel toplamına bakıldığı zaman 4897,75 kuruş olarak Edirne'de yaşayan Kiptîlerden vergi tahsil edilmiş olduğu görülmektedir.

Edirne Temettuât defterlerinde Kiptîlerin yaşamış oldukları mahallelerin hepsinde Müslüman Türklerle birlikte yaşamışlardır. Dokuz mahalle toplamında 558 hane kayıtlıdır.²³⁵ Bu mahalleler genelinde 558 hane içerisinde Kiptî haneler 97 hane ile %17,3'lük bir oranı oluşturmaktadır. Bu hanelerin toplam vergi-i mahsusa miktarı 15,792 kuruş, aşar vergisi ise 4002,5 kuruş olarak kaydedilmiştir. Defterlerde Kiptîlerin vermiş oldukları vergi miktarları ayrı olarak yazılmamış fakat yapılan hesaplamalarda Kiptîlerin vergi-i mahsusa 1396 kuruş, aşar vergisi ise 196,75 kuruştur. Bu rakamlar ile mahallelerde yaşayan Kiptîler % 8,83'lük bir oranla vergi-i

²³⁵ Burada vermiş olduğumuz rakam, mahallerde yaşayan Kiptîlerinde dâhil olduğu toplam Müslüman hane sayıdır.

mahsusa, %4,90'lık bir oranla da aşar vergisi vererek devlet ekonomisine katkı sağlamış oldukları görülmektedir.²³⁶

²³⁶ Burada vermiş olduğumuz rakamlar BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5855,16741, 16924 numaralı Edirne'ye ait olan defterler içinde Kiptîlerin yaşamış oldukları dokuz mahallede Kâtiplerin vermiş oldukları toplamların ayrı ayrı hesaplanması sonucu elde edilmiştir.

III. BÖLÜM

TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE ÇÖKE VE CİSR-İ ERGENE'DE ROMANLARIN SOSYAL VE İKTİSADÎ HAYATI

A. Çöke’de Romanlar

1. Çöke Temettuât Defterlerinin Genel Özellikleri

Çöke müstakil bir yerleşim birimi adı olmayıp adı geçen bölgenin genel adı olarak kullanılmıştır. Bu sebepten dolayı Çöke’de ele alınan yerleşimler mahalle olarak değil köy ve karye olarak adlandırılan küçük birimlerdir. Taranan arşiv kayıtlarından Çöke’de 29 yerleşim yerinde Kıptî ailelerin yaşamış olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda 29 karye ve bu karyelerin kayıtlı oldukları defter numaraları verilmiştir.

Tablo 20: Çöke’de Kıptîlerin Yaşadığı Köy ve Karyeler²³⁷

SIRA	Defter NO	Köy ya da Karye Adı	Hane sayısı
1	5731	Boyalı kebir Köyü	2
2	5732	Çatal Köyü	2
3	5762	Çeşme Karyesi	1
4	5744	Çömlek Karyesi	25
5	5713	Çömlek Akpınarı köyü	3
6	5747	Don karyesi	2
7	5856	Değirmen Dere Karyesi	1
8	5718	Derbent-i Kebir Karyesi	10
9	5763	Eğresi Köyü	8
10	5769	Eslova Köyü	3
11	5727	Hacı Baba Tekkesi	1
12	5740	Hacılar Karyesi	2

²³⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

13	5748	Hamza Beyli Köyü	3
14	5751	Hanlı Yenice Karyesi	5
15	5754	Hatip Köyü	5
16	5726	Hızırağa Köyü	1
17	5768	Karaca Köyü	2
18	5765	Koyapa Köyü	1
19	5729	Kurtalan Köyü	1
20	5735	Mahra Baş Köyü	1
21	5721	Ömer Obası Karyesi	2
22	5720	Recep Mahallesi Karyesi	2
23	5756	Rum Beyli Köyü	1
24	5758	Sarı Danişment Karyesi	3
25	5760	Taşlık Sekbanı Karyesi	1
26	5752	Timur Hanlı Köyü	1
27	5723	Yağcılı Köyü	2
28	5714	Teymur Köyü	1
29	5761	Yumru Kaya Karyesi	1
TOPLAM			93

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Çöke Nahiyesinde yerleşim birimlerinin hepsi köy ya da karye olarak geçmektedir. Çöke Temettuât Defterlerinde 29 karyede Kıptî hanelerin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu 29 karyede en kalabalık Kıptî nüfusun bulunduğu yer 25 hane ile Çömlek Karyesidir. Sonrasında ise 10 hane ile Derbent-i Kebir Karyesi ve 8 hane ile Eğresi Karyesi gelmektedir. Bu üç karyeden sonra beş hane bulunan Hanlı Yenice ve Hatip karyeleri gelmektedir. Bu karyelerden başka diğer karyelerde genel olarak kayıtlı Kıptî hanelerin sayısı üç haneyi geçmemektedir.

Defterlerden bahsedecek olursak genel olarak Kıptî haneler defterin en sonuna sıralanmıştır. Kıptî hanelerden sonra karyede varsa çiftlikler sıralanmıştır.

Bunlardan başka yine eğer varsa Kıptî hanelerin bulunduğu köylerdeki yabancı unsurlar ve burada bulunan bakkal sahipleri yazılmıştır. Burada Kıptîlerin yazımına başlanırken kâtipler ayrı olarak not düşmüşlerdir. Bu notlar birçok karyede **karye-i mezkûrda mukim Kıptîyanın emlak ve arazi ve temettuâtları mübeyyin defteridir** şeklinde yazılmıştır. Bu açıklamalarda bazı karyelerde ise Kıptî hanenin bulunmuş olduğu köyün adı verilerek yazılmıştır. Örneğin **Mezkûr Don karyesinde mukim Kıptîyanın emlak ve arazi ve temettularını mübeyyin ider** şeklinde kâtip tarafından not düşülmüştür.²³⁸ Bazı yerlerde ise bu çok daha kısa tutulmuştur. Örneğin Çeşme Karyesinde Kıptî haneler sadece **Kıptî** yazılarak ayrılmıştır.²³⁹ Yine Boyalı Kebir Karyesinde ise **Karye-i Mezbur Kıptî** şeklinde kısa bir açıklama ile Kıptî haneler sıralanmıştır.²⁴⁰ Yukarıdaki örneklerden farklı olarak ise Eslova Karyesinde Kıptî haneler sıralanırken **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunan İslam Kıptîyan** şeklinde dini belirtilerek yazılmıştır.²⁴¹ Bu örnek sadece Eslova Karyesine mahsustur. Bundan başka Çömlek Karyesinde Kıptî hanelere geçildiği zaman **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunan mukaddem Kıptîyanın emlak ve temettuları mübeyyin defteridir** şeklinde bir açıklama yapılmıştır.²⁴² Bu açıklama altına Müslüman Kıptî haneler sıralanmış, gayrimüslim Kıptîler yazılırken ise **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunan teymurcu Kıptîyan** şeklinde meslek grubu bildiren bir açıklama kaydedilmiştir.²⁴³ Yine Çatal Köyü, Hacı Baba Tekkesi, Değirmen Dere, Ömer Obası, Rum Beyli, Yumru Kaya ve Recep Mahallesi karyeleri örneklerinde de Kıptî haneler **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunmuş olan teymurcu Kıptîyanı** şeklinde meslek grubu belirtilerek yazılmıştır.²⁴⁴ Meslek grubu belirtilerek yazılmış olan yukarıdaki karyelerde yaşayan Kıptîlerin hepsi teymurculuk yapmamaktadır, birkaç istisna bulunmaktadır. Bunlardan Recep Mahallesi Karyesinde bulunan iki hane Kıptî'den bir numaralı

²³⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5747, s. 7.

²³⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5762, s. 6.

²⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5731, s. 35.

²⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5769, s. 14.

²⁴² BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 10.

²⁴³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 15.

²⁴⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5732, 5727, 5856, 5721, 5756, 5761, 5720.

hanede bulunan **Mustafaoglu Teymurcu Mehmed**'in lakabının da teymurcu olmasına rağmen mesleği Köy Kâhyalığı olarak yazılmıştır.²⁴⁵ Bu kişinin oğlu ve kardeşi olarak sıralanmış olan hanesine kayıtlı diğer kişilerin ise teymurculuk mesleği ile meşgul oldukları belirtilmiştir. Bundan başka Çömlek Karyesinde Müslüman Kıptîlerden sonra **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunan teymurcu Kıptîyan** şeklinde sıralanmış olan haneler ise **Ustoviloğlu Teymurcu Ustoyan Zimmî** olarak kaydedilmiş olan Teymurcu Ustoyan'ın mesleği teymurculuk iken hanesine kaydedilmiş olan iki oğlundan biri orakçılık yapmaktayken diğeri babası yanında teymurcu çıraklığı yapmaktadır. Bu karyedeki ikinci hanede bulunan **Kirkooğlu Vasil Zimmî** olarak kaydedilmiş kişi ise hizmetkârlık yapmaktadır. Yine bu kişinin oğlu da yedilik ile uğraşmaktadır.

2. Sosyal Hayat

a. Nüfus

Ele alınan defterler içinde Gayrimüslim Kıptî nüfusun bulunduğu tek bölge Çöke'dir. Fakat Müslüman Nüfus oranı gayrimüslimlere oranla daha fazladır.

Aşağıdaki tabloda Çöke'deki Kıptîlerin yaşamış oldukları karyelerdeki hane sayıları ve tahminî nüfusları verilmiştir.

²⁴⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5720, s. 7.

Tablo 21: Çöke’de Bulunan Müslüman ve Gayrimüslim Kiptîlerin Sayıları ve Tahminî Nüfusları²⁴⁶

Köy İsimleri	Müslüman Hane Sayısı	Gayrimüslim Hane Sayısı	Kayıtlı Nüfus ²⁴⁷	Tahminî Nüfus ²⁴⁸
Boyalı Kebir Karyesi	-	2	2	10
Çatal Köyü	-	2	5	10
Çeşme Karyesi	-	1	1	5
Çömlek Karyesi	23	2	41	125
Çömlek Akpınarı Karyesi	-	3	3	15
Değirmen Dere Karyesi	-	1	1	5
Derbent-i Kebir Karyesi	-	10	10	50
Don Karyesi	2	-	2	10
Eğresi Köyü	8	-	8	40
Eslova Köyü	3	-	3	15
Hacı Baba Tekkesi	-	1	1	5
Hacılar Karyesi	2	-	2	10
Hamza Beyli Köyü	2	1	5	15
Hanlı Yenice Karyesi	5	-	5	25
Hatip Köyü	5	-	5	25
Hızır Ağa Köyü	-	1	1	5
Karaca Köyü	-	2	3	10

²⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

²⁴⁷ Burada Kayıtlı nüfus olarak verilen bilgiler, hane reisinin yanına aynı haneye kaydedilmiş kişilerdir. Buraya kaydedilmiş olan kişiler daha çok hane reisinin oğlu olmakla beraber hane reisinin eniştesi, kayını, kardeşi ve güveyisi gibi aynı hanede yaşayan akrabaları da kaydedilmiştir.

²⁴⁸ Daha önce belirtildiği üzere buradaki tahminî nüfus 5 ile çarpılarak elde edilmiştir.

Koyapa Köyü	-	1	2	5
Kurtalan Köyü	-	1	1	5
Mahra Başı Köyü	-	1	2	5
Ömer Obası Karyesi	-	2	3	10
Recep Mahallesi Karyesi	2	-	3	10
Rum Beyli Köyü	-	1	1	5
Sarı Danişment Karyesi	3	-	5	15
Taşlık Sekbanı	1	-	1	5
Temur Hanlı Köyü	-	1	1	5
Teymur Köyü	1	-	1	5
Yağcılı Köyü	-	2	4	10
Yumru Kaya Karyesi	1	-	2	5
Toplam	58	35	124	465

Yukarıda Müslüman ve gayrimüslim haneler üzerinde yapmış olduğumuz tabloda görülmektedir ki Müslüman Kıptîlerin hane sayısı Gayrimüslim Kıptîlere göre oldukça fazladır. Toplamda 465 kişi olarak hesaplanmış olan Kıptîlerden Müslümanlar 13 farklı karyede 58 hane olarak yaşarken gayrimüslimler 18 farklı karyede 35 hane olarak yaşamaktadırlar. Toplam nüfusun 175 kişisi gayrimüslim Kıptîlerden oluşurken Müslüman olanlar 290 kişidir. Yüzde olarak gayrimüslimler toplam Kıptî nüfusunun % 37,63'ünü oluştururken Müslüman Kıptîler ise % 62,37'sini oluşturmaktadır.

Yukarıda sıralanan karyelerden **Çömlek Karyesinde** 23 hane Müslüman Kıptî yaşarken 2 hane gayrimüslim Kıptî yaşamaktadır. Burada yaşayan Gayrimüslim Kıptîler ayrılırken **Karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunan teymurcu Kıptîyan** şeklinde bir açıklama yapılmış ve bu Kıptîler yeniden sıralanarak hane numaraları birden başlatılmıştır.²⁴⁹ Burada ayırım yapılırken meslek adı belirtilmiş olsa da yukarıda bahsedildiği gibi iki hane reisinden sadece birinin

²⁴⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 15.

mesleği teymurculuktur. Yine aynı şekilde Hamza Beyli Köyünde iki hane Müslüman Kıptî yaşarken bir hanede gayrimüslim bulunmaktadır. Bu karyede ise Müslüman Kıptîlerle gayrimüslim olanlar ayrılırken herhangi bir açıklama yapılmamış sadece Gayrimüslim Kıptî hanesi yazılırken yeniden numaralandırılarak hane numarası birden başlatılmıştır.

b. Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Lakapları

(1). Hane Reisi İsimleri

Osmanlı Devleti’nde hane reisi önemliydi, önde gelen ana unsur olarak görülmekte ve her şey bu hane reisi üzerinden tespit ve hesap edilmekteydi.²⁵⁰ Bu öneme binaen defterlere kaydedilmiş olan hane reisi isimleri ve diğer bilgileri çalışmaya dâhil edilmiştir. Çöke’ye ait olan defterlerde **Hasanoğlu Kalaycı Ahmed** örneğinde olduğu gibi öncelikle hane reisinin baba adı verilmiş sonrasında lakap ve hane reisi ismi verilerek kaydedilmiştir.

Bu başlık altında Çöke’de yaşayan Kıptîlerin hane reisi isimlerinin yanında hane reisiyle aynı haneye kaydedilmiş olan diğer kişilerin kullandıkları isimler verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Müslüman Kıptîlerin hane reisi isimleri sıralanmıştır.

²⁵⁰ Feridun Emecen, “Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler”, *Osmanlı*, C. IV, (Ed: Güler EREN), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999s. 94.

Tablo 22: Çöke’de Yaşayan Müslüman Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Karşılaşma Sıklığı²⁵¹

Sıra no	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma sıklığı	Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma Sıklığı
1	Hasan	10	11	Halil	2
2	Mehmed	7	12	Veli	2
3	Hüseyin	7	13	Mestan	2
4	Mustafa	5	14	Abdüllatif	1
5	Ahmed	4	15	İbiş	1
6	Ali	4	16	Bayram	1
7	Salih	3	17	Sadullah	1
8	Selim	2	18	Durak	1
9	İbrahim	2	19	Esmâ	1
10	Osman	2			

Tabloda görüldüğü üzere Çöke’de yaşayan toplam 290 Müslüman Kıptînin genel olarak kullandıkları isimlerin başında Hasan, Mehmed ve Hüseyin gibi isimler gelmektedir. Yukarıdaki tabloda dikkat çekici bir husus ise Edirne genelinde ele alınan temettuât defterlerindeki Kıptîlerden sadece bir tane hane reisinin bayan olmasıdır. Esmâ olarak kayıtlı olan hane reisi Hanlı Yenice Karyesinde yaşamaktadır. Deftere **Hasanoğlu Mehter Kızı Esmâ Kıptî** şeklinde kaydedilmiştir.²⁵² Mehter kızı demiş olması babasının mehter olması ile ilgilidir ve bu kişinin kendisi de yine baba mesleği olan mehterlik ile meşguldür. Mehter kızı Esmâ’nın vergi-i mahsusa 10 kuruş, mehterlikten temettü ise 150 kuruş olarak kaydedilmiştir. Yine Mehter kızı Esmâ’nın **2 baş üç yaşında erkek tosunu** bulunmaktadır. Bu kişinin bu bilgilerinden başka bir bilgi deftere kaydedilmemiştir.

²⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5747, 5763, 5769, 5740 5748, 5751, 5754, 5720, 5758, 5760, 5714, 5761.

²⁵² BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5751, s. 10.

Çömlek Karyesinde 22 hane numarası ile kaydedilmiş olan Hüseyin ismine sahip **Alioğlu Sapancı Hüseyin** adlı kişinin nerede olduğu meçhuldür. Bununla ilgili olarak deftere **Merkumun karye-i mezbur nüfusunda mukim bulunmuş isede bundan sekiz mah mukaddem firaren gitmiş ve ne mahalle gittiği dahi meçhul bulunmuş idiği** şeklinde bir açıklama yapılarak bu kişinin 8 aydır nerede olduğu bilinmediği belirtilmiştir.²⁵³ Yine **Merkumun oğlu Aslan** şeklinde kaydedilmiş olan oğlu da babası gibi kayıp ve nerede olduğu bilinmemektedir.²⁵⁴

Aşağıdaki tabloda yukarıdaki hane reisleriyle aynı haneye kayıtlı kişilerin isimleri verilmiştir.

Tablo 23: Müslüman Kıptîlerin Hanelerine Kaydedilen Diğer Kişi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı²⁵⁵

Sıra No	Diğer Hane üyeleri İsimleri	Karşılaşılma Sıklığı	Sıra No	Diğer Hane üyeleri İsimleri	Karşılaşılma Sıklığı
1	Mehmed	5	6	Arslan	1
2	Ali	3	7	Duran	1
3	Hüseyin	3	8	İbrahim	1
4	Hasan	2	9	Mustafa	1
5	Ahmed	1	10	Osman	1

Bu tablo yukarıda da ifade edildiği gibi hane reislerinin yanına kaydedilen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler genellikle hane reisinin oğlu ya da oğulları olarak verilmiştir. Fakat bazen aynı hanede yaşayan kişiler farklı olabilmektedir. Örneğin Çömlek Karyesinde yaşayan Kıptîler arasında 2 numaralı hane reisi olan **Hasanoğlu Celep Mehmed'in** hanesine 2 sıra numarası ile kardeşi **merkumun karındaşı Ali** şeklinde kaydedilmiş ve bu kişiden vergi-i mahsusa alınmamıştır.²⁵⁶ Yine aynı

²⁵³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 14.

²⁵⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 14.

²⁵⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5747, 5763, 5769, 5740 5748, 5751, 5754, 5720, 5758, 5760, 5714, 5761.

²⁵⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 10.

karyede 15 numaralı hane reisi olarak kaydedilmiş olan **Hasanoğlu Kalaycı Ahmed**'in hanesine 2 sıra numarası ile oğlu **merkumunoğlu Hüseyin**, 3 sıra numarası ile **merkumun güveysi Durmuşoğlu Hüseyin**, 4 sıra numarası ile ise **merkumun karındaşı Durmuşoğlu Duran** kaydedilmişlerdir. Burada aynı hanede vermiş olduğumuz bu kişilerden, 3 sıra numarası ile **merkumun güveysi Durmuşoğlu Hüseyin** ve 4 sıra numaralı **merkumun karındaşı Durmuşoğlu Duran** babalarına atfen kullanılan Durmuşoğlu aile adına bakıldığı zaman aynı aileden oldukları anlaşılmaktadır. Bu kişiler 3 sıra numarası ile kayıtlı **Durmuşoğlu Hüseyin**'in kayınbabası olan **Hasanoğlu Kalaycı Ahmed**'in yanında yaşamaktadırlar. Bu hanede bulunan bu dört kişi hane reisinden başka, 3 ve 4 sıra numaralı kişilerden vergi alınırken, 2 sıra numarası ile kayıtlı olan hane reisinin oğlundan vergi alınmamıştır.²⁵⁷ Buradaki bir diğer örnek ise Hamza Beyli Karyesinde 2 numaralı hane olarak kaydedilen **Hasanoğlu Mehmed Kıptî**'nin yanında 2 sıra numarası ile **Merkumun karındaşı Ahmed Kıptî** şeklinde kardeşi kaydedilmiştir.²⁵⁸ Verilen bu örneklerin dışındaki kişilerin hepsi hane reisinin oğlu olarak kaydedilmiştir.

Yukarıda iki ayrı tabloda verilen bilgileri aşağıdaki tablolarda gayrimüslim Kıptîler için değerlendirelim.

²⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 13.

²⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5748, s. 14.

Tablo 24: Gayrimüslim Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı²⁵⁹

Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşılma Sıklığı	Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşılma Sıklığı
1	Ustoyan	3	15	Koko	1
2	Yuvan	3	16	Milo	1
3	Kosta	2	17	Marin	1
4	Vasil	2	18	Hayko	1
5	Petro	2	19	Selerki	1
6	Metro	2	20	Yorgi	1
7	Yofcu	1	21	Paskal	1
8	Angeli	1	22	Tohori	1
9	Niko	1	23	Dimitri	1
10	Etnasi	1	24	Tonço	1
11	Yani	1	25	Valko	1
12	Panayet	1	26	İstefani	1
13	Kalu	1	27	Radil	1
14	Petko	1			

Oluşturulan tablo incelendiğinde gayrimüslim Kıptîlerin isimleri genel olarak çeşitlilik göstermektedir. Gayrimüslim Kıptî isimlerinden en sık kullanılmış olanlar Ustoyan ve Yuvan isimleridir. Toplamda bu isimler üçer hane reisi tarafından kullanılmıştır. Bunlardan sonra ise Kosta, Vasil, Petro ve Metro isimleri kullanılmış ve bu isimlerde ikişer kez Kıptî hane reisleri tarafından kullanılmıştır. Tabloda da görüldüğü üzere diğer kullanılan isimler hep bir kez kullanılmış ve toplamda 27 farklı isim kullanılarak bir isim çeşitliği meydana gelmiştir. Yukarıdaki tabloda Çöke’de yaşayan Kıptîler arasında Timur Hanlı Karyesine tek hane olarak kaydedilmiş olan **Ustoyanoğlu Valko zımmî** için deftere şu şekilde bir not

²⁵⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5856, 5718, 5727, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5756, 5752, 5723.

düşülmüştür. **Mersum bundan akdemce karye-i mezburda bulunan hanesiyle sair emlağını fûruh iderek Edirne kazası Ada nahiyesi Yerköy karyesine nakil etmiş idüğü** şeklinde bir açıklama yapılarak kişinin artık Timur Hanlı Karyesinde değil Ada Nahiyesine bağlı Yerköy Karyesinde bulunduğu not düşülmüştür.²⁶⁰ Bu kişi Hizmetkârlık mesleği gereğince böyle bir göç yapmış olabilir. Yine aynı duruma bir örnek olarak Ömer Obası Karyesinde yaşayan 2 numaralı hane reisi **Teymo oğlu hizmetkâr Petko zımmî**'de kaydedilmiş olduğu karyesini bir sene öncesinde terk etmiş, Havsa Kazası Karapınar karyesine göç etmiştir.²⁶¹ Yine bu duruma örnek olan bir diğer kişi ise Karaca Köyüne 1 hane numarası ile kaydedilmiş olan **Nayko oğlu Metro Zımmî**'de bulunmuş olduğu karyesindeki eşyalarını satarak Manastır Nahiyesi Ambarlı Karyesine göç etmiş ve oraya yerleşmiştir.²⁶²

Aşağıdaki tabloda gayrimüslim Kıptî hane reisleri yanına kaydedilmiş olan diğer kişilerin isimleri verilmiştir.

Tablo 25: Gayrimüslim Kıptî Hanelerine Kaydedilen Diğer Kişi İsimleri ve Karşılaşılma Sıklığı²⁶³

Sıra No	Diğer Hane Üyeleri	Karşılaşılma Sıklığı	Sıra No	Diğer Hane Üyeleri	Karşılaşılma Sıklığı
1	Ustoyan	3	6	Kula	1
2	Metro	2	7	Marko	1
3	Cano	1	8	Petro	1
4	Dimo	1	9	Ustovil	1
5	Kirko	1			

Gayrimüslim Kıptî hane reisleri yanında yaşayan diğer hane bireyleri sayıca fazla değildir. Defterlere bu şekilde kaydedilmiş isimlerden en çok kullanılan

²⁶⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5742, s. 11.

²⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5721, s. 8.

²⁶² BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5768, s. 3.

²⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5856, 5718, 5727, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5756, 5752, 5723.

Ustoyan ismidir. Sonrasında ise Metro ismi kullanılmıştır. Bu isimlerin hane reisi isimlerinde de sık kullanılmış olduğu görülmektedir. Tabloda verilen bu kişilerin büyük çoğunluğu hane reisleri yanına kaydedilmiş olan oğullarıdır. Fakat hane reisinin oğlundan başka torunu, güveyi, karındaşı ve kayını gibi yakın akrabalık bağı olan kişiler de bazen tek bir hane içinde yaşamış ve defterlere bu şekilde kaydedilmiştir.

(2). Lakaplar

Çöke'deki Kıptîlerin de bazılarının adında Kıptî ifadesi bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak Çömlek Karyesinde 1 numaralı hane Reisi **Osmanoğlu Celep Kıptî Veli** olarak kaydedilmişken 2 numaralı hane reisi **Hasanoğlu Celep Mehmed** şeklinde kaydedilmiş ve adında Kıptî ifadesi kullanılmamıştır.²⁶⁴ Bu ifade gayrimüslim Kıptîlerde de kullanılmaktadır. Gayrimüslim Kıptîlerin birçoğu deftere aile adı, varsa lakap, hane reisi ismi ve en sona da **zimmî** ifadesi kullanılarak kaydedilmiştir. Bazı gayrimüslim Kıptîlerin adında **Kıptî** ifadesi yazılmış ve bu ifadenin kullanıldığı kişiye **zimmî** ifadesi yazılmamıştır.

Aşağıda Çöke'de yaşayan Kıptîlerin kullanmış oldukları lakaplar tablolar halinde sıralanmıştır.

Tablo 26: Çöke'de Yaşayan Müslüman Kıptîlerin Meslek Bildiren Lakapları²⁶⁵

Kullanılan Lakap	Karşılaşma Sıklığı	Kullanılan Lakap	Karşılaşma Sıklığı
Celep	9	Davulcu	1
Sapancı	5	Hallac	1
Teymurcu	5	Hizmetkâr	1
Mehter	3	Mehter Kızı	1

²⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, s. 10.

²⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5747, 5763, 5769, 5740 5748, 5751, 5754, 5720, 5758, 5760, 5714, 5761.

Kalaycı	2	Sığırtmaç	1
Danacı	1		

En çok kullanılan celep lakabı aynı zamanda Müslüman Kıptîler arasında en fazla tercih edilen meslek grubunu da oluşturmaktadır. Celep lakabından sonra en fazla kullanılan lakap teymurcu ve sapancı meslek isimleri ile anılan lakaplardır. Buradaki tabloda verilen Mehter Kızı lakabı ise Hanlı Yenice Karyesinde daha önce de belirtilen **Hasanoğlu Mehter Kızı Esmâ Kıptî**'ye aittir.

Aşağıdaki tabloda ise Çöke'de yaşayan Kıptîlerin memleket bildiren ve diğer karşılaşılan lakapları verilmiştir.

Tablo 27: Çöke'de Müslüman Kıptîlerin Kullandıkları Diğer Lakaplar²⁶⁶

Memleket bildiren Lakaplar	
Tokatlıoğlu	1
Diğer Lakaplar	
Talaklı Kevkebi	1
Değnekci	1

Yukarıdaki tabloda Kıptîlere ait lakaplar arasında memleket bildiren lakaplar ve diğer lakaplar görülmektedir. Burada diğer lakaplar arasında verilen Talaklı Kevkebi lakabını ayrı ayrı olarak değerlendirecek olursak Talaklı boşanmış anlamına gelmektedir.²⁶⁷ Kevkebi ise yıldız manasına gelmektedir.²⁶⁸

Aşağıdaki tabloda ise gayrimüslim Kıptîlere ait meslek bildiren lakaplar sıralanmıştır.

²⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5747, 5763, 5769, 5740 5748, 5751, 5754, 5720, 5758, 5760, 5714, 5761.

²⁶⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55ab8dbecf28a3.13969117 (19.07.2015)

²⁶⁸ Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 1208.

Tablo 28: Çöke’de Yaşayan Gayrimüslim Kıptîlerin Meslek Bildiren Lakapları²⁶⁹

Kullanılan Lakaplar	Kullanılma Sıklığı	Kullanılan Lakaplar	Kullanılma Sıklığı
Teymurcu	10	Buzakcı	1
Hizmetkâr	2	Cullah ²⁷⁰	1

Gayrimüslim Kıptîlerde meslek bildiren lakaplar fazla çeşitli değildir. Bu dar çerçevede en fazla kullanılan meslek bildiren lakap Müslüman Kıptîlerde olduğu gibi en fazla yapılan meslekle paralel olarak Teymurcu lakabıdır. Gayrimüslim Kıptîler arasında teymurculuk mesleğini yapan 16 kişiden 10 kişi Teymurcu lakabıyla anılmıştır.

Gayrimüslim Kıptîlerde tablolara dâhil edilmeyen bir lakap daha vardır. Çatal Köyünde bir numaralı hanede oturan **Ustoyanoğlu Koca Niko zimmî**’nin kullanmış olduğu Koca lakabıdır. Bu kişiyle ilgili olarak deftere **mersum teymurcu esnafından bulunmuş isede üç beş seneden beri işe güce yarar olmadığından teymurculuğu terk ederek oğlu ustoyan’ın ianesiyle geçinmekte olduğu** açıklaması yapılmıştır.

Görüldüğü üzere lakaplar toplumun sosyal yapısı hakkında bilgi veren önemli ifadelerdir. Bir toplumda şahıslara verilen lakaplar çerçevesinde kişiler hakkında genel bir değerlendirme yapılabilmekte ve herhangi bir bölgenin toplumsal yapısına ışık tutulmaktadır.

²⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5856, 5718, 5727, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5756, 5752, 5723.

²⁷⁰ Osmanlılar Döneminde Dokumacılıkla uğraşan esnafa verilen genel ad. Bkz; Feridun Emecen, “Cullah”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 83.

c. Meslekleri

Osmanlı klasik yapısında köylünün genel geçim kaynağı ziraattı. Genel olarak köylülerin çiftçilik yaptığı bir sosyal yapı bulunmaktaydı.²⁷¹ Çöke’de ele alınmış defterlerin hepsi köydür ve buradaki Kıptîler Osmanlı köylü-toplum yapısının bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat Kıptîlerin sahip oldukları bazı özel toplumsal özellikler onların genel olarak Osmanlı köylüsünden farklı olmalarına neden olmuştur.

Çöke Temettuât Defterlerinde de meslek kısmı diğer defterlerde olduğu gibi hane reisinin isminin hemen üzerinde yukarıya doğru yazılarak belirtilmiştir. Bu ifade defterlerde farklı şekilde yazılmıştır. Meslek kısmında yazan ifadeler **sığırtmaç taifesinden idüğü, çapacı makulesinden idüğü, teymurcu esnafından idüğü, sapancılık ile me’luf idüğü, çapacı idüğü, mehter güruhundan idüğü** örneklerinde olduğu gibi çeşitlilik göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda Kıptîlerin yapmış oldukları meslekler ve bu mesleklerin yapılma sıklığı verilmiştir.

Tablo 29: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Meslek Grupları²⁷²

Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı	Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı
Teymurcu	22	Köy Kâhyası	3
Celep ²⁷³	14	Cullah	2
Çapacı	12	Kalaycı	2
Teymurcu Çırağı	11	Ziraat Erbabı	2

²⁷¹ Feridun Emecen, *a.g.m.*, s. 94.

²⁷² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

²⁷³ Koyun, Keçi, Sığır vb. kesilecek olan hayvanların ticaretini yapan kimse Bkz: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55ab9208ec2777.24459709 (19.07.2015)

Hizmetkâr	10	Arabacı	1
Çapacı ve Orakçı	8	Buzakçı	1
Mehter	5	Davulcu	1
Ahzüita Çırağı	4	Hallac	1
Sapancılık	4	Kalaycı Çırağı	1
Sapancı Şakirdi	4	Kömürcü	1
Sığirtmaç	4	Yedilik	1
Sığirtmaç Çırağı	4	Zurnacı	1
Cibacılık	3		

Tabloda da görülmektedir ki Kıptîlerin geleneksel mesleği olan Teymurculuk yine ön plana çıkmış ve toplam 22 hane reisi bu mesleği icra etmiştir. Bunların yanında mesleklerini devam ettirecek olan 11 adet çırak bulunmaktadır. Teymurculuk mesleğinden sonra köy yaşamına uygun olarak en fazla yapılan meslek ise tarla işçiliğidir. Çapacılık yapan 12 kişi varken hem çapacılık hem de orakçılık yapan 8 kişi bulunmaktadır. Bu meslek grubunu iki farklı meslek grubu olarak vermiş olmamızın sebebi deftere bu şekilde kaydedilmiş olmasıdır. Kıptîler arasında ziraat çok fazla yapılmıyor olsa da toprak işçiliği olan Çapacılık ve Orakçılık gibi tarla işçiliğinin yoğun olarak yapıldığı görülmektedir. Bu meslek grubundan sonra en fazla yapılan meslek ise Celep’liktir. Celep mesleğini yapan hane reisleri ile ilgili olarak deftere **merkum ziraatla meşgul olmayup Ahzüita ile me'luf olduğu** şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Yukarıdaki tabloda Ahzüita (Alışveriş) çırağı olarak vermiş olduğumuz 4 kişinin babası da celep taifesindendir. Bu kişiler babalarına mesleklerinde yardımcı olmakta ve deftere **merkum babasının yanında beraber ahzüita itmekte** şeklinde kaydedilmişlerdir.

3. İktisadi Hayat

Çöke’de Kıptilerin yaşamış oldukları karyeler genelinde yaşayan 1442 hane toplamda 1.973.935 kuruş temettü elde etmiştir.²⁷⁴ Bunların içinde 93 hane Kıptî’nin elde etmiş olduğu temettü miktarı ise 40.687 kuruştur. Bu rakam köy ve karyelerde yaşayanların elde etmiş oldukları toplam temettünün %2,06’sını oluşturmaktadır. Kıptîlerin elde etmiş oldukları temettü kalemleri aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

a. Meslek Gelirleri

Çöke’ye ait olan defterlerde kayıtlı kişilerin meslek gelirleri genellikle hane reisinin altına yapılan açıklama kısmında verilmektedir. Kişi ile ilgili açıklama yapıldıktan sonra icra ettiği meslek ve bu meslekten elde etmiş olduğu geliri yazılmıştır. Bu açıklama kısmına örnek verecek olursak genel olarak **sakin olduğu hanesinden başka nesnesi olmayup celeblik ile meşgul olduğu bir senede temettuatı 650 kuruş** şeklinde kaydedilmiştir.

Aşağıdaki tabloda Çöke’deki Müslüman Kıptîlerin toplam meslek gelirleri ve bu gelirin hane başına düşen oranı gösterilmiştir.

²⁷⁴ Burada elde edilmiş olan rakam, karyelerin sonuna kâtipler tarafından yazılmış olan toplam temettülerin ayrı ayrı toplanması ile elde edilmiştir. BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

Tablo 30: Çöke’de Müslüman Kıptîlerin Meslek Gelirleri ve Hane Başına Oranı²⁷⁵

Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı	Meslek Geliri Toplamı (Kuruş)	%	Hane Başına Düşen Gelir Oranı (Kuruş)
Celep	14	9800	39	700
Sapancı	4	3150	13	788
Orakçı ve çapacı	7	2800	11	400
Teymurcu	3	1400	6	467
Hizmetkâr	6	1380	6	230
Sığırtmaç	3	1250	5	417
Kalaycı	2	1150	5	575
Mehter	5	1050	4	210
Çapacı	6	900	4	150
Köy Kâhyası	3	850	3	283
Cibaci	2	500	2	250
Zurnacı	1	150	1	150
Buzakçı	1	150	1	150
Davulcu	1	60	0	60
TOPLAM	58	24590	100	424

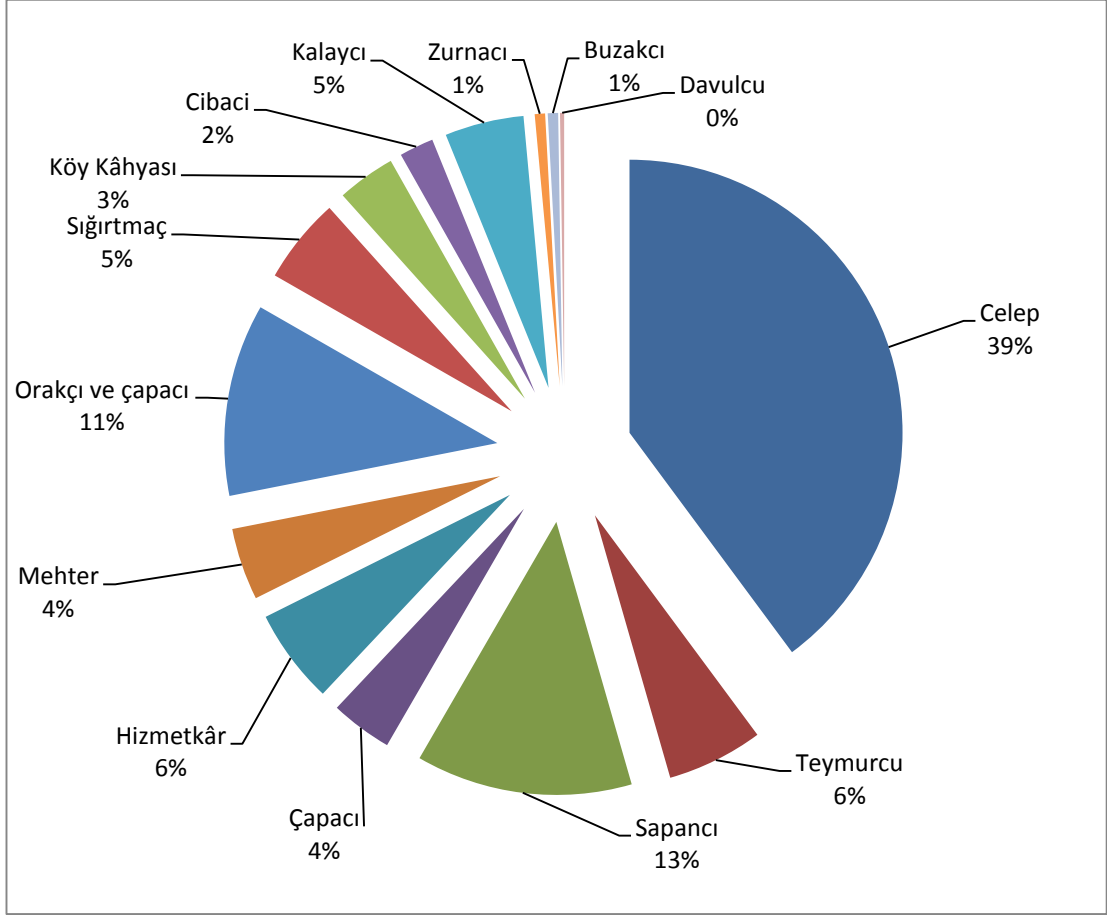
Yukarıdaki tabloda görülmektedir ki Celeplik mesleği sadece Müslüman Kıptîler tarafından yapılmakta olan ve yine Müslüman Kıptîler arasında en fazla meslek geliri olanıdır. Celeplikten sonra en fazla geliri olan ise sapancı mesleğidir. Müslüman Kıptîler arasında sıkça karşılaşılan bir meslek olan Çapacılık ve Orakçılık

²⁷⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5747, 5763, 5769, 5740 5748, 5751, 5754, 5720, 5758, 5760, 5714, 5761. Buradaki tablo sadece meslek geliri olanlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Mesleği belirtilmiş olup fakat çeşitli sebeplerle mesleğini yapamayan veya yapmayan kişiler, bulundukları köyden göç etmiş olanlar ve babasının ya da kardeşinin yanında çalıştığı için meslek gelirleri olmayanlar bu tabloya kaydedilmemiştir.

gibi toprak işçiliğine bağlı olan mesleklerin gelirleri yine yüksek oranda olanlar arasındadır.

Tablo incelendiğinde kişi başına en fazla geliri olan meslek sapancılıktır. Sonrasında ise Müslüman Kıptîler arasında en fazla tercih edilen meslek olan Celeplik gelmektedir. İlk iki sıradan sonra üçüncü sırada ise Kalaycılığın kişi başına düşen meslek geliri gelmektedir. En düşük temettüye sahip olan meslek ise Davulculuk olarak görülmektedir.

Grafik 9: Çöke’de Müslüman Kıptîlerin Meslek Gelirleri Oranı

Yukarıdaki grafik mesleklere göre gelir dağılımının oranlarını dahi iyi görmemize olanak sağlamaktadır. Burada görüldüğü üzere meslek gelir oranı en yüksek olan meslek % 39 ile Celepliktir. Sonrasında % 13 ile Sapancı, % 11 ile Orakçı ve çapacı, % 6 ile Hizmetkârlık ve Teymurculuk meslekleri gelmektedir. Teymurculuk mesleğinin Çöke’de Müslüman Kıptîler arasında çok fazla görülmediği meslek geliri oranından da anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda gayrimüslim Kıptîlerin meslekleri ve bu mesleklerden elde etmiş oldukları meslek gelirleri verilmiştir.

Tablo 31: Çöke’de Gayrimüslim Kiptîlerin Meslek Gelirleri ve Hane Başına Oranı²⁷⁶

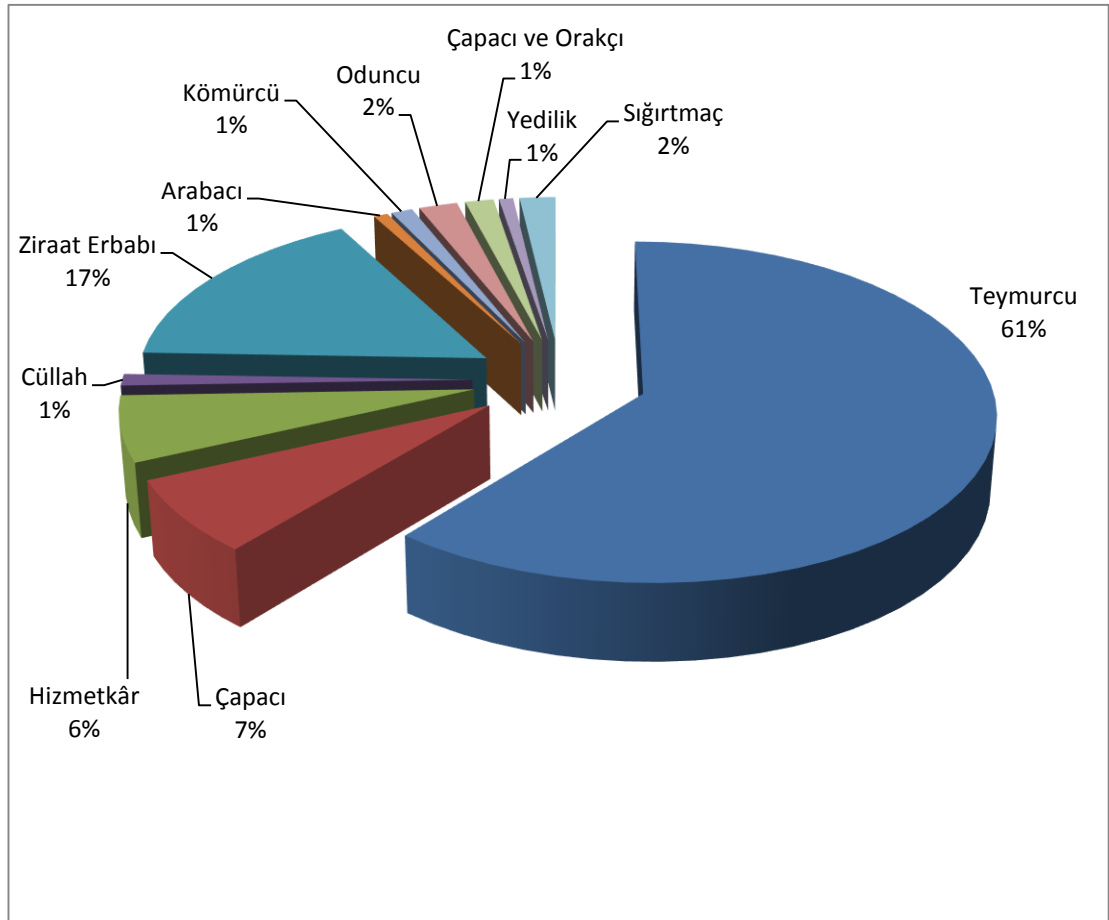
Meslek Adı	Karşılaşma Sıklığı	Meslek Geliri Toplamı (Kuruş)	%	Hane Başına Düşen Gelir Oranı (Kuruş)
Teymurcu	16	8215	61	513
Ziraat Erbabı	1	2222	17	2222
Çapacı	6	960	7	160
Hizmetkâr	3	850	6	283
Oduncu	1	270	2	270
Sığirtmaç	1	250	2	250
Çapacı ve Orakçı	1	200	1	200
Kömürcü	1	150	1	150
Cullah	2	150	1	75
Yedilik	1	100	1	100
Arabacı	1	100	1	100
TOPLAM	34	13467	100	396

Gayrimüslim Kiptîler arasında en fazla görülen meslek grubu Teymurculuktur. Bu duruma paralel olarak yine en fazla gelire sahip olan meslek grubu da yine teymuculuktur. Çapacılık mesleği ikinci sırada bulunuyor olmasına rağmen gelir sıralanmasına bakıldığı zaman üçüncü sırada yer almaktadır. İkinci sırada bulunan meslek ise bir kişi tarafından yapılmış olan ziraat erbablığıdır.

²⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5856, 5718, 5727, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5756, 5752, 5723. Burada hazırlanmış olduğumuza tabloda sadece meslek geliri olanlar dikkate alınarak tabloya eklenmiştir. Mesleği belirtilmiş olup fakat çeşitli sebeplerle mesleğini yapamayan veya yapmayan kişiler bulundukları köyden göç etmiş olanlar ve babasının ya da kardeşinin yanında çalıştığı için meslek gelirleri olmayanlar bu tabloya kaydedilmemiştir.

Gayrimüslim Kıptîler arasında yapılan mesleklerden kişi başına en fazla kar elde edilen yine bu meslektir. 2222 kuruş gelire sahip olan Yağcılı Köyü sakini **Gorgioğlu Radil zımmî** incelenen defterler içerisinde en fazla kazancı olan kişi olarak da dikkat çekmektedir.²⁷⁷ Gayrimüslim Kıptîler arasında en düşük meslek geliri olan ise Cullahlıktır. Sonrasında da Yedilik ve Arabacılık gelmektedir.

Grafik 10: Çöke’de Gayrimüslimlerin Kıptîlerin Meslek Gelirleri Oranı

Grafik incelendiğinde Gayrimüslim Kıptîler arasında en fazla yapılmakta olan meslek teymurculuk olup toplam meslek gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Toplamın % 61'i ile en büyük orana sahip olan teymurculuktan sonra ise sadece bir kişinin yapmış olduğu ziraat erbablığının % 17'lik bir oranı

²⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5723, s. 7.

vardır. Bu kişi Yağcılı Köyü 2 numaralı hane reisi olan **Gorgioğlu Radil zımmî**'dir. Bu kişi incelenen defterler içerisinde 2222 kuruş temettü ile en fazla kazanca sahip olan kişidir. Ziraat erbabından sonra en fazla gelire sahip olan mesleklerden Çapacılığın % 7, Hizmetkârlığın ise % 6'lık bir oranı vardır. Bu meslekler dışında diğeri mesleklere ait oranlar genel olarak % 1-2 aralığındadır.

b. Hayvancılık

Kıptîlerin hayvancılıkları ile ilgili daha önce değinilen bilgiler burada daha iyi görölmektedir. Meslekleri ve göçebe yaşam biçimleri gereğince daha çok yük hayvanı tercih etmektedirler. Burada yaşayan Kıptîlere ait hiçbir küçükbaş hayvan kaydına rastlanmamıştır. Defterlerde büyükbaş hayvanlar cinsine, cinsiyetine, kullanılma amacına ve kısır veya sağmal olup olmadığına göre ayrılarak kaydedilmişlerdir. Sağmal olan hayvanlardan elde edilen hâsılat hesaplanarak yazılmış ve sağmal hayvan sahibi olan kişinin toplam bir senelik hâsılatı toplamına eklenmiştir.

Aşağıda Çöke'de yaşayan Kıptîlerin sahip oldukları hayvanlar iki ayrı tabloda verilmiştir. Öncelikle hâsılatı olmayan hayvanlar sonrasında ise yıllık hâsılatı olan hayvanlar verilmiştir.

Tablo 32: Çöke'de Yaşayan Kıptîlerin Sahip Oldukları Hayvanlar²⁷⁸

Hayvan Cinsi	Adet	Hayvan Cinsi	Adet
Dişi Malak	10	Manda Malağı	2
Erkek Malak	5	Kısır Manda İneğı	2
Kara Sığır İneğı	1	Koşum Camus Sığır	1
Erkek Dana	5	Erkek bargir	2
Tosun	4	Dişi Merkep	1

²⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

Erkek Canavar	1	Erkek Merkep	1
Koşum Öküz	17	Binek Bargir	5
Erkek Buzağı	8	Koşum Manda ineği	1
Dişi Buzağı	1	Araba Koşum Öküzü	2
Koşum Camus	4	Kısır Kara Sığır İneği	1
Manda Düğesi	1		

Tablodan anlaşıldığı üzere en fazla yetiştirilen hayvan **Koşum öküzüdür**. Burada dikkat çeken husus ise tarımsal faaliyette çok fazla bulunmayan Kıptîlerin koşum öküzü sayısının fazla olmasıdır. Ancak şu düşünülebilir ki bu hayvanları kendi sahip oldukları bağlarında kullandıkları gibi taşıyıcılık içinde kullanmakta olabilirler. Ayrıca yaşama koşulları ve yapmış oldukları meslekler gereğince mesleki gereçleri taşımak için bu hayvanlardan da yararlanıyor olabilirler.

Aşağıdaki tabloda yıllık hâsılatı olan hayvanlar ve bunlardan elde edilen hâsılatlar verilmiştir.

Tablo 33: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Sahip Olduğu Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler²⁷⁹

Hayvan Cinsi	Adet	Hâsılat-ı Senevîye (Kuruş)	Hayvan Başına Düşen Hâsılat Oranı (Kuruş)
Sağmal Kara Sığır İneği	11	295	27
Sağmal Manda	10	750	75
TOPLAM	21	1045	50

Tabloya göre sağmal hayvan sayıları neredeyse birbirine yakındır. Fakat yıllık hâsılatlarına baktığımız zaman **sağmal manda**’nın hâsılatı **sağmal karasığır**

²⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5752, 5723, 5714, 5761.

ineği'nin hâsılatından neredeyse üç kat daha fazladır. Burada kaydedilmiş olan hâsılatlar 1260 (1844) yılına aittir.

c. Tarım

Çöke Temettuât Defterlerinde kayıtlı Kıptîlerinde tarımsal faaliyetleri çok fazla tercih etmedikleri görülmektedir. Tarımsal faaliyet yapılmış olsa dahi en fazla aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere bir iki dönüm olan bağlarda üzüm tarımı yapılmaktadır. Bu iş ise bağcılıktır ve genel geçim kaynağı değildir. Bağı olan kişinin isminin altına ilk ifade olarak **bağı dönüm** yazıldıktan sonra kaç dönüm olduğu belirtilmiş sonrasında ise **hâsılat-ı seneviyesi** denilmiş ve bu ifadenin altına 1260/1261 yıllarına ait olan kazançlar yazılarak toplanmıştır. Fakat kişiye ait toplam hâsılatı 1260 yılına ait kazancı eklenmiştir.

Aşağıdaki tablolarda Çöke'de yaşayan Kıptîlerin sahip oldukları bağ, tarla ve bu arazilerden elde edilen genel hâsılatları verilmiştir.

Tablo 34: Çöke'de Yaşayan Kıptîlerin Bağları ve Bunlardan Elde Edilen Hâsılatları²⁸⁰

Hane No	Hane reisi	Bağ Evlek	Bağ Dönüm	Hâsılat-ı Seneviye 1260 (1844)	Hâsılat-ı seneviye 1261 (1845)	Toplam
Boyalı Kebir Köyü						
1	Todirioğlu Yani Kıptî	-	1	90	90	180
Çömlek Akpınarı Köyü						
1	Milooğlu Kosta zımmî	-	1	100	100	200
Derbent-i Kebir Karyesi						
1	Meterdaoğlu Ustoyan Kıptî	-	2	300	300	600
2	Meterdaoğlu Hayko Zımmî	2	-	60	60	120

²⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5731, 5713, 5718, 5727, 5748, 5726, 5765, 5729, 5723.

6	Racooğlu Yuvan Kıptî	-	2	300	300	600
8	Atnaşoğlu Dimitri Kıptî	-	1	100	100	200
9	Ustoyanoğlu Cullah Tonço zımmî	-	1	100	100	200
10	Ustoyanoğlu Teymurcu Kosta zımmî	2	-	50	50	100
Hacı Baba Tekkesi						
1	Kirkoroğlu Teymurcu Yuvan zımmî	-	1	10	10	20
Hamza Beyli Köyü						
1	Nikolaoğlu Teymurcu Vasil zımmî	-	0,5	60	60	120
Hızır Ağa Köyü						
1	Anyodinoğlu Ustoyan zımmî	-	2	300	300	600
Koyapa Köyü						
1	Manooğlu Teymurcu Yuvan Kıptî	-	1,5	300	300	600
Kurtalan Köyü						
1	Teymurcu Paskaloğlu Metro zımmî	-	2	400	400	800
Yağcılı Köyü						
2	Gorgioğlu Radil zımmî	-	2	300	300	600
TOPLAM		4	17	2470	2470	4940

Tabloda en dikkat çekici husus Çöke’de yaşayan Müslüman Kıptîlerin hiçbirinde bağ olmamasıdır. Çöke’de ele alınan toplam 29 karyede yaşayan Kıptîlerden sadece 9 karyede, 14 hane reisi tarafından bağcılık yapılmıştır. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere en fazla bağcılık yapılan yer Derbent-i kebir Karyesidir. Bu karyede yaşayan 10 hane Kıptî’den 6’sının bağı vardır. Yine görülmektedir ki dönüm başına en fazla hâsılat elde edilen yer ise Kurtalan Köyündeki **Teymurcu Paskaloğlu Metro zımmî**’nin sahip olduğu bağıdır.²⁸¹

²⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5729, s. 9.

Tarım ve ziraat ile çok meşgul olmayan Kıptîlerin Çöke’de sahip oldukları tarlaları ve bu tarlalardan elde etmiş oldukları 1260/61 yıllarına ait olan hâsılatları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 35: Çöke’de Yaşayan Kıptîlerin Mezru ve Gayri Mezru Tarlaları ve Tarımsal Hâsılatları²⁸²

Hane No	Hane reisi	Mezru Tarla	Gayri Mezru Tarla	Hâsılat-ı Seneviyesi (1260)	Hâsılat-ı Seneviyesi (1261)	Hâsılat Toplamı
Sarı Danişment Karyesi						
1	Mehter Mehmed	5	5	225	325	550
Yağcılı Köyü						
2	Gorgioğlu Radil zımmî	30	-	1872	1700	3572
TOPLAM		35	5	2097	2025	4122

Genel olarak diğer bölgelerde yaşayan Kıptîlerde olduğu gibi Çöke’de yaşayan Kıptîlerin de toprağa bağlı işlerle uğraşmadıkları görülmektedir. Yukarıdaki tablo göstermektedir ki toplam da 93 hane olan Çöke Kıptîlerinden sadece iki hane reisi tarlaya sahiptir. Bunlardan biri Sarı Danişment Karyesinde yaşayan **Mehter Mehmet**’dir. Bu kişinin tarımsal gelirleri 60/61 yılları toplamı 550 kuruş ile diğer tarla sahibine oranla oldukça düşüktür. Lakabı **Mehter** olmasına rağmen bu kişinin mesleği mehterlik değil zurnacılıktır. Bu kişinin **zurnacılıktan bir senede tahminen 150 kuruş temettuâtı** olduğu kaydedilmiş, tarımsal gelirleri de ele alındığı zaman 1260 yılına ait olan hâsılatı hesaplanarak (ki bu hâsılat tablodanda görüldüğü gibi

²⁸² BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5758, 5723.

225 kuruştur) 375 kuruş bir senelik temettuâtı hesaplanmıştır.²⁸³ Tabloda görülen ikinci kişi olan **Yağcılı Köyünde** yaşayan 2 numaralı hane reisi **Gorgioğlu Radil zımmî**'dir.²⁸⁴ Bu kişi defterlerde kayıtlı Kıptîler içinde en yüksek gelire sahip olan kişidir. Yıllık temettü 2222 kuruş olarak hesaplanmıştır. **Gorgioğlu Radil zımmî, Mehter Mehmed** gibi hem tarla ekip hem de başka meslekle uğraşmamakta sadece 30 dönüm mezru tarlasından ve diğer sahip olduğu hayvanlarından elde ettiği kazancı bulunmaktadır.

d. Vergi

(1). Vergi-i Mahsusa

Çöke'de yaşayan Kıptîlerin bulunduğu defterlerde vergiler hane reisinin isminin üzerine meslek ismi yazıldıktan sonra **Sene-i sabıkada virgü-i mahsusadan bir senede virmiş olduğu** yazılarak bir önceki sene verilmiş olan vergi miktarı yazılmıştır. Bu ifade bazı kayıtlarda daha kısa tutulmuş ve **sene-i sabıkada virgüsü** şeklinde yazılmıştır. Bu tarz bir ifade yazıldıktan sonra altına alınmış olan verginin miktarı yazılmıştır.

Osmanlı Devleti sosyal bir devlet olarak geliri düşük olanlardan, hasta olanlardan, dilencilerden ve aynı hanede yaşayan ikinci kişilerin birçoğundan da vergi almamıştır. Vergi alınmayan kişilere **sene-i sabıkada virgü virmemiş olduğu** ifadesi yazılmıştır. Bazı durumlarda da **Sene-i sabıkada virgü-i mahsusadan bir senede virmiş olduğu** ifadesi yazılmış olmasına rağmen bu ifadenin altına iki tane sıfır konulmuştur. Bu tarz ifadeler örnek olarak Hanlı Yenice Karyesinde 3 numaralı hane reisi **Hüseyinoğlu Değnekçi Ahmed Kıptî** ve aynı karyede bulunan 5 numaralı hane reisi **Mehmedoğlu Talaklı Kevkebi Mehmed Kıptî** gösterilebilir.²⁸⁵ Yine vergi alınmayan kişilerden **Değnekçi Ahmed** için **Alil ve Sail İdüğü** (hasta ve

²⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5758, s. 11.

²⁸⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5723, s. 7.

²⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5751, s. 10.

dilenci)²⁸⁶ açıklaması yapılmış ve bu yüzden vergi alınmamıştır.²⁸⁷ Fakat 5 numaralı hane reisi **Mehmedoğlu Talaklı Kevkebi Mehmed Kıptî** hizmetkârlık yapmakta ve yıllık temettü 250 kuruş vermesine rağmen neden vergi alınmadığına dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bazı kişilerde de **sene-i sabıkada virgü-i mahsusadan bir senede virmiş olduğu** ifadesi hiç yazmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda Çöke Kıptîlerinden alınan vergi-i mahsusalar verilmiştir.

Tablo 36: Çöke Kıptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa²⁸⁸

Karye Adı	Vergi-i Mahsusa		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)	Alınan Vergi Oranı %
	Vergi Veren Kişi Sayısı	Vergi Vermeyen Kişi Sayısı			
Çömlek Karyesi	24	17	665	28	40
Çömlek Akpınarı Köyü	2	1	33	17	2
Derbent-i Kebir Karyesi	10	-	152	15	9
Eğresi Köyü	8	-	120	15	7
Hacılar Karyesi	2	-	20	10	1
Hamza Beyli Köyü	3	-	55	18	3
Hanlı Yenice Karyesi	3	2	30	10	2
Hatip Köyü	2	3	60	30	4
Hızırağa Köyü	1	-	50	50	3
Koyapa Köyü	1	-	40	40	3
Sarı Danişment Karyesi	3	-	150	50	9
Yağcılı Köyü	2	-	240	120	15
Teymur Köyü	1	-	30	30	2

²⁸⁶ Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 704, 949.

²⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5751, s. 10.

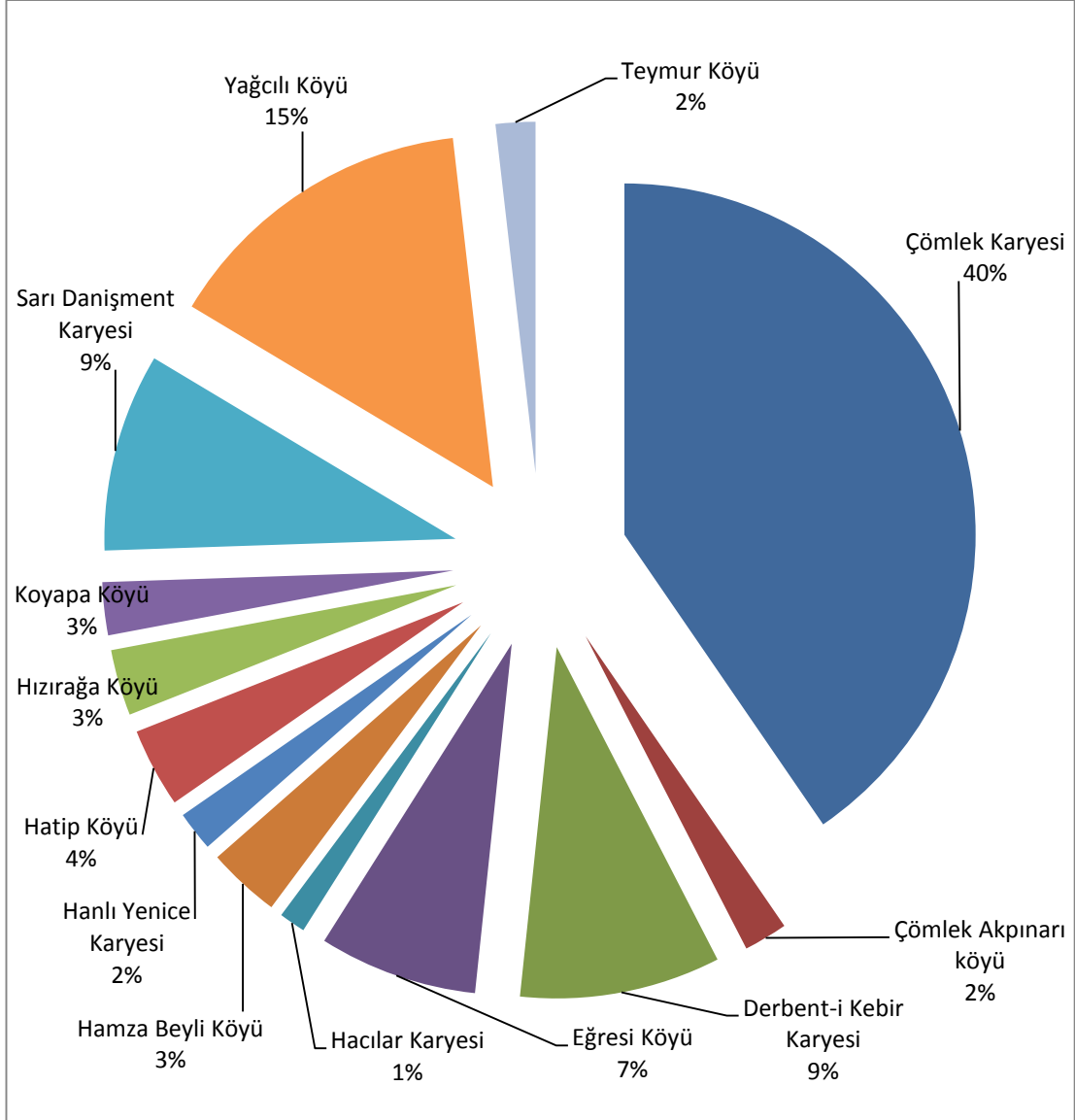
²⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744, 5713, 5718, 5763, 5740, 5748, 5751, 5754, 5726, 5765, 5758, 5723, 5714.

TOPLAM	62	23	1645	27	100
---------------	-----------	-----------	-------------	-----------	------------

Çöke’de Kiptîlerin yaşamış olduğu köylerden sadece 13 tanesinden vergi-i mahsusa alınmış olduğu görülmektedir. Burada nüfus yoğunluğu ile paralel olarak en fazla vergi Çömlek Karyesinden 665 kuruş olarak tahsil edilmiştir. Hane başına düşen vergi oranının en fazla olduğu karye ise 120 kuruş ile Yağcılı Köyüdür. Burada toplam vergi-i mahsusa 1645 kuruş olarak tahsil edilmiş hane başına ise 27 kuruşluk bir meblağ düşmektedir. Karyeler toplamında 62 kişi vergi vermişken 23 kişiden çeşitli sebeplerden ötürü vergi alınmamıştır.

Bu başlık altında verilen bilgilerin yüzdelik oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 11: Çöke Kiptülerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa

Yukarıdaki grafikte görülmektedir ki toplam nüfus ile paralel bir dağılım vardır. En kalabalık karye olan Çömlek Karyesinin toplam vergi-i mahsusanın % 40'ını oluşturmuş olduğu görülmektedir. Çömlek Karyesinden sonra en büyük oran Yağcılık Karyesine aittir. Burada oranın yüksek olması ziraatla uğraşmakta olan

Gorgioğlu Radil Zımmî'den alınmış olan 210 kuruş vergidir.²⁸⁹ İncelenen defterlerdeki en büyük rakam bu kişiye aittir. % 9 orana sahip olan Derbent-i Kebir ve Sarı Danişment karyeleri en yüksek oranda vergi sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadırlar. Dördüncü sırada bulunan ve % 7 orana sahip olan Eğresi Köyünden sonra genel olarak karyelerin oranı % 2-3 civarındadır.

(2). Mal-ı Maktu'u

Edirne Temettuât Defterlerinde de karşılaşılan bu vergi Çöke'de sadece bir mahalleden tahsil edilmiştir. Cizye mahiyetinde toplanmış olan bu vergi sadece Kıptîlerden tahsil edilmiş, diğer kişilerden böyle bir vergi tahsil edildiğine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Yine bu verginin Çöke'de de cizye ile aynı oranlarda tahsil edilmiş olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda mal-ı maktu'u vergisi alınmış olan karye ve bu karyeden alınan verginin hane başına oranı verilmiştir.

Tablo 37: Çöke Kıptîlerinin Mal-ı Maktu'u Vergisi²⁹⁰

Karye Adı	Mal-ı Maktu'u		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen vergi (Kuruş)	Alınan vergi oranı %
	Vergi Veren Kişi Sayısı	Vergi Vermeyen Kişi Sayısı			
Hatip Köyü	2	3	60	30	%100

Tablodan görüldüğü üzere mal-ı maktu'u vergisi sadece Hatip Köyünden alınmıştır. Bu verginin alındığı kişilerin Hatip Köyünde bulunan çiftlikte hizmetkâr olarak çalıştıkları anlaşılmakta olup diğer 3 kişiden böyle bir vergi alınmadığı tespit

²⁸⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5723, s. 7.

²⁹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5754.

edilmiştir. Yine bu iki kişiden vergi-i mahsusa alınmamış, neden alınmadığına dair de herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır.

(3). Mal-ı Miri

Mal-ı miri vergisi de mal-ı maktu'u vergisi gibi sadece bir karyeden tahsil edilmiştir. Tahsil edilen miktar burada da cizye ile aynı oranda 15, 30, 60'ar kuruştur.

Tablo 38: Çöke Kiptîlerinin Mal-ı Miri Vergisi²⁹¹

Karye Adı	Mal-ı Miri		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen vergi (Kuruş)	Alınan vergi oranı %
	Vergi Veren Kişi Sayısı	Vergi Vermeyen Kişi Sayısı			
Çömlek Karyesi	21	7	1175	56	%100

Tablodan görüldüğü üzere mal-ı miri vergisi sadece Çömlek Karyesinden tahsil edilmiştir. Bu durumun sebebine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken ise bu verginin defterlerde kayıtlı olan bütün Müslümanlardan alınmış olup gayrimüslim Kiptîlerden böyle bir vergi alınmış olduğuna dair kayıt bulunmamasına rağmen onlardan da âlâ, evsat ve edna oranlarında cizye alınmıştır. Burada sadece iki Müslüman Kiptîden bu vergi tahsil edilememiş bunun sebebi ise bu kişilerin karyeden kaçmış oldukları ve nerede olduklarının bilinmiyor olmasıdır.

(4). Aşar

Çöke'de yaşayan Kiptîlerin de devlete ödemiş oldukları aşar vergisinin geneline bağda yetiştirmiş oldukları üzümleri oluşturmaktadır. Defterlere aşar vergisinin yazılmış olduğu kısım hane reisi isminin üzerinde en sona yazılmıştır.

²⁹¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5744.

Buradaki ifade genellikle **aşar ve rüsum olarak sene-i sabıkada bir senede virmiş olduğu öşr-ü üzüm** olarak yazılmış, sonrasında üretilmiş olan üzümün kıyye olarak ağırlığı verilmiş hemen altına da alınmış olan aşar bedeli kuruş ve para olarak yazılmıştır. Bazıları için ise sadece **aşarı ve rüsumu olarak öşr-ü üzüm** ifadesi yazıldıktan sonra kıyye, kuruş ve para olarak üretilen ürün ve vergi miktarları verilmiştir.

Çöke’de tarla sahibi olan ve bu tarlasında hububat üretimi yapan iki kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin üretmiş oldukları Hınta (buğday), Şari (arpa) vs ağırlık olarak kile cinsinden verilmiştir. Kile, Osmanlı’da resmen yani İstanbul’da, buğday için, muhtemelen 20 okka, 22,656 kg olarak, arpa ise yine 20 okka, 22,25 kg olarak hesaplanmış olabilir.²⁹² Çöke’de bu kişilerin üretmiş oldukları hububat ve ödemiş oldukları aşar vergisi tablo olarak verilecektir.

Öncelikle Çöke Kıptîlerinin bağları ve bu bağlardan elde etmiş oldukları 1260/61 (1844/45) yıllarına ait hâsılatları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 39: Çöke’de Kıptîlerden Alınan Aşar Vergisi²⁹³

Karye Adı	Aşar Veren Kişi Sayısı	Toplam Üzüm Miktarı (Kıyye)	Aşar Miktarı (Kuruş)
Derbent-i Kebir Karyesi	6	364	92,5
Boyalı Kebir Köyü	1	40	10
Çömlek Akpınarı Köyü	1	40	10
Hacıbaba Tekkesi	1	10	1
Hamza Beyli Köyü	1	24	6,25
Hızır Ağa Köyü	1	120	30,25
Koyapa Köyü	1	120	30

²⁹² Walther Hinz, *a.g.e.*, s. 51; Hilal Yılmaz, *a.g.t.*, s. 107. Kileyi kg’a çevirirken yapılan hesaplamalarda burada verilen bilgilerden faydalanılarak işlem yapılmıştır.

²⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5718, 5731, 5713, 5727, 5748, 5726, 5765, 5729, 5723.

Kurtalan Köyü	1	160	40
Yağcılı Köyü	1	120	30
TOPLAM	14	998	250

Tabloda görüldüğü üzere Derbent-i Kebir Karyesinde 6 kişinin bağı bulunmakta ve bu bağdan elde etmiş oldukları 364 kıyye (467 kg) üzüm için devlete 92,5 kuruş aşar vergisi ödemişlerdir. Bu karyeden sonra en fazla aşar ödeyen köy ise Kurtalan Köyüdür. Sadece bir kişinin bağı olduğu ve bu bağda üretmiş olduğu 160 kıyye (205 kg) üzüm için devlete 40 kuruş aşar vergisi ödemiştir. En az aşar vergisi ise Hacıbaba Tekkesinden bir kişinin sahip olduğu bağdan elde etmiş olduğu 10 kıyye (13 kg) üzüm için 1 kuruş aşar vergisi ödemiştir. Çöke’de toplam 998 kıyye (1280 kg) olan üzüm için 250 kuruş aşar vergisi alınmıştır.

Hububattan alınan aşar vergisi miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 40: Çöke’de Kıptîlerin Ürettiği Hububattan Alınan Aşar²⁹⁴

Karye Adı	Aşar Alanın Kişi Sayısı	Aşar Miktarı
Yağcılı Karyesi	1	212,75
Sarı Danişment Karyesi	1	25
TOPLAM	2	237,75

Çöke’de sadece iki Kıptî’nin tarlası bulunmaktadır. Bu kişilerinden Yağcılı Köyünde yaşayan **Gorgioğlu Radil Zımmî**’nin 30 dönüm mezru tarlasında üretmiş olduğu 10 kile (226,56 kg) hinta (buğday)’dan 130,25 kuruş, 6 kile (133,5 kg) şair (arpa)’den 37,5 kuruş, 4 kile (90,624 kg) çavdardan 25,5 kuruş ve 6 kile (135,936 kg)

²⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5723, 5758.

üretmiş olduğu alef (yulaf)'ten ise 19,5 kuruş aşar vergisi alınmıştır.²⁹⁵ Toplamda 212,75 kuruş aşar vergisi ile en fazla aşar vergisi veren kişidir.

Sarı Danişment Karyesinde aşar vermiş olan kişi **Mehter Mehmed** olarak kaydedilmiş kişidir.²⁹⁶ Bu kişinin asıl mesleği zurnacılık olmasına rağmen 5 dönüm olan mezru tarlasında ziraatta yapmış olduğu görülmektedir. Bu kişinin 5 dönüm tarlasında üretmiş olduğu; 1 kile (22,659) hinta (buğday) için 13 kuruş, 1 kile (22,25 kg) şair (arpa) için 6 kuruş ve 1 kile (22,656 kg) çavdar içinde yine 6 kuruş aşar vergisi ödemiştir. Toplamda 25 kuruş aşar vergisi vermiştir. Hububat için aşar ödemiş olan bu iki kişinin toplam aşar miktarı ise 237,75 kuruştur.

(5). Cizye

Çöke Temettuât Defterlerinde kayıtlı Kıptîlerden gayrimüslim olanlarının bir kısmından cizye vergisi alınmıştır. Defterlerde cizye alınmış olan kişinin hane reisinin ismi üzerine en sona yukarıya doğru **yedinde bulunan evrakı edna, yedinde bulunan evrakı âlâ, yedinde bulunan evrakı tı** ve cizye vermeyecek olan bazı kişiler için ise **amelmande bulunduğ** şeklinde açıklamalarla cizye alınıp alınmadığı ve hangi orada alındığı belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda cizye alınmış olan kişiler karyelere göre ayrılarak verilmiştir.

²⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5723, s. 7. Burada Çavdar ve Alef için yapılmış olan kg hesaplamaları buğday cinsinden yapılmıştır. (1 kile = 20 okka = 22,656 kg)

²⁹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5758, s. 12.

Tablo 41: Çöke’de Gayrimüslim Kiptîlerden Alınan Cizye Vergisi²⁹⁷

Karye Adı	Hane No	Hane Reisi İsmi	Alınan Cizye
Değirmendere Karyesi	1	Ustoviloğlu Angeli zımmî	Ala
Çatal Köyü	1	Ustoyanoğlu Koca Niko zımmî	Amelmande
	1	Mersumun oğlu Ustoyan zımmî	Ala
	1	Mersumun Torunu Metro zımmî	Evsat
	2	Mersumun Diğer Oğlu Etnasi zımmî	Evsat
	2	Mersumun Oğlu Metro zımmî	Evsat
Çömlek Karyesi	1	Ustoviloğlu Teymurcu Ustoyan zımmî	Evsat
	1	Mersumun Oğlu Ustovil zımmî	Edna
	1	Mersumun Diğer Oğlu Kirko	Edna
	2	Kirkooğlu Vasil zımmî	Ala
	2	Mersumun Kaynı Ustoyanoğlu Cano zımmî	Edna
Rum Beyli Köyü	1	Kuloğlu Teymurcu Petro zımmî	Amelmande

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere yine sadece 4 karyede 12 hane reisinden cizye vergisi alınmıştır. Cizye alınan kişilerin hepsi gayrimüslimdir. Toplamda 35 hane olan gayrimüslimden sadece 12 haneden cizye alınmış olduğuna dair kayıt bulunmaktadır. Bu 12 hane haricindekilerden neden cizye alınmamış olduğuna dair bir açıklama bulunmamaktadır. Tablodaki iki kişinin karşısında iş göremez anlamında **amelmande** yazmakta bunlardan cizye alınması gerektiği ama artık iş göremez olduğu için alınmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bunların haricinde 3 kişiden **âlâ** yani en yüksek oranda, 4 kişiden **evsat** yani orta derecede ve yine 3 kişiden de **edna** yani en düşük oranda cizye vergisi alınmıştır.

²⁹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5856, 5732, 5744, 5756.

(6). Vergilerin Dağılımı

Çöke defterlerinde Kıptîlerden vergi-i mahsusa, mal-ı maktu'u, malı miri ve cizye gibi vergiler alınmıştır. Bu vergilerin toplamaları ve karyelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42: Çöke'de Kıptîlerden Alınan Vergilerin Karyelere Göre Dağılımı ve Toplamı²⁹⁸

Karye Adı	Vergi-i Mahsusa (Kuruş)	Mal-ı Maktu'u (Kuruş)	Mal-ı Miri (Kuruş)	Aşar Vergisi (Kuruş)	Cizye ²⁹⁹ (Kuruş)	Toplam (Kuruş)
Boyalı Kebir Köyü	-	-	-	10	-	10
Çatal Köyü	-	-	-	-	150	150
Çömlek Karyesi	665	-	1175	-	135	1975
Çömlek Akpınarı Köyü	33	-	-	10	-	43
Derbent-i Kebir Karyesi	152	-	-	92,5	-	244,5
Değirmendere Karyesi	-	-	-	-	60	60
Eğresi Köyü	120	-	-	-	-	120
Hacılar Karyesi	20	-	-	-	-	20
Hacıbaba Tekkesi	-	-	-	1	-	1
Hamza Beyli Köyü	55	-	-	6,25	-	61,25
Hanlı Yenice Karyesi	30	-	-	-	-	30

²⁹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5731, 5732, 5744, 5713, 5718, 5856, 5763, 5769, 5740, 5748, 5727, 5751, 5726, 5765, 5729, 5758, 5723, 5714.

²⁹⁹ Burada cizye miktarı kuruş olarak hesaplanırken Tanzimat döneminde daha önce de belirtilen cizye miktarları dikkate alınmıştır. Bu miktarlar âlâ için 60, evsat için 30, edna için ise 15'er kuruştur.

Hatip Köyü	60	60	-		-	120
Hızırağa Köyü	50	-	-	30,25	-	80,25
Koyapa Köyü	40	-	-	30	-	70
Kurtalan Köyü	-	-	-	40	-	40
Sarı Danişment Karyesi	150	-	-	25	-	175
Yağcılı Köyü	240	-	-	242,75	-	482,75
Teymur Köyü	30	-	-	-	-	30
TOPLAM	1645	60	1175	487,75	345	3712,75

Tabloda görülmektedir ki Çöke Nahiyesi genelinde 3710,75 kuruş vergi alınmıştır. Çöke’de yaşayan Kiptîlerin en kalabalık oldukları karye olan Çömlek Karyesinden alınan vergi en yüksek orandadır. Toplam vergi miktarının yaklaşık olarak % 53’ünü oluşturmaktadır. Çömlek Karyesinden sonra Yağcılı Karyesinin vergisi ikinci sırada gelmektedir. Mal-ı maktu’u ve mal-ı miri olarak alınmış olan vergiler sadece birer karyeden alınmış diğer karyelerde bu vergilere rastlanmamıştır. Aşar vergisi en fazla ödeyen karye 242,75 kuruş ile Yağcılı Köyüdür. Bu köy toplam vergi sıralamasında 487,75 kuruşluk vergi ile ikinci sırada bulunmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise Kiptîlerin yaşamış oldukları toplam 29 karyeden sadece 15 tanesinden vergi alınıyor olmasıdır. Vergi alınmayan kişilerin daha önce bahsedildiği üzere yaşlılık, hastalık, dilencilik gibi bazı özel durumları olanlardan başka herhangi bir sorunu olmadan ve açıklama yapılmadan vergi alınmayanlar da bulunmaktadır.

Çöke Temettuât defterlerine baktığımız zaman genel olarak Müslüman Kiptîlerin diğer Müslümanlarla, Gayrimüslim Kiptîlerin ise diğer Gayrimüslimlerle birlikte yaşamış oldukları görülmektedir. Karşılaşmış olduğumuz Kiptîlerin yaşadığı

29 köyde toplam Müslüm ve Gayrimüslim 1442 hane yaşamaktadır.³⁰⁰ Yapılan araştırmalar neticesinde toplam 1442 hane içinde 93 hane ile Kıptîlerin %6,44'lük bir orana sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu 29 köyde yaşayan toplam 1442 hanenin vermiş olduğu vergi-i mahsusa 148.128 kuruş, aşar vergisi ise 165.879 kuruştur. Bu toplam vergi içinde Kıptîlerin vermiş olduğu 1645 kuruş vergi-i mahsusa ile %1,11, 487,75 kuruş aşar vergisi ile de %0,29'luk bir oran ile devletin ekonomisine katkı sağlamışlardır.³⁰¹

B. Cisir-i Ergene'de Romanlar

1. Cisir-i Ergene Temettuât Defterlerinin Genel özellikleri

Cisir-i Ergene üzerine yapılan arşiv çalışmaları sonucu 11 mahallenin temettuât defterine ulaşılmıştır. Ulaşılan bu mahallelerden Cisir-i Ergene merkezde toplam dört mahallede Kıptî ailenin yaşıyor olduğu görülmektedir. Buradaki dört mahalle Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi, Habib Hoca İslam ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesi, Halise Hatun İslâm ve Müslim Kıptîyan Mahallesi son olarak da Mescid-i İslam ve Reayası Mahallesidir. Bu mahallelerden Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesinde toplam 39 hanede Kıptî aile yaşamakta olup mahallenin tamamı Kıptîdir. Diğer mahallelerden Habib Hoca Mahallesinde 3 hanede, Halise Hatun Mahallesinde 4 hanede ve Mescid Mahallesinde ise 1 hanede Kıptî ailesi yaşamaktadır.

³⁰⁰ Burada vermiş olduğumuz rakam köylerin kaydedilmiş oldukları defterlerin en sonunda kâtibin yazmış olduğu hane sayısı rakamına göre hesaplanarak elde edilmiştir. Bu rakam içerisinde Kıptîlerde dâhil olmak üzere Müslüman ve Gayrimüslim bütün haneler bulunmaktadır.

³⁰¹ Burada elde etmiş olduğumuz rakamlar **Tablo 20'**de vermiş olduğumuz defter numaralı karyelerde kâtipler tarafından defterlerin sonuna yazılmış olan rakamlardan elde edilmiştir.

Tablo 43: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerin Oturduğu Mahallelerin Defter Numaraları ve Hane Sayıları³⁰²

Defter No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
5266	Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi	39
5295	Halise Hatun İslâm ve Müslim Kıptîyan Mahallesi	4
5286	Habib Hoca İslam ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesi	3
5269	Mescid-i İslam ve Reayası Mahallesi	1

Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi Cisir-i Ergene’deki tamamında Müslümanların oluşturduğu en kalabalık beşinci mahalledir.³⁰³ Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi bu mahallede toplamda 39 hane bulunmaktadır. Mahalleye ait defterin kapak sayfasında **Şehsuvarbey Mahallesi nefs-i Kasaba-i der mahalla-i Kıptîyan** yazmaktadır.³⁰⁴ Sonrasında ise haneleri sıralamaya başlamadan öncesinde defterin başına **Edirne eyaleti dâhilinde kâin Nefs-i Cisri Ergene kasabası mahallasından Şehsuvarbey mahallesinde mütemekkin sakin olan ahaliden Müslim Kıptîyanın emlak ve arazi ve temettularını mebni defteridir**³⁰⁵ şeklinde bir açıklama yapılarak defter tutulmaya başlanmıştır. Tamamında Kıptîlerin yaşadığı bu mahallede dikkat çekici bir husus ise imam ve muhtar olarak kayıtlı kimsenin bulunmamasıdır.

Habib Hoca İslam ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesinde 3 hanede Kıptî yaşamaktadır. Bu mahallede Kıptî hanelere geçileceği zaman herhangi bir açıklama yapılmadan doğrudan hane sayıları birden başlatılarak sıralanmaya başlanmıştır. Buradaki bir numaralı hanede yaşayan **Cündoğlu Kıptîyan Mehmed Dayı**’nın kolunun çolak olmasından dolayı çalışmadığı ve başka hiçbir malının ve

³⁰² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³⁰³ Hilal Yılmaz, *a.g.t.*, s. 26.

³⁰⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, s. 1.

³⁰⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr.. 5266, s. 2.

gelirinin olmadığı için diğer kişilerin yardımıyla geçindiği açıklanmıştır. Bu açıklama; **Hanesinden gayri bir nesnesi olmayup kendisi bir kolu çolak olub hizmetkârlık yapamayup şunun bunun ianesiyle geçinmek üzere idüğü** şeklindedir.³⁰⁶

Halise Hatun İslâm ve Müslim Kıptîyan Mahallesinde 4 hanede Kıptînin yaşamış olduğu görülmüştür. Burada da Kıptî hanelerine geçerken herhangi bir açıklama yapılmadan direk geçilmiştir. Bu mahalledeki ilginç durum ise Kıptî hanelerine **hane no** ve **sıra no** yazıları yazılmış fakat numara verilmemiştir. Bu mahallede göze çarpan bir diğer nokta ise **Kıptî İbrahim emlakı** olarak kaydedilmiş olan hane reisinin durumudur. Mahallede yaşayan Kıptîlerden bağa sahip olan tek hane reisidir ve bu kişi ile ilgili deftere; **merkumun iş bu mahallede yalnız hanesi olub araziye dair ve sair ziraatı kazamıza bani Değirmenci Karyesinde olduğu** şekilde bir not düşülmüştür. Yine burada mecmuunda kısmına **ziraate dair temettü mezkûr değirmenci karyesi defterinde gösterilmiş idüğü** şeklinde başka bir açıklama yapılmıştır.³⁰⁷ Burada karşımıza çıkan Kıptî İbrahim'in mesleği de deftere not olarak düşülmemiştir.

Son olarak Mescid-i İslam ve Reayası Mahallesi'nde ise 37 hane Müslüman nüfustan sonra doğrudan 1 hane Kıptî ailesi verilmiştir. Burada **Sepetçi Kıptî İsmail** olarak kaydedilmiş olan tek hane için herhangi açıklama yapılmamış ve hane numarası da birden başlatılmadan sırasına göre devam edilerek 37 numaralı haneye kaydedilmiştir. Yine bu mahallede Müslüman Türklerden sonra **Mahalle-i mezburun reayaları** şeklindeki açıklama ile reaya haneleri sıralanmış ve bunlarda da hane numaraları değiştirilmeden sıraya uygun bir şekilde devam edilmiştir. Bu mahallede karşımıza çıkan **Sepetçi Kıptî İsmail**'den kağıdı tı (evsat) yani gayrimüslimlerden alınan vergi alınmıştır. Cısr-i Ergene'de yaşayan Kıptîler içinde sadece Sepetçi Kıptî İsmail'den bu verginin alınması dikkate değerdir. Bununla ilgili

³⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5286, s. 12.

³⁰⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5295, s. 18.

ayrıntı ve açıklamalar cizye başlığı altında verileceğinden burada ayrıca bahsedilmemiştir.

2. Sosyal Hayat

Cisr-i Ergene’de bulunan Kiptîlerin sosyal yapılarına, nüfuslarına, iktisadî hayatlarına, devlete vermiş oldukları vergilere temettuât defterlerindeki bilgilerden yola çıkılarak ulaşılabilmektedir.

a. Nüfus

Cisr-i Ergene’de yaşayan Kiptîlerin nüfus özellikleri hangi mahallede kaç kişi yaşıyor oldukları burada verilecektir. Yine tahminî olarak hesaplanmış olan nüfus bilgileri de paylaşılacaktır. Aşağıdaki tabloda nüfusa dair elde edilen bilgiler verilmiştir.

Tablo 44: Cisr-i Ergene’de Kiptîlerin Hane Sayıları ve Tahminî Nüfusları³⁰⁸

Mahalle Adı	Müslüman Hane Sayısı	Gayrimüslim Hane Sayısı	Kayıtlı Nüfus	Tahminî Nüfus ³⁰⁹	%
Şehsuvarbey Müslim Kiptîyan Mahallesi	39	-	56	195	83
Habib Hoca İslam ve Müslim Kiptîyan ve Reayası Mahallesi	3	-	4	15	6
Halise Hatun İslâm	4	-	5	20	9

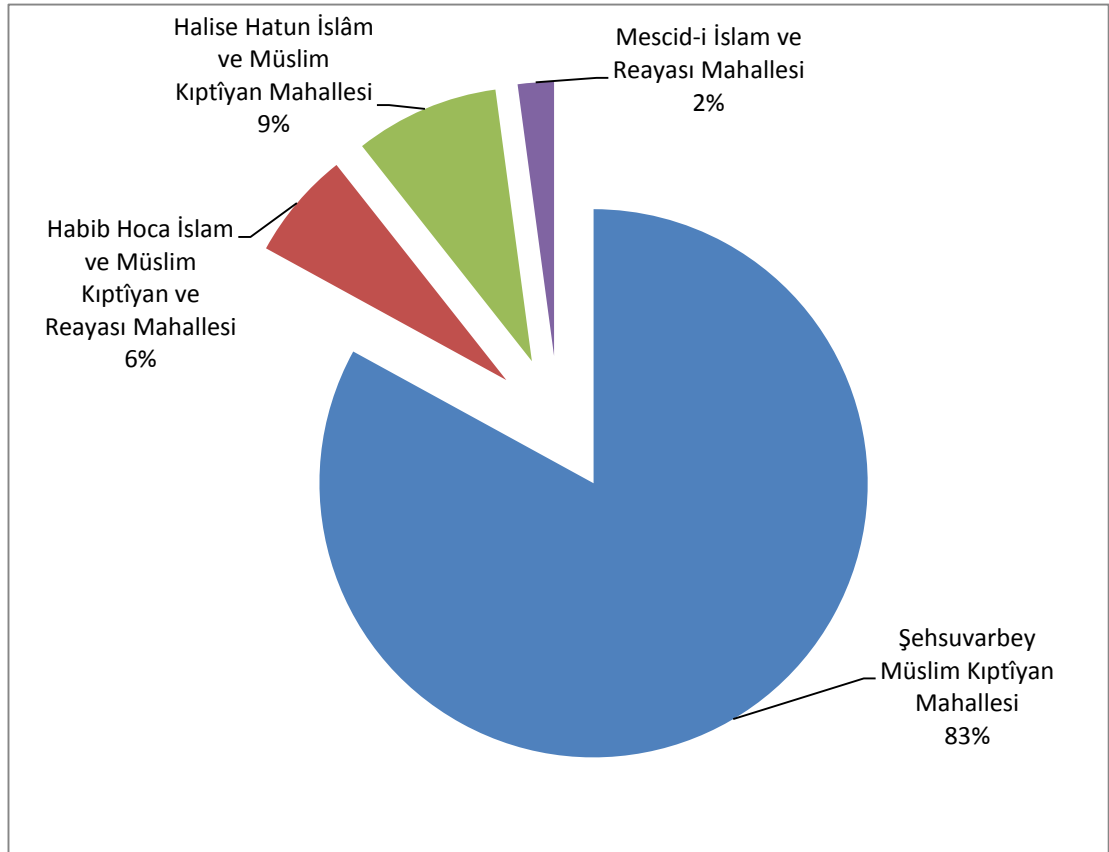
³⁰⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³⁰⁹ Tahminen hesaplanan bu rakamlar daha önce de belirtildiği gibi 5 ile çarpım sonucu elde edilen tahminî rakamlardır.

ve Müslim Kıptîyan Mahallesi					
Mescid-i İslam ve Reayası Mahallesi	1	-	1	5	2
Toplam	47	-	66	235	100

Tabloda görülmektedir ki Cisir-i Ergene’de gayrimüslim Kıptî hiç bulunmamaktadır. Yine burada Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesinde yaşayan Kıptîlerin hane reisleri yanına kayıtlı kişi sayısı da diğer incelenen defterlere oranla oldukça fazladır. Toplam nüfusu 235 kişi olan Kıptîlerin 195 kişisi Şehsuvarbey Müslüm Kıptîyan Mahallesinde yaşamıştır.

Grafik 12: Cisir-i Ergene’de Kıptîlerin Hane Sayıları ve Tahminî Nüfusları³¹⁰

³¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

Yukarıdaki grafikte görülmekte olduğu gibi Cısr-i Ergene’de Kıptîlerin % 83’ü Şehsuvarbey Müslüm Kıptîyan Mahallesinde yaşamaktadır. Bu mahallenin tamamında Kıptîlerin yaşamış olduğu daha önce de belirtilmiştir. Bu mahalle haricinde diğer mahallelerin yüzdeleri ise nüfusları ile paralel olarak oldukça azdır.

b. Cısr’i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerin Hane Reisi İsimleri ve Lakapları

(1). Hane Reisi İsimleri

Hane reisleri isimleri diğer defterlerde olduğu gibi Cısr-i Ergene’de de aynı şekilde kaydedilmiştir. Öncelikli olarak hane reisinin babasının adı verilmiş sonra varsa hane reisinin lakabı sonrasında ise hane reisinin ismi yazılmıştır.

Aşağıdaki tabloda hane reisi isimleri verilmiştir.

Tablo 45: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hane Reisi İsimleri³¹¹

Sıra No	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma Sıklığı	Sıra no	Hane Reisi İsimleri	Karşılaşma sıklığı
1	Ahmed	10	10	Süleyman	2
2	Ali	5	11	Abdi	1
3	Mehmed	5	12	Cafer	1
4	Mustafa	5	13	Edhem	1
5	İsmail	4	14	Mahmud	1
6	Hasan	3	15	Mıstık	1
7	İbrahim	3	16	Salih	1
8	Arif	2	17	Ata	1
9	Osman	2			

³¹¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

Tablodan yola çıkarak Cısr-i Ergene’de Kıptîler tarafından 17 farklı isim kullanılmıştır. Hane reislerinin en çok kullandıkları isim ise Ahmed’dir. Sonrasında ise Mustafa, Ali, Mehmed gelmektedir. Bu isimler haricinde Arif, Abdi, Edhem ve Mıstık gibi sadece Cısr-i Ergene’de yaşayan Kıptîlerde karşılaşılan isimler de bulunmaktadır.

Cısr-i Ergene’deki Kıptî hanelerine, hane reisinden başka kaydedilmiş olan kişilerin isimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 46: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hanelerine Kayıtlı Diğer Hane Üyeleri İsimleri³¹²

Sıra No	Diğer Hane Üyelerinin İsimleri	Karşılaşma Sıklığı	Sıra no	Diğer Hane Üyelerinin İsimleri	Karşılaşma Sıklığı
1	Ahmed	4	8	İsmail	1
2	Mehmed	3	9	Murad	1
3	Ali	2	10	Mustafa	1
4	Ata	1	11	Salih	1
5	Hasan	1	12	Şakir	1
6	Hüseyin	1	13	Ömer	1
7	İbrahim	1			

Deftere kayıtlı diğer hane üyelerinin isimleri ise toplamda 13 farklı isim olarak kaydedilmiştir. Bunlardan en çok kullanılan ise Ahmed ismidir. Sonrasında ise sık sık karşılaşılan Mehmed ve Ali isimleri çok kullanılan isimler arasında yer almaktadır. Cısr-i Ergene’de diğer hane üyeleri arasında kayıtlı olan Şakir ismi ile sadece burada karşılaşılmış Edirne ve Çöke’deki kayıtlarda bu isme rastlanmamıştır.

³¹² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269. Burada diğer hane üyeleri olarak verilen isimler genellikle aynı hane içerisinde birlikte oturan kişilerdir. Bunların çoğunluğunu hane reisinin oğulları oluşturmakta olmasına rağmen bunlardan başka hane reisinin kayını, eniştesi, kardeşi gibi akrabalık bağı olan kişilerde bulunmaktadır.

(2). Lakaplar

Cisr-i Ergene’de de Edirne ve Çöke’de olduğu gibi öncelikle hane reisinin baba adı sonra varsa lakabı sonrasında ise hane reisinin ismi verilmiştir. Cisr-i Ergene’de tamamında Kıptîlerin yaşamış olduğu Şehsuvarbey Mahallesinde yaşayanların hiçbirisi için Kıptî ifadesi kullanılmamıştır. Fakat Habib Hoca, Halise Hatun ve Mescid mahallelerinde diğer Müslüman ve Gayrimüslimlerle birlikte yaşayan hane reisleri için Kıptî ifadesi kullanılmıştır. Edirne ve Çöke’ye göre daha farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmıştır.

Aşağıdaki tabloda Cisr-i Ergene’de kullanılan lakaplar ve bu lakapların kaç kişi tarafından kullanılmış olduğu verilmiştir.

Tablo 47: Cisr-i Ergene’de Yaşayan Kıpti Hane Reislerinin Kullandıkları Lakaplar³¹³

KULLANILAN LAKAPLAR	KULLANILMA SIKLIĞI	KULLANILAN LAKAPLAR	KULLANILMA SIKLIĞI
Kara	2	Kırık Dişli	1
Adalı	1	Kör	1
Çakız	1	Koroğlu	1
Deli	1	Tilki	1
Keleş	1	Topal	1

Tabloya bakıldığı zaman Kara lakabının iki kişi tarafından kullanıldığı diğer lakapların ise sadece birer kez kullanılmış olduğu görülmektedir. Burada kör lakabı ile karşımıza çıkan Habib Hoca İslam ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesinde oturan **Kör Osman Dayı** hakkında âmâ olduğuna dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.³¹⁴ Yine Topal lakabını kullanmış olan hane reisi içinde herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Bu kişilere lakapları başka sebeplerden ötürü

³¹³ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³¹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5286, s. 12.

verilmiş olma olasılığının yüksek olduğu gibi kâtip bunlarla ilgili açıklama yazmamış da olabilir.

Aşağıdaki tabloda meslek bildiren lakaplar tablo halinde verilmiştir.

Tablo 48: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptî Hane Reislerinin Kullandıkları Meslek Bildiren Lakaplar³¹⁵

MESLEK BİLDİREN LAKAPLAR	
KULLANILAN LAKAPLAR	KULLANILMA SIKLIĞI
Usta	2
Çavuş	1
Kubur ³¹⁶	1
Mutaf ³¹⁷	1
Sepetçi	1
Sığırtmaç	1
Tako	1

Tablo incelendiğinde, usta lakabını kullanan iki hane reisinden bir tanesi teymurcu iken diğeri çilingirdir. Teymurcu olan Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesinde bir numaralı hanede oturan **Usta İsmail**’in teymurculuktan bir senede temettü verdiği kaydedilmemiştir.³¹⁸ Fakat kiraya vermiş olduğu teymurcu dükkânından bir senede temettü 25 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bu durum Usta İsmail’in artık mesleğini devam ettirmediğini daha önceden bu işle uğraşmış olduğunu göstermektedir. Usta lakaplı diğer kişi olan Usta Mıstık ise Çilingirlik mesleğine devam etmekte ve çilingirlikten tahminen bir senede temettuatı 300 kuruştur. Kubur lakabını kullanmış olan ve **Kubur Ahmed** olarak karşılaştığımız

³¹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³¹⁶ Mezar anlamına gelmektedir. bkz: Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 1050.

³¹⁷ Keçi kılından çul dokuyan veya satan adam Bkz: Şemseddin Sami, *a.g.s.*, s. 1425

³¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266, s. 2.

hane reisinin mesleği kalaycı çıraklığı olmasına rağmen incelediğimiz defterde lakabı ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunulmamış.

c. Meslekler

Kıptîler el becerisine dayalı geleneksel mesleklerini Cısr-i Ergene’de de sürdürmüşlerdir. Diğer defterlerde olduğu gibi burada da meslek hane reisinin isminin üzerine en başa yukarıya doğru yazılarak belirtilmiştir. En fazla yapılmakta olan mesleklerden olan teymurculuğa dair bir örnek verecek olursak defterde genel olarak **teymurcu esnafından olduğu** ifadesine benzer ifadelerle meslekler yazılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Kıptîlerin yapmış oldukları meslekler ve bu mesleklerin kaç kişi tarafından yapıldığı sıralanmıştır.

Tablo 49: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerin Meslekleri³¹⁹

MESLEK GRUPLARI	KİŞİ SAYISI	MESLEK GRUPLARI	KİŞİ SAYISI
Teymurculuk	6	Adi Yüzdecî ³²⁰	5
Teymurcu Çıraklığı	4	Adi Sığirtmaç	2
Teymurcu Kalfası	1	Sığirtmaç Çırağı	2
Çilingir Esnafı	4	Mehter	1
Çilingir Çırağı	3	Adi Mehter	2
Kalaycı	6	Mehter Çırağı	2
Kalaycı Kalfası	2	Ziraat Erbabı	2
Kalaycı Çırağı	5	Adi Kahveci	1
Adi Kalaycı	1	Balıkçı Çırağı	1
Adi Kalaycı Çırağı	1	Hizmetkârlık	1

³¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269. Burada meslek isimleri defterlerde karşılaştığı gibi verilmiştir.

³²⁰ Yüzdecî Taifesi olarak karşılaşılan bu terim Koyun çobanları için kullanılan bir tabirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2002, s. 78.

Adi Kalaycı Kalfası	1	Nalbantlık	1
Adi Çapacı	8	Sepetçi	1
Çapacı	3		

Cisr-i Ergene’de yaşayan Kıptîlerin en çok yaptıkları mesleğin geleneksel Kıptî mesleklerinden olan kalaycılık olduğu göze çarpmaktadır. Geleneksel bir yaşantı içerisinde olan bütün toplumlarda olduğu gibi meslekler babadan oğula usta çırak ilişkisi içerisinde devam etmektedir. Bu geleneği Kıptîler de devam ettirmiş ve birçok ailedeki gençler babalarının yanında çırak olarak geleneksel mesleklerini devam ettirmişlerdir. Bazen bu duruma bazı istisnalar olmuştur buna örnek olarak Şehsuvarbey Mahallesinde 15 numaralı hane reisi olan **Sinanoğlu Ahmed**’in mesleği **adi çapacılık** iken oğlunun mesleği **teymurcu** kalfalığı olarak karşımıza çıkmıştır.³²¹

Kalaycılık mesleği ile 16 kişi uğraşmaktadır. Bunlardan 12 kişi hane reisi olarak görülmektedir. Bu hane reislerinden altı tanesi kendi işini yapmakta diğer altı kişi ise büyük ihtimalle bu kişilerin yanında kalfa ve çırak olarak çalışmaktadır. Diğer dört kişiden üçü babalarının mesleğini devam ettirirken bir kişi ise babası çapacı olduğu halde kendisinin kalaycı çırağı olarak başka birisinin yanında çalışıyor olduğu anlaşılmaktadır.

Kalaycılıktan sonra en fazla yapılan meslek ise teymurculuktur. Altı teymurcu ustasının yanında beş kişi çırak ve kalfa olarak çalışmaktadır. Bunların çoğunluğu ustaların kendi oğulları tarafından geleneksel yapıyı devam ettiren bireylerdir. Teymurculuk mesleğinden sonra en çok çapacılık mesleği ile uğraşanlar vardır. Çapacılık ile uğraşan dokuz kişiden yedi tanesi hane reisidir. Diğer iki kişiden biri hane reisinin eniştesi diğeri ise kardeşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca mesleği çapacılık olan hane reislerinin oğullarının hiçbiri bu mesleği devam ettirmeyerek her biri özellikle kalaycılık ve teymurculuk gibi ayrı bir meslekte çalışmaktadırlar. Çapacılıktan sonra ise en çok bu mahallede çilingirlik mesleğine sahip olanlar göze çarpmaktadır. Burada çilingirlik mesleği ile uğraşan dört hanede

³²¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266, s. 5.

toplam yedi şahıs vardır. 38 numaralı hane reisi olan **Adalı Süleyman**'ın iki oğlunun kendisine çıraklık yaptığı görülmektedir ve tahminen bir senede çilingirlikten temettü 350 kuruş ile en yüksek olan kişide yine **Adalı Süleyman**'dır.³²² Ayrıca dört numaralı hane reisi olan **Usta Mıstık**'ın oğlu babasının yanında çırak olarak çalışmaktadır.

Bunlardan sonra ise en fazla adi yüzdeci mesleği ile uğraşanlar vardır. Adi yüzdeci mesleğini yapanlar büyük ihtimalle başka bir mahalledeki bir hanenin koyunlarına bakmaktadırlar. Cısr-i Ergene'de Kıptîlere ait kayıtlı hiç koyun bulunmamaktadır. Ayrıca büyük baş hayvan sayısı da fazla değildir. Bu nedenle bu beş kişi başka bir mahalle ya da köyde koyun çobanlığı yapıyor olabilir. Adi Yüzdeci mesleği ile uğraşanların hepsi hane reisleridir. Cısr-i Ergene'de **mehter** mesleğiyle uğraşan beş kişi vardır. Bunlardan üç kişi hane reisi olarak bu işi sürdürmekte diğer ikisi ise çıraktır. Çıraklardan biri 24 numaralı hane reisi Kalburcuoğlu Ahmed'in oğlu Mehmed diğeri ise adi yüzdeci mesleği ile uğraşan Deli Alioğlu Mehmed'dir. Bu meslekten sonra üç hanede sığırtaçlık yapılmaktadır. Büyük ihtimalle bu mesleği yapanlarda başka bir mahalle ya da köyde yaşayan bir kişinin hayvanlarına bakmaktadır. Çünkü bu mahallede yine çok sayıda büyük baş hayvana sahip bir hane bulunmamaktadır. Başka bir ihtimalde sığırtaçlık işi ile meşgul olan kişilerin bütün mahalledeki hayvanların hepsine bakmakta olabileceğidir. Sığırtaçlık mesleğinden sonra mahallede bir kişi kahveci, bir kişide balıkçı çıraklığı yapmaktadır.

3. İktisadî Hayatı

Uzunköprü'de ele alınmış olan dört mahallede yaşayan 199 hanenin toplam temettü 119.090 kuruştur.³²³ Bu rakam içinde 47 hane Kıptî'nin elde etmiş olduğu temettü ise 15.116 kuruştur. Bu rakamın toplam temettü içindeki oranı ise

³²² BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266, s. 10.

³²³ Burada verilmiş olan rakam defterlerin sonuna kâtipler tarafından yazılmış olan toplam temettü miktarlarının ayrı ayrı toplanması ile elde edilmiştir. BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

%12,69'tur. Aşağıda başlıklar halinde Kiptîlerin elde etmiş oldukları temettü kalemleri verilmiştir.

a. Meslek Geliri

Meslek gelirleri Kiptîlerin birçoğunun tek geçim kaynağıdır. Meslekleri haricinde kira, hayvan vs.den geliri olan çok az sayıda Kiptî vardır. Aşağıdaki tabloda Cisir-i Ergene'de Kiptîlerin yapmış oldukları mesleklerin bir senelik toplam temettuatları ve bu toplamın hane başına düşen oranı sıralanmıştır.

Tablo 50: Cisir-i Ergene'de Kiptîlerin Toplam Meslek Gelirleri ve Hane Başına Düşen Oran³²⁴

MESLEK GRUPLARI	KİŞİ SAYISI	TOPLAM TEMETTUÂT (kuruş)	%	HANE BAŞINA DÜŞEN TEMETTUÂT (kuruş)
Teymurculuk	5	1250	9	250
Teymurcu Çıraklığı	2	300	2	150
Teymurcu Kalfası	1	200	1	200
Çilingir Esnafı	4	1250	9	313
Çilingir Çırağı	3	300	2	100
Kalaycı	6	1650	12	275
Kalaycı Kalfası	2	400	3	200
Adi Kalaycı	1	200	1	200
Adi Kalaycı Çırağı	1	150	1	150
Adi Kalaycı Kalfası	1	250	2	250
Kalaycı Çırağı	5	600	4	120

³²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269. Buradaki tablo sadece meslek geliri olanlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Mesleği belirtilmiş olup fakat çeşitli sebeplerle mesleğini yapamayan veya yapmayan kişiler, bulundukları köyden göç etmiş olanlar ve babasının ya da kardeşinin yanında çalıştığı için meslek gelirleri olmayanlar bu tabloya kaydedilmemiştir.

Adi Çapacı	8	2180	16	272
Çapacı ³²⁵	3	600	4	200
Adi Yüzdecî ³²⁶	5	950	7	190
Adi Sığırtaç	2	550	4	275
Sığırtaç Çırağı	2	450	3	225
Mehter	1	300	2	300
Adi Mehter	2	500	4	250
Mehter Çırağı	2	350	3	175
Adi Kahvecî ³²⁷	1	250	2	250
Balıkçı Çırağı	1	150	1	150
Hizmetkârlık	1	300	2	300
Nalbantlık	1	250	2	250
Sepetçi	1	400	3	400
TOPLAM	64	13780	100	215

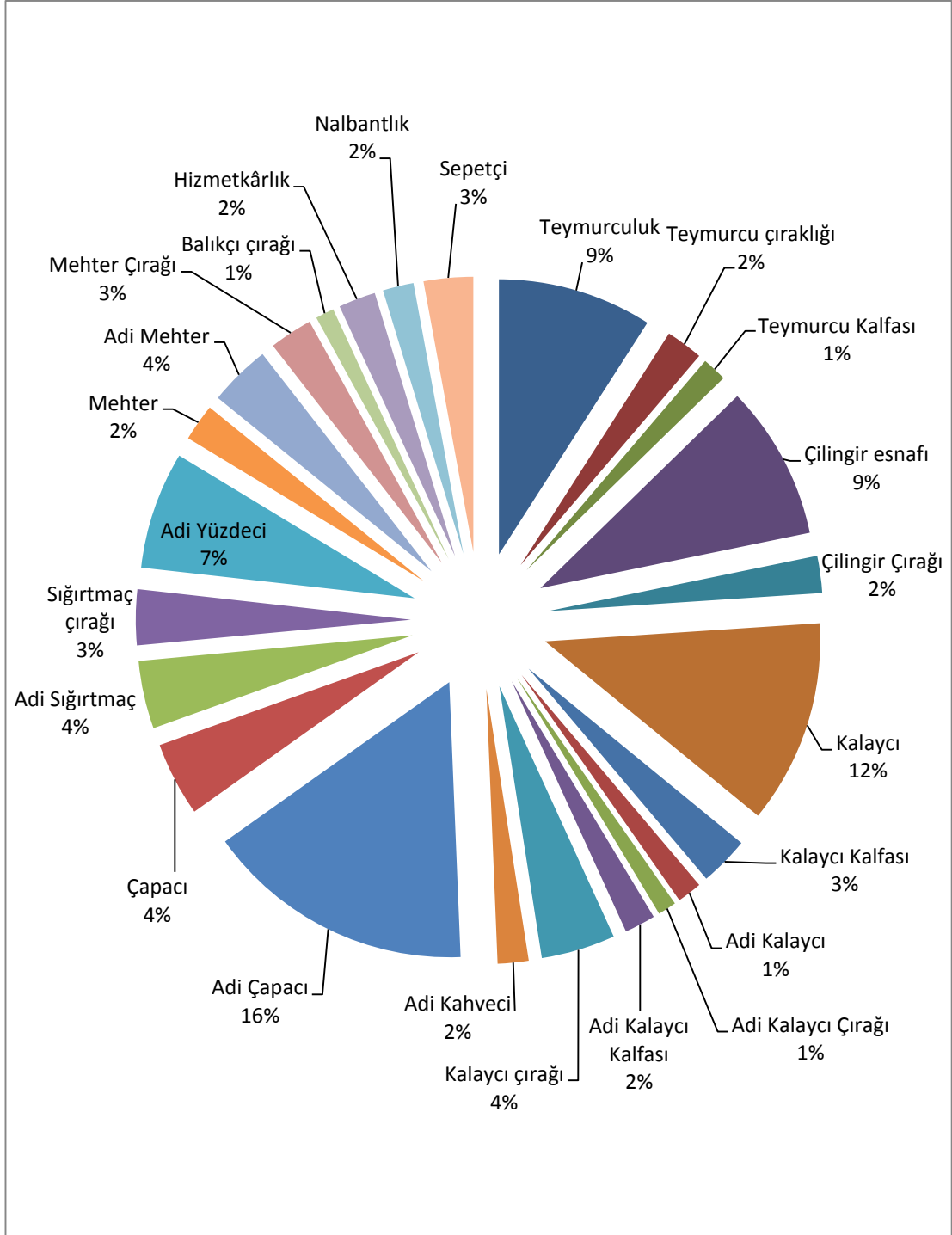
Yukarıdaki tablodan hareketle Cîsr-i Ergene’de yaşayan Kiptîlerin 13780 kuruş toplam meslek geliri bulunmaktadır. Bu meslek gelirlerinin büyük kısmı en fazla yapılan kalaycılık, teymurculuk ve çilingirlik gibi mesleklerden elde edilmektedir. Hane başına düşen meslek gelirine bakıldığında ise en fazla gelirin 400 kuruş ile sepetçilik mesleğinden elde edilmiş olduğu görülmektedir. En düşük gelire sahip olanlar ise genellikle meslekte çırak olanlara aittir. Bunlar arasında en düşük kazanç 100 kuruşluk temettü ile çilingir çırağına aittir. Kalaycı çıraklarının toplam kazancı 600 kuruş, kişi başına düşen kazanç ise 120 kuruştur. Bu meslek haricinde yine mesleğinde daha çırak olanlardan balıkçı çırağı, teymurcu çırağı ve adi kalaycı çıraklığı yapanların meslek geliri hane başına 150 kuruştur.

³²⁵ Burada Çapacı olarak kayıtlı 3 kişiden birinin kaydında **Kendi Çapacı** ifadesi yer almaktadır. Bu kişi ayrı değerlendirmeyip çapacı olarak tablolara ve hesaplamalara kaydedilmiştir.

³²⁶ Yüzdecî Taifesi olarak karşılaşılan bu terim Koyun çobanları için kullanılan bir tabirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2002, s. 78.

³²⁷ Adi Kahvecî olarak kaydedilmiş olan 6 numaralı hane reisi Caferoğlu Mustafa’nın geliri meslek geliri olarak kaydedilmemiş, **Mecmuunda tahminen bir senede Temettuatı** olarak kaydedilmiştir. Hane reisinin başka hiçbir geliri olmadığı için meslek gelirleri arasına kaydettik.

Grafik 13: Cısr-i Ergene’de Kiptîlerin Toplam Meslek Gelirleri ve Hane Başına Düşen Oranı

Grafikteki oranların genel olarak % 1-4 arasında birbirlerine yakın oranlar olduğu görülmektedir. Ancak burada yüksek orana sahip olan ve yine en çok tercih edilmekte olan meslekler arasında adi çapacılığın oranı % 16'dır. Bundan başka kalaycılığın % 12, teymurculuğun ve çilingirliğin % 9, adi yüzdecinin ise % 7'dir.

b. Hayvanlar

Cisr-i Ergene'de de yine daha önceki defterlerde olduğu gibi hayvancılık ayrı bir meslek olarak yapılmamış genel olarak taşıma amaçlı kullanılan yük hayvanları beslenmiştir. Defterlerde hane reisinin isminin altına eğer kişinin bağı varsa bağından sonra yoksa direk isminin altına sahip oldukları hayvanlar sırası ile yazılmıştır. Bu hayvanlar arasında hâsılatı olanlar için ise hayvan ismi ve adedi verildikten sonra **hâsılat-ı seneviyesi** yazılarak yıllık elde edilmiş olan geliri yazılmıştır.

Aşağıdaki tabloda hayvan cinsleri ve bu hayvanlardan hâsılatı olanların hâsılatları verilmiştir.

Tablo 51: Cisr-i Ergene'de Kıptîlerin Sahip Olduğu Hayvan Cinsleri, Sayıları ve Bir Senede Gelirleri³²⁸

HAYVANLAR	Adet	Hâsılat-ı Seneviyesi (1260)
Merkep	22	-
Kara Sığır Öküzü ³²⁹	8	-
Binek Bargir	4	-
Sağmal Kara Sığır İneği	4	100

³²⁸ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³²⁹ Buradaki Karasığır öküzü deftere **Karasığır öküzü çift** olarak kaydedilmiştir. Dört ayrı hanede birer çift olarak görülen bu hayvanları tabloya 8 adet olarak geçirdik.

Kara Sığır Düğesi	3	-
Kara Sığır Tosunu	2	-
Kısır Kara Sığır İneği	2	-
Sağmal Keçi	2	2
Bargir	1	-
Camuş Düğesi	1	-
Kısır Camus İneği	1	-
Merkep Sıpası	1	-
Sağmal Camus İneği	1	75
Toplam	52	177

Yukarıdaki tablo incelenecek olursa genel olarak hayvan sayıları çok fazla değildir. Tablodaki merkep (eşek) haricindeki hayvan cinsleri toplamda 12 farklı hane reisine aittir. Burada en dikkat çekici nokta 23 hanede merkep bulunmasıdır. Bunlardan bir tanesi merkep sıpası diğerleri ise 22 hanenin her birinde bulunan merkeptir. Merkebi bulunan kişilerin mesleklerine baktığımız zaman en fazla kalaycılık ile uğraşanların hanelerinde görülmektedir. Sonrasında ise demircilik ile uğraşanlarda ayrıca sığirtmaç ve yüzdeci olan kişilerde merkeb olduğu görülmektedir. Yine dikkat çeken bir nokta ise sadece bir hanede bulunan 2 adet keçidir. 35 numaralı hanede bulunan bu keçilerden başka hiçbir hanede küçükbaş hayvan bulunmamaktadır. Bu hayvanlardan sadece sağmal olanlardan kar elde edilmekte toplam 4 adet olan **sağmal karasığır ineğinin** bir senede hâsılatı 100 kuruş, sadece bir tanesine düşen hâsılat oranı ise 25 kuruştur. Bir adet **sağmal Camus ineğinin** ise bir senede hâsılatı 75 kuruş olarak kaydedilmiştir.

c. Tarım

Cisr-i Ergene’de sadece iki kişinin ziraatla uğraşmış olduğu görülmektedir. Bu kişilerden biri Şehsuvarbey Mahallesinde teymurculuk mesleği ile uğraşan 2 numaralı hane reisi Tenkoğlu Mehmed’in ikinci oğlu Ömer’dir. Bu kişi babası ile aynı haneyi paylaşmakta ve babasının yanında teymurculuk mesleği ile uğraşmayarak babasına ait olan tarlada ziraatla uğraşmaktadır. Bu kişinin durumu şu şekilde açıklama yapılarak belirtilmiştir; **zanaatı yapmayıp kendi babası yanında ziraat idmekte olduğu**³³⁰. Cisr-i Ergene’de mezru tarla (ekili tarla) sadece 2 numaralı hane reisi olan Tenkoğlu Mehmed’de vardır. 5 dönümlük bir tarlada ziraat yapmakta olan bu hanede toplam hâsılat 1260/61 (1844/45) yıllarında toplam 383,5 kuruştur. Mahallede sadece yine bu kişinin bostanı bulunmaktadır. İki dönüm olan bostanından 41,5 kuruş hâsılat elde etmektedir. 1 dönüm olan bağından ise 1260 yılında 72 kuruş 1261 yılında ise 58 kuruş, iki yılın toplamında ise 130 kuruşluk bir kazanç sağlamıştır.³³¹ Mahallede bu kişi **hınta, sisam ve üzüm** üretimi yapmıştır.

Bu kişi haricinde mesleği ziraat erbablığı olup tarımsal faaliyetlerini bulunduğu mahallede yapmayan Halise Hatun İslam ve Müslim Kıptiyan Mahallesinde yaşayan Kıpti İbrahim’dir. Bu kişi için deftere **merkumun iş bu mahallede yalnız hanesi olub araziye dair ve sair ziraatı kazamıza bani Değirmenci Karyesinde olduğu** şeklinde bir açıklama kaydedilmiştir. Kıpti İbrahim’in Halise Hatun İslam ve Müslim Kıptiyan Mahallesine sadece bir dönüm bağı kaydedilmiştir. Bununla ilgili bilgiler **Tablo 52**’de verilmiştir.

Cisr-i Ergene’nin toprak gelirleri diğer defterlerde olduğu gibi oldukça azdır. Bağcılıktan elde edilen üzüm geliri haricinde yukarıda bahsettiğimiz hanelerden başka tarımsal geliri olan hane yoktur. Bunda meşgul oldukları meslekler ve geleneksel yaşantıları etkili olmuştur. Aşağıdaki tabloda Cisr-i Ergene’deki bağ

³³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266, s. 2.

³³¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266, s. 2.

sahipleri, 1844 ve 1845 yıllarındaki hâsılatları ve bu hâsılatların toplamaları verilmiştir.

Tablo 52: Cisir-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerden Bağlı Olan Haneler ve Yıllara Göre Hâsılatları³³²

Hane No	Hane reisi	Bağ Dönüm	Bağ Evlek	Hâsılat-ı Senevîye 1260 (1844)	Hâsılat-ı senevîye 1261 (1845)	Toplam
Şehsuvarbey Mahallesi						
1	Usta İsmail	1,5	-	72	48	120
2	Tenkoğlu Mehmed	1	-	72	58	130
3	Tenkoğlu İsmail	1	-	-	72 ³³³	-
5	Kırık Dişli Ahmed	1	-	36	24	60
9	Külcüoğlu Ali	1	-	90	45	135
13	Kara Süleyman	1	-	72	58	130
22	Tako Mustafa	1	-	36	24	60
24	Kalburcuoğlu Ahmed	1	-	36	24	60
25	Teynekoğlu Hasan	1	-	36	24	60
26	Kara Mehmed	0,5	-	27	13	40
28	Kalburcuoğlu Ali	1	-	36	24	60
35	Çavuşoğlu Ahmed	0,5	-	18	12	30
15	Sinanoğlu Ahmed	-	1	18	12	30
20	Çavuş Karındaşı	-	2	36	24	60

³³² BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³³³ Tenkoğlu İsmail’in bağ hâsılatı 72 olarak yazılmış fakat tarih verilmemiş bu nedenle biz bunu 1261 olarak kayıt altına aldık ve toplam olarak hesaba defterde katılmadığı için bizde katmadık.

	Ahmed					
Halise Hatun Mahallesi³³⁴						
60	Kıptî Çakız Osman	1	-	-	-	-
61	Kıptî İbrahim	1	-	54	25	79
TOPLAM		13,5	3	639	487	1054

Tablodan anlaşıldığı üzere en büyük bağ sahibi yirmi numaralı hane reisi olan Çavuş Karındaşı Ahmed'dir fakat son iki yıldaki en fazla hâsılat 9 numaralı hane reisi Külçüoğlu Ali'ye aittir. Bağlardan elde edilen hâsılat yıldan yıla değişmiş durumdadır fakat bu değişimde artış hiç olmamış hep düşüş olmuştur. Toplamda 47 Kıptî hane olan Cısr-i Ergene'de sadece 16 hanede bağ bulunmaktadır. Burada Halise Hatun Mahallesi'nde iki hanenin bağ olmasına rağmen 60 hane no vermiş olduğumuz **Kıptî Çakız Osman**'ın bağından herhangi bir geliri yoktur. Defterde bu kişiye ait olan bölümde **bağ dönüm** ifadesinden sonra **fena olduğu** şeklinde bir not düşülmüştür.³³⁵ Bu kişiye ait olan bağın çorak bir yerde olabileceği düşünülmektedir.

d. Vergi

(1). Vergi-i Mahsusa

Cısr-i Ergene'de, Çöke ve Edirne defterlerinde karşılaşmış olduğumuz mal-ı maktu'u ve mal-ı miri vergileri ile karşılaşmamıştır. Burada yaşayan Kıptîlerden bağ olanlardan alınan aşardan başka vergi-i mahsusa alınmış bunların haricinde vergi alınmış olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır. Burada tek istisna ise bir kişiden alınmış olan cizye vergisidir.

Aşağıdaki tabloda Cısr'i Ergene'de yaşayan Kıptîlerden alınan vergi-i mahsusa ve bunun hane başına oranları verilmiştir.

³³⁴ Halise Hatun mahallesinde oturan Romanlara hane no verilmemiştir. Biz devam eden sıraya göre 59 numaralı haneden sonra 60, 61 ve 62 olarak Roman hanelerini sıraya koyduk ve bu şekilde buraya not düştük.

³³⁵ BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5295, s. 18.

Tablo 53: Cisir-i Ergene Kiptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa³³⁶

Mahalle Adı	Vergi-i Mahsusa		Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)	Alınan Vergi oranı %
	Vergi Veren Kişi Sayısı	Vergi Vermeyen Kişi Sayısı			
Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi	40	16	615	15	73
Habib Hoca İslâm ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesi	2	2	52	26	6
Halise Hatun İslâm ve Müslim Kıptîyan Mahallesi	4	1	148	37	17
Mescid-i İslâm ve Reayası Mahallesi	1	-	31,5	31,5	4
Toplam	47	19	846,5	18	%100

Yukarıdaki tablo, Cisir-i Ergene’de vergi veren ve vermeyen Kiptîlerin toplam ve ortalama vergilerini göstermektedir. Genellikle babaları ile aynı evde yaşayan Kiptîlerin vergi vermemiş olduğu görülmektedir. Yani bir hanede ikinci kişiden vergi alınmamış sadece hane reisinden vergi alınmıştır. Bunlardan başka sadece bir numaralı hane reisi Usta İsmail’in yanında yaşayan kayını vergi vermemiştir. Ayrıca Şehsuvarbey Mahallesinde 30 numaralı hane reisi **Keleşoğlu Ahmed**, 32 numaralı hane reisi **Terazicioğlu İsmail** ve 39 numaralı hane reisi **Mutaf Ali** hane reisi oldukları halde vergi vermemişlerdir. Bu kişilerin neden vergi vermediklerine dair bir açıklama bulunmamaktadır. Tabloda ayrıca belirtmemiş olduğumuz bir durum ise aynı hanede yaşayıp vergiyi ortak ödeyen 4 hane

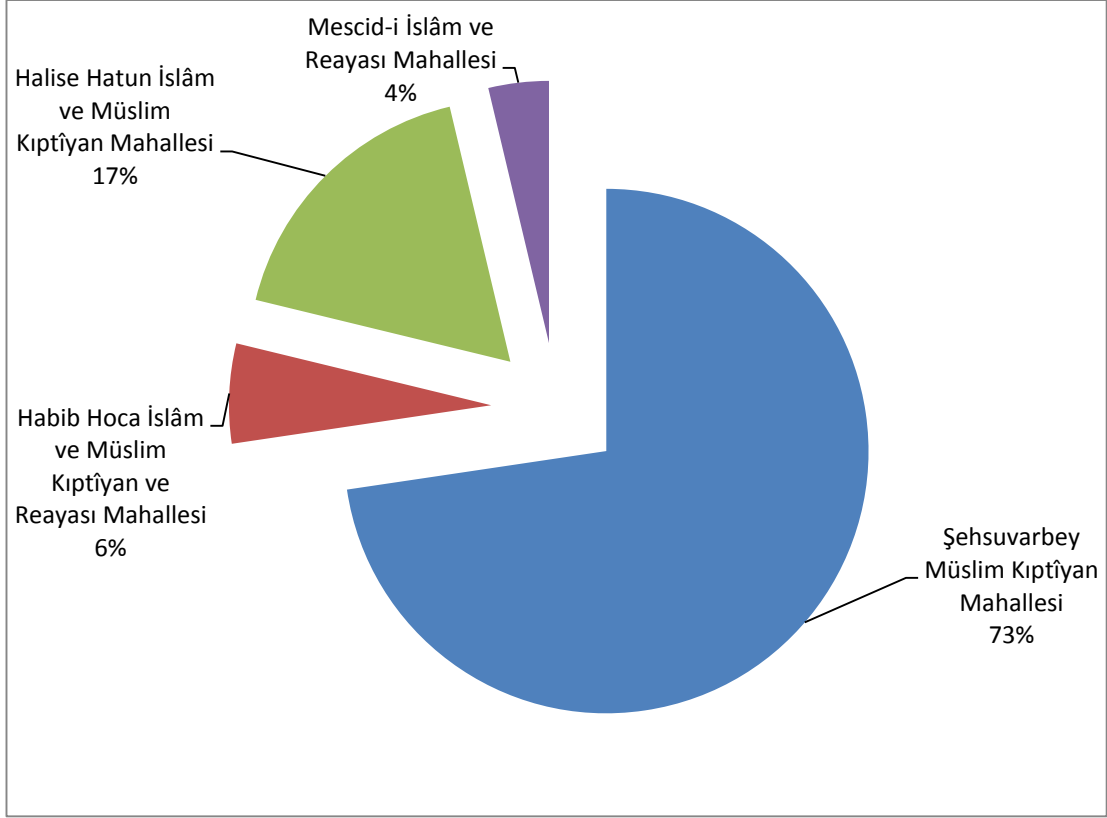
³³⁶ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

bulunmaktadır. Bu kişilerin vergileri **virgü-i müsterek virmiş olduğu** şeklinde yazılmıştır. Vergiyi müsterek olarak ödeyen hanelere baktığımız zaman ise bu kişilerin genellikle aynı hanede yaşayan iki kardeş olduğu görülmektedir. Ayrıca 17 numaralı hanede yaşayan **Keleş İsmailoğlu Ahmed**'in birlikte yaşadığı **eniştesi Ali** ile vergilerini beraber ödedikleri görülmektedir.

Habib Hoca Mahallesinde kaydedilmiş olan 4 kişiden ikisi vergi vermemektedir. Bunlardan biri hane reisinin oğlu olduğu için vergi vermemiş iken diğer kişi ise **Cündoğlu Kıptîyan Mehmed Dayı** olarak kaydedilmiş 1 numaralı hane reisidir. Bu kişiden kolunun çolak olması ve başkalarının yardımıyla geçinmekte olduğu için vergi alınmamıştır. Halise Hatun Mahallesinde kaydedilmiş 5 kişinin sadece birinden vergi alınmamış o kişi ise babası ile beraber yaşayan hane reisinin oğludur.

Yukarıda tabloda verilen vergi miktarlarının mahallelere göre yüzdelerini daha iyi görebilmek için aşağıdaki grafik oluşturulmuştur.

Grafik 14: Cısr-i Ergene Kıptîlerinden Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa³³⁷

Grafikteki oranlardan da görüldüğü üzere vergi-i mahsusanın % 73'ü Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesinden alınmıştır. Şehsuvarbey Mahallesinden sonra ise en yüksek oran olan % 17 Halise Hatun İslâm ve Müslim Kıptîyan Mahallesine aittir. Diğer iki mahallenin oranları ise görüldüğü üzere birbirine yakın ve daha az orandadır. % 6 oran ile Habib Hoca İslâm ve Müslim Kıptîyan ve Reayası Mahallesinden sonra % 4 oran ile Mescid-i İslâm ve Reayası Mahallesi gelmektedir.

(2). Aşar

Aşar vergisi Cısr-i Ergene'de de genel olarak bağlarda üretilmiş olan üzümünden alınmaktadır. Defterlerde ismin üzerinde meslek ve vergi-i mahsusa kısmından sonra **aşar ve rüsum olarak sene-i sabıkada virmiş olduğu öşr-ü üzüm**

³³⁷ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

yazılarak üretilmiş olan üzüm miktarı kıyye olarak ve alınmış olan aşar kuruş olarak verilmiştir. Cısr-i Ergene’de sadece bir haneden üzüm haricinde üretmiş olduğu üründen vergi alınmıştır. Bu kişi Şehsuvarbey Mahallesinde yaşayan 2 hane numaralı Tenkoğlu Mehmed’dir. Kişiye ait olan 5 dönümlük arazisinden elde etmiş olduğu 1,5 kile (33,983 kg) hinta (buğday)’dan 19,5 kuruş, 1,5 müt (769,68 kg)³³⁸ sisam (susam)’dan 12 kuruş aşar vergisi alınmıştır. Hububattan toplam 31,5 kuruş aşar vergisi alınmıştır.

Aşağıdaki tabloda mahallelere göre aşar veren kişi sayıları, üretmiş oldukları üzüm ve bu üzümünden alınmış olan aşar miktarı verilmiştir.

Tablo 54: Cısr-i Ergene’de Yaşayan Kıptîlerinin Üretmiş Oldukları Üzüm Miktarı ve Alınmış Olan Aşar Vergisi³³⁹

Mahalle Adı	Aşar Veren Kişi sayısı	Toplam Üzüm miktarı (kıyye)	Aşar Miktarı (Kuruş)
Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi	14	305	59
Halise Hatun İslam ve Müslim Kıptîyan Mahallesi	2	30	6
Toplam	16	335	65

Sadece iki mahallede yaşayan Kıptîlerin sahip oldukları bağlardan elde edilmiş olan toplam 335 kıyye üzümünden 65 kuruş aşar alınmıştır. Bu miktarın büyük bir kısmı Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesinden alınmıştır. Bu mahallede üretilmiş olan 305 kıyye (391,254 kg) üzümünden 59 kuruş, Halise Hatun İslam ve Müslim Kıptîyan Mahallesinde ise 30 kıyye (38,484 kg) üzümünden 6 kuruş aşar vergisi alınmıştır. Toplam 335 kıyye (429,738 kg) üzümünden 65 kuruş aşar alınmıştır.

³³⁸ Burada müd için kg hesaplaması yapılırken 1 müd = 513,12 kg olarak buğday oranında yapılmıştır. Bkz: Walther Hinz, *a.g.e.*, s. 58; Hilal Yılmaz, *a.g.t.*, s. 108.

³³⁹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Tenkoğlu Mehmed'in vermiş olduğu aşar miktarını da ekleyecek olursak Cisir-i Ergene'den toplam 96,5 kuruş aşar vergisi alınmıştır.

(3). Cizye

Cisir-i Ergene'de yaşayan Kıptîlerin geneline baktığımız zaman sadece bir haneden cizye vergisi alınmış olduğu görülmüştür. Bu kişi Mescid İslam ve Reayası Mahallesinde yaşayan **Sepetçi Kıptî İsmail** olarak kaydedilmiş olan kişidir. **Kâğıdı tı** (evsat=30 kuruş) yani orta derecede cizye vergisi alınmıştır. Sepetçi Kıptî İsmail ismine bakarsak Müslüman olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu kişiden cizye vergisi alınıyor olması kişinin gayrimüslim olma olasılığını doğruyor. Kıptîlerin hem Müslümanlarından hem de gayrimüslimlerinden cizye vergisi alınmakta fakat miktarı değişmektedir. Kıptîlerden cizye vergisi alınmasının iki sebebi olabileceği düşünülmekteydi. Bunlardan biri göçebe olmaları diğeri ise ehli kitap olmamalarıydı. Burada daha ağır basan durum bu kişinin yapmış olduğu meslek gereğince göçebe olmasından dolayı cizye vergisi alınmış olma olasılığıdır.³⁴⁰ Kanunnamelerde kaşımıza çıkmış olan gayrimüslimlerle aynı yerde yaşamaları halinde onlardan da cizye alınacağı kuralı da dikkate alınacak olursa bu kişi gayrimüslimler arasında yaşadığı için de cizye vergisi alınmış olabilir. Burada görülmekte olan durum diğer mahalle ve köylerde karşımıza çıkan bütün Kıptîler tek hane dahi olsa ayrı bir başlıkla örneğin **mahalle-i mezbur Kıptîyanı** olarak ayrı yazılmıştır. Bu mahalledeki Sepetçi Kıptî İsmail ise mahallede bulunan diğer gayrimüslimlerle birlikte hane numarası bile değiştirilmeden yazılmıştır. Netice itibariyle bu kişiden ya göçebe olduğu için ya da gayrimüslimlerle birlikte yaşamış olduğu için cizye vergisi alınmış olabilir.

³⁴⁰ Hilal Yılmaz, *a.g.t.*, s. 49.

(4). Vergilerin Dağılımı

Aşağıdaki tabloda yukarıda vergilere dair vermiş olduğumuz bilgilerin genel toplamaları verilmiştir. Bunların mahallelere ve alınmış olan vergilere göre toplamalarının verilmiş olduğu tablo genel olarak vergi dağılımının daha iyi görülmesini sağlayacaktır.

Tablo 55: Cisir-i Ergene’de Kıptîlerden Alınan Vergilerin Dağılımı³⁴¹

Mahalle Adı	Vergi-i Mahsusa (Kuruş)	Mal-ı Maktu’u (Kuruş)	Mal-ı Miri (Kuruş)	Aşar Vergisi (Kuruş)	Cizye ³⁴² (Kuruş)	Toplam (Kuruş)
Şehsuvarbey Mahallesi	615	-	-	90,5	-	705,5
Halise Hatun Mahallesi	148	-	-	6	-	154
Habib Hoca Mahallesi	52	-	-	-	-	52
Mescid Mahallesi	31,5	-	-	-	30	61,5
Toplam	846,5	-	-	96,5	30	973

Tabloda görülmektedir ki Cisir-i Ergene’de Edirne ve Çöke’deki Kıptîlerden alınmış olan mal-ı maktu’u ve mal-ı miri vergileri alınmamıştır. Burada vergi-i mahsusa, aşar ve sadece bir kişiden alınmış olan cizye vergisine dair kayıtlar bulunmaktadır. Vergi-i mahsusa bütün mahallelerden alınmış, bunlar arasında 615 kuruş ile en fazla miktar Şehsuvarbey Mahallesi’ne ait olup sonrasında ise sırasıyla 148 kuruş ile Halise Hatun, 52 kuruş ile Habib Hoca ve 31,5 kuruş ile Mescid Mahalleleri gelmektedir. Toplamda alınmış olan vergi-i mahsusa ise 846,5 kuruş olarak hesaplanmıştır. Aşar vergisi ise sadece iki mahalleden 96,5 kuruş olarak alınmıştır. Mescid Mahallesi’nde yaşayan bir kişiden alınmış olan cizye vergisi için

³⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. Nr. 5266, 5295, 5286, 5269.

³⁴² Burada cizye miktarı kuruş olarak hesaplanırken Tanzimat döneminde daha önce belirtilen cizye miktarları dikkate alınmıştır. Bu miktarlar âlâ için 60, evsat için 30, edna için ise 15’er kuruştur.

ise Kâğıdı tı yanı evsat, orta derecede cizye alınmıştır. Orta derece olan evsatın kuruş olarak karşılığı ise 30 kuruştur.

Toplamda alınmış olan 973 kuruş verginin yaklaşık olarak % 75'i Şehsuvarbey Mahallesiine aittir. Sonrasında ise Halise Hatun Mahallesinden 154 kuruş Mescid Mahallesinden 61,5 kuruş ve Habib Hoca Mahallesinden ise 52 kuruş toplam vergi alınmıştır.

Cisr-i Ergene defterlerinde Kiptîlerin yaşamış olduğu 4 mahallede genelinde 199 hane yaşamaktadır.³⁴³ Kiptîler bu rakamın 47 hane ile %23,61'ini oluşturmaktadır. 199 hanenin devlete vermiş olduğu toplam vergi-i mahsusa 7623 kuruş, aşar vergisi ise 7417 kuruş olarak kaydedilmiştir. Kiptîlerin burada ödemiş oldukları 846,5 kuruş vergi-i mahsusa ile %11,10'luk, 96,5 kuruş aşar vergisi ile de toplam vergi-i mahsusa ve aşar vergileri içinde %1,30'luk bir oran ile devlet ekonomisine katkı sağlamışlardır.³⁴⁴

³⁴³ Burada vermiş olduğumuz rakam Kiptîlerin yaşamış olduğu dört mahalledeki, Kiptîler dâhil diğer Müslüman ve Gayrimüslimlerinde içinde olduğu, toplam hane sayısını göstermektedir.

³⁴⁴ Burada elde etmiş olduğumuz rakamlar **Tablo 43**'de vermiş olduğumuz defter numaralarında defterin sonuna kâtipler tarafından kaydedilmiş olan verilerden elde edilmiştir.

SONUÇ

Çalışmamız genelinde toplamda 237 hane Kıptî bulunmaktadır. Bu hanelere göre yapılan tahminî nüfus hesabı ise 1185 kişidir. İncelenen defterlerde sadece Çöke’de gayrimüslim Kıptîlerin yaşamış olduğu görülmektedir. Toplam 35 hanede karşılaşılmış ve tahminen 175 kişi olarak hesaplanmıştır. Toplam Kıptî nüfusu içinde gayrimüslim Kıptîlerin oranı % 14,76’dır.

Edirne, Çöke ve Cisir-i Ergene’de Kıptîlerin en fazla yapmış oldukları meslek Teymurculuktur. Teymurculuk haricinde yapılan meslekler ise Kalaycılık, Celeblik, Çalgıcılık, Çilingirlik gibi meslekler ile Çapacı ve Orakçılık gibi toprak işçiliğidir. Meslek geliri olan toplam 239 kişinin meslek geliri, Edirne’de 23.530, Çöke’de 38.057, Cisir-i Ergene’de ise 13.780 kuruş olarak hesaplanmıştır. Toplamda 75.367 kuruş olarak hesaplanan kazancın en büyük payı Çöke’de yaşayan Kıptîlere aittir. Bu toplam gelir içinde gayrimüslim Kıptîlerin geliri ise 13.467 kuruş ile toplam miktarın % 17,86’sını oluşturmaktadır.

Defterlerde karşılaşılan bağ miktarları Edirne’de 21,75 dönüm, Çöke’de 18 dönüm, Cisir-i Ergene’de 14,25 dönümdür. Toplamda ise 54 dönüm olarak hesaplanmıştır. 1844/1845 yıllarına ait bağ gelirleri ise Edirne’de 1739 kuruş, Çöke’de 4940 kuruş, Cisir-i Ergene’de ise 1054 kuruş olarak hesaplanmıştır. Toplam bağ hâsılatı ise 7733 kuruştur. Çöke’de bağ sahiplerinin tamamının gayrimüslim Kıptîlere ait olduğu görülmektedir. Bağ geliri haricinde diğer tarla gelirlerinin fazla olmadığı görülmektedir. Çöke’de 35 dönüm mezru tarla bulunmakta olup bundan elde edilen gelir ise 4122 kuruştur. Cisir-i Ergene’de bulunan 5 dönüm mezru tarladan ise 383,5 kuruşluk kazanç sağlanmaktadır. Toplam tarla geliri ise 4505,5 kuruştur. Edirne’de yaşayan Kıptîlere ait tarla olmamasına rağmen toplamda 8 dönüm Harir bahçelerinden 335 kuruş kazanç sağlanmıştır.

Edirne, Çöke ve Cisir-i Ergene’de yaşayan Kıptîlerden tahsil edilmiş olan toplam vergi 9583,5 kuruştur. Toplam verginin dağılımı ise Edirne’de 4897,75 kuruş, Çöke’de 3712,75 kuruş, Cisir-i Ergene’de ise 973 kuruştur.

Edirne, Çöke ve Cisir-i Ergene’de yaşayan ahaliden alınan toplam 171543 kuruş vergi-i mahsusanın 3887,5 kuruş ile %2,26’sı, toplam 177298 kuruş aşar vergisinin 781 kuruş ile de %0,44’ünü Kıptîler ödeyerek devlet ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.

Çalışmamızın neticesinde 1844/1845 yıllarına ait olan bu bilgilerde Kıptîlerin toplum içerisinde daha aktif ve üretken bir rol oynadıkları görülmüştür. Defterlere kayıtlı olan her hane reisinin bir mesleği ve bu meslekten geçimini sağladığı bir geliri bulunmakta, hasta ve yaşlı olanlar ise halk tarafından ayakta tutulmaktadır. Defterlerde “**sail**” yani dilenci olarak kayıtlı kişi sayısının Edirne’de 1 kişi Çöke’de ise iki kişi olduğu diğer herkesin toplum içinde aktif bir rol aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Maliye Nezareti Vâridât Muhasebesi Defterleri Temettuât Defterleri

(ML. VRD. TMT.) H. 1260-1261, M. 1844-1845, NO:

(Edirne) 5855, 16741, 16924.

(Çöke) 5731, 5732, 5762, 5744, 5713, 5747, 5856, 5718, 5763, 5769, 5727, 5740, 5748, 5751, 5754, 5726, 5768, 5765, 5729, 5735, 5721, 5720, 5756, 5758, 5760, 5723, 5752, 5714, 5761.

(Cisr-i Ergene) 5266, 5286, 5295, 5269.

II. Araştırma Eserleri:

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 1. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

_____, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 2. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

ALTINÖZ, İsmail, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, TTK. Yayınları, Ankara 2013.

ARAYICI, Ali, *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2008.

ASSEO, Heriette, *Çingeneler Bir Avrupa Yazgısı*, (Çev. Orçun Türkay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

BAĞMAN, Latif, *Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri*, Uzunköprü Kaymakamlığı, Edirne 1996.

BERGER, Hermann, *Çingene Mitolojisi*, (Çev. Musa Yaşar SAĞLAM), Ayraç Yayınevi, Ankara 2000.

- BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK. Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Sürecinde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Kültürel Yapısı*, TTK. Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2013.
- _____, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2007.
- FONSECA, İsabel, *Beni Ayakta Gömün Çingeneler ve Yolculukları*, (Çev. Özlem İlyas), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002.
- FRASER, Angus, *Avrupa Halkları Çingeneler*, Homer Yayıncılık, İstanbul 2005.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007.
- GÜRAN, Tefvik, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, TTK. Yayınları, Ankara 1989.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesâd (1603-1656), Buzuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2. Baskı, Ankara 1997.
- KARAMURSAL, Ziya, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, TTK. Basımevi, Ankara 1989.
- KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.

- KAYICI, Halûk, *Salnamelere göre İdarî, Sosyal ve Ekonomik yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- KENRICK, Donald, *The A to Z of The Gypsies (Romanies)*, Scarecrow Press, United Kingdom 2007.
- MACİTOĞLU, Kenan, *Osmanlı Millet Sistemi (Mit ve Gerçek)*, Klasik Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2012.
- MARUSHIAKOVA, Elena -Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Homer Kitapevi, İstanbul 2006.
- MEZARCIOĞLU, Ali, *Çingenelerin Kitabı Tarihi, Sosyolojik ve Antropolojik Bir Kaynak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010.
- MUTLU, Abdullah, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2009, s. 48.
- ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedid Neşriyat, Ankara 2008.
- ÖZVAR, Erol, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2003.
- PAKALIN, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Tabirleri Sözlüğü*, C. 2, MEB, İstanbul 1946.
- SAMİ, Şemseddin, *Kamus-i Türki*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1899 (H.1317).
- SEZGİN, İbrahim, *Osmanlı Romanları Sosyal ve Ekonomik Hayatla İlgili Belgeler*, Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Edirne 2015.

SMİTH, Anthony D., *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir), Dost Kitapevi, Ankara 2002.

ŞANLIER, Sinan, *Hukuki Düzenlemeler Işığında Osmanlı Çingeneleri*, UKID-TİKA, İstanbul 2013.

TABAKOĞLU, Ahmet, “*Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*”, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK. Yayınları, Ankara 1988.

1993 Lalapaşa, Lalapaşa Kaymakamlığı, Edirne 1993.

Cumhuriyetimizin 50’nci yılında Edirne 1973 il yillığı, Dizerkonca matbaası, İstanbul 1974.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 3, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 5, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 8 (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.1, (Haz. Orhan Şaik Gökyay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.

III. Makaleler

ADIYEKE, Nuri, “Temettuât Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *OTAM*, Ankara 2000, s. 769-823.

ALTINÖZ, İsmail, “Osmanlı Toplum Yapısında Çingeneler”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 422-432.

_____, “XVI. Yüzyılda Çingene Sancağı”, *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara; 11-15 Eylül 2006 Kongreye sunulan Bildirimler*, C. 4, K. 1, TTK. Basımevi, Ankara 2010, s. 997-1007.

_____, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler”, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, (Haz. Suat Kolukırık), Simurg Yayınları, İstanbul 2007, s. 13-31.

BARKAN, Ömer Lûtfi, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 1-26.

BECKER, C. H., “Cizye”, *İA*, C. 3, MEB, İstanbul 1978, s. 199-201.

BEHAR, Cem, “Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1927”, *Tarihi İstatistikler Dizisi*, C. 2, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2. Baskı, Ankara 2003.

BOYRAZ, Şeref, “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. VII, Sivas 1998, s. 107-138.

BOZKURT, Nebi, “Lakap”, *DİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 65-67.

BURMOV, Aleksandır, “Türkler Edirne’yi ne vakit Aldılar”, *Belleten*, C. XIII, S. 49, TTK. Yayınları, Ankara 2003, s. 97-106.

DARKOT, Besim, “Edirne Coğrafi Giriş”, *Edirne (Edirne’nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağanı Kitabı)* TTK. Yayınları, Ankara 1993, s. 1-19.

- DİNGEÇ, Emine, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Aralık 2009, s. 33-46.
- ELİBOL, Numan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C. 12, S. 2, 2007, s. 135-160.
- EMECEN, Feridun, “Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler”, *Osmanlı*, C. IV, (Editör, Güler EREN), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 91-97.
- _____, “Cullah”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 83-84.
- ERKAL, Mehmet, “Cizye”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 42-45.
- ERTUĞ, Zeynep Tarım, “İmaret”, *DİA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 219-220.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Çingeneler”, *İA*, C. 3, MEB, İstanbul 1963, s. 420-426.
- _____, “Edirne”, *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 425-431.
- _____, “Edirne”, *Prof. M. Tayyip Gökbilgin’in Edirne Makaleleri*, (Haz. M. Altay Gökbilgin, Veysi Akın, Cengiz Bulut), Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015, s. 155-202.
- GÜRAN, Tefik, “19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, (Derleyenler: Halil İnalçık, Şevket Pamuk), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000, s. 75-94.

- İNALCIK, Halil, “Edirne’nin Fethi (1361)”, *Edirne’nin Fethinin 600. Yılı Sempozyumu Bildirimleri Kitabı*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1993, s. 137-159.
- _____, “Osmanlılarda Cizye”, *DİA*, C. 8, Yeni Türkiye Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 45-48.
- _____, ”Rumeli”, *DİA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 232-235.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Osmanlılarda Lakap”, *DİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 67.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982, s. 203-248.
- KAYA, Remzi, “Ehl-i Kitab”, *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 516-519.
- KENRICK, Donald, “Romany Origins and Migration Patterns”, *International Journal of Frontier Missions*, Vol-17:3, 2000, s. 37-40.
- KESER, Bilge, “Geri Hizmet Kıtaları”, *Osmanlı*, C. 6, (Editör, Güler EREN), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 598-604.
- KIZILKAN, Ayşe Özdemir, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuât Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kütahya 2008, 57-66.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Abdal”, *Edebiyat Araştırmaları 2*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989, s. 362-417.
- KURTARAN, Uğur, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, 2011, s. 57-71.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C. LIX, S. 225, Ankara 1995, s. 395-418.

LIEGEOIS, Jean-Pierre, Nicolae Gheorghe, “Roma/Gypsies: A European Minority”, *Minority Right Group International Report*, AN MRG International Report 95/4.

MANGALTEPE, İsmail, “Batılı Gezginlerin Edirne İzlenimleri (19. Yüzyıl)”, *Edirne'nin Fethinin 650. yılı Sempozyum Bildirileri Kitabı*, (Editörler, İbrahim Sezgin, Cengiz Fedakâr, Hasan Demiroğlu), Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2012, s 219-229.

Melih DUYGULU, “Çingeneler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.II, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 514-516.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlılarda Millet Sistemi”, *DİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 66-70.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Devşirme”, *DİA*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 199, s. 245-257.

ÖZEY, Ramazan, “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 6, İstanbul 2002, s. 1-36.

ÖZKAN, Ali Rafet, “Çingenelerin Kökeni ve Türkiye’de Çingeneler”, *Bir Çingene Yolculuğu*, Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 6-69.

ÖZTÜRK, Said, “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, 2003, s. 287-304.

TOPRAK, Zerrin, “Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar”, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, (Haz. Suat Kolukırık), Simurg Yayınları, İstanbul 2007, s. 33-42.

UÇAR, Ahmet, “Çingenelere Dair II. Abdülhamid’e 1891 Yılında Sunulmuş Bir Rapor”, *Bir Çingene Yolculuğu*, (Haz. Hasan Suver, Başak Kara, Aslınur Kara), Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 128-141.

ULUDAĞ, Süleyman, “Abdal”, *DİA*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 56-61.

ÜRKMEZ, Sercan İhsan, “İkinci Balkan Savaşında Edirne’nin Geri Alınması Meselesi”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, (Editörler, Süleyman SEYDİ, Vedat Kartalcık, Murat Kılıç), Isparta 2013, s. 33-46.

YILDIRIM, Bülent, “Osmanlı Devleti’nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına (1881/1882-1893) Göre Edirne’deki Ermeni Nüfusu”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Edirne 2011, s. 85-101.

YILDIZ, Hüseyin, “Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2007, s. 61-82.

YÜCEL, Mualla Uydu, “X-XI. Yüzyıl Türk Tarihinde Edirne”, *Uluslararası Edirne’nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Editörler, İbrahim Sezgin, Cengiz Fedakâr, Hasan Demiroğlu), Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2012, s. 1-24.

“Müsellem”, *DİA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 83.

IV. TEZLER

CİHANGİROĞLU, Aslı, *Atatürk Dönemi Türkiye’de İskân Çalışmaları (1923-1938)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 2010.

DİNGEÇ, Emine, *Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI.Yüzyıl)*, (Anadolu üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir 2004.

YILMAZ, Hilal, *XIX. Yüzyılın Ortalarında Uzunköprü Şehri*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2014.

YÖRÜK, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2002.

DİZİN

A

Abdal, 26, 156, 158
 Abdülhamid, 25, 26, 158
Agypciano, 11
 Ahbar, 52, 56
 Ahzüita, 97
 Alacahisar, 21
 Alemdar, 32, 39, 41, 44, 61, 62, 63, 65, 67, 71, 72, 74, 75, 77
 Anadolu, 1, 6, 11, 13, 14, 20, 26, 30, 43, 151, 159
 Araba Kiracılığı, 52, 55
Arabacı, 11, 97, 102
 Arabacılık, 52, 56, 103
 Arap, 13, 45, 49, 68
 Arda, 1
 arpa, 8, 115, 116, 117
 Aşar, XI, XIII, XIV, 7, 59, 73, 74, 77, 114, 115, 116, 119, 120, 143, 144, 146
Athinganoi, 10, 14
Atsingani, 10
 Avarlar, 4
 Avrupa, 1, 3, 5, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 24, 150, 151
 Ayuculuk, 53, 56

B

Bağı dönüm, 60
 Bağı evlek 60
 Balkan savaşları, 6
 Bizans, 3, 4, 14
 Bizans İmparatorluğu, 3, 14
 Boğdan, 19
 Bosna, 21
 Boyalı kebir Köyü, 81
 Buğday, 8
 Bulgar Türkleri, 4
 Burgaz, 4
 Buzakçı, 97
 Bülbül Hatun, 32

C

Cami-i İbrahim Paşa, 32, 39, 40, 44, 45, 51, 59, 61, 62, 65, 68, 69, 71, 74, 77
 Cedit Kasım Paşa, 32, 39, 41, 44, 46, 66, 69, 78
 Cibacılık, 97
Ciganin, 11
Ciganu, 11
Ciganyok, 11
Cingano, 11
Cingany, 11
Cinkan, 11
 Cisir-i Ergene, I, III, XIII, XIV, XV, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150
 Cizye, XII, XIII, 7, 27, 75, 76, 77, 78, 117, 118, 119, 145, 146, 154, 155, 156
 Cono, 11
 Cüllah, 95, 96, 102, 107

Ç

Çalgıcı, 52, 55
 Çapacı, 96, 97, 99, 102, 131, 134, 148
 Çapacılık, 52, 55, 97, 99, 131
 Çatal Köyü, 81, 83, 85, 118, 119
 Çeşme Karyesi, 81, 85
 Çigany, 10
 Çilingir, 130, 133, 134
 Çingene, 10, 11, 18, 21, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 150, 154, 157, 158
Çingene Sancağı, 22, 25
 Çingeneler, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 159
 Çorlu, 4, 25
 Çöke, I, III, XII, XIII, XV, 33, 35, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 127, 128, 140, 146, 148, 149, 150
 Çömlek Akpınarı köyü, 81, 110, 119
 Çömlek Karyesi, 81, 85, 110, 114, 118, 119

D

darı, 8
 Davulcu, 50, 61, 93, 97, 99
 Daye Hatun, 32, 38, 39, 40, 44, 45, 46, 53, 58, 59,
 62, 65, 67, 72, 73, 77, 78
 Değirmen Dere Karyesi, 81, 85
Demirci, 21
 Derbent-i Kebir Karyesi, 81, 82, 85, 106, 110, 115,
 119
 Dimetoka, 4, 24
 Domba, 10
 Don karyesi, 81
 Döğmeci-eli, 24
 dönüm, 59, 60, 62, 63, 106, 107, 109, 116, 117,
 138, 140, 148

E

Edirne, I, III, XI, XII, XV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 19, 21, 22,
 26, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 46, 47,
 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,
 61, 62, 63, 65, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 77, 78,
 88, 92, 113, 122, 127, 128, 140, 146, 148,
 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159
 Edrenaboli, 4
 Edrene, 4
 Edrenos, 4
 Eflak, 14, 19
 Ege, 1, 11
 Eğresi Köyü, 81, 85, 110, 119
 Ehl-i Kitap, 27
Elekçi, 11
 Enez, 2, 5
 Enver Paşa, 6
 Ermenice, 13
 Eski-Hisar-ı Zağra, 24
 Eslova Köyü, 81, 85
Esmer Vatandaş, 11
 Evliya Çelebi, 19, 27, 28, 32, 153
 Evliya Kasım Paşa, 32, 40
 Evrenos Bey, 4

F

Farsça, 13
 Fatih Sultan Mehmet, 21, 28
Filibi, 22, 51

G

Gace, 11
 Gayrimüslim, XII, XIII, 23, 44, 84, 85, 86, 91, 92, 93,
 95, 102, 103, 118, 124
 Gelibolu, 2, 21
Gipsy, 11
Gitane, 11
Gitano, 11
 Gonnoi, 3
 Göç, 6
 göçebe, 10, 13, 18, 20, 27, 59, 104, 145
 Göktürk, 10
 Gümülcüne, 24

H

Hacı Baba Tekkesi, 81, 83, 85, 107
 Hacı İlbeyi, 4
 Hacılar Karyesi, 81, 85, 110, 119
 Hadrianopolis, 3, 4
 Hadrianus, 3
 Halise Hatun İslâm ve Müslim Kiptiyan Mahallesi,
 121, 122, 123, 124, 141
 Hallac, 53, 93, 97
 Hamallık, 53, 55
 Hamza Beyli Köyü, 82, 85, 107, 110, 115, 119
 Hanlı Yenice Karyesi, 82, 85, 110, 119
 Harir Bahçesi, XI, 60, 62
 Hatip Köyü, 82, 85, 110, 113, 120
 Havsa, 2, 92
 Hayrabolu, 24, 31
 Hayvancılık, 63, 104
 Herodot, 10
 Hızırağa Köyü, 82, 110, 120
 Hindistan, 10, 12, 24
 Hizmetkâr, 52, 55, 93, 95, 97, 99, 102
 Hoca İslâm ve Müslim Kiptiyan ve Reayası
 Mahallesi, 121, 122, 124
 Hristiyan, 6, 20, 23, 25, 28

I

I. Ahmed, 5
 I. Murad, 4
 II. Ahmed, 5
 II. Bayezid, 21, 24
 II. Mustafa, 5
 II. Osman, 5

II. Süleyman, 5
IV. Mehmed, 5
IV. Murad, 5

İ

İmaret-i Mezid Bey, 32, 39, 40, 44, 46, 51, 61, 66,
67, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78
İncegez, 24
İpsala, 2, 24
İstanbul, 1, 3, 4, 5, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 42, 44, 74,
75, 115, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
158

K

Kalaycı, 52, 55, 87, 90, 94, 96, 97, 99, 130, 131,
133, 134
kalburcu, 21
Kanuni Sultan Süleyman, 22, 30
Karaca Köyü, 82, 85
kazanç vergisi, 7
Keşan, 2, 4, 25
Keyk Celbi, 52, 56
Kıpti.Bakın
Kıptî, XII, XIII, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44,
45, 46, 47, 49, 66, 69, 71, 81, 82, 84, 86, 88, 90,
91, 92, 93, 94, 106, 107, 109, 116, 121, 122,
123, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 133, 140,
145, 148
Kıptîler, 21, 33, 35, 40, 41, 44, 49, 51, 59, 61, 62,
63, 68, 83, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 99,
100, 101, 102, 103, 109, 130, 145
Kıptîler Nizamnâmesi, 22
Kırkkilise, 2, 24, 31
kıyye, 59, 74, 115, 116, 144
Kiracılık, 52, 55
Koyapa Köyü, 82, 86, 107, 110, 115, 120
Köçeri, 11
Kömürcülük, 53, 56
Köy Kâhyası, 96, 99
Kurtalan Köyü, 82, 86, 107, 116, 120
kuruş, 52, 54, 56, 59, 61, 62, 63, 66, 68, 69, 70, 71,
72, 74, 75, 77, 78, 88, 98, 103, 104, 108, 110,
111, 113, 115, 116, 117, 119, 120, 129, 132,
133, 134, 137, 138, 144, 145, 146, 147, 148, 149

L

Lağımçı, 52, 55, 76
Lakap, 49, 93, 154, 156
Lala Şahin Paşa, 4
Lalapaşa, I, III, 2
Leh, 5

M

Macaristan, 16
Mahra Baş Köyü, 82, 86
Makedonyalılar, 3
Mal-ı maktu'u, 72, 73, 78, 120
Mal-ı Miri, XI, XIII, XV, 68, 69, 70, 72, 114, 119, 146
Malkara, 24
Maruf Hoca, 32
Maymunculuk, 53, 56
Mehter, 52, 56, 88, 93, 94, 97, 99, 108, 117, 130,
134
Meriç, 2, 3, 4, 53
Merkep, 63, 104, 105, 136, 137
Mescid-i İslam ve Reayası Mahallesi, 122, 123,
125, 143
Mısır, 12, 13, 15
Mirahur Ayas Bey, 32, 72
Mir-i Kıbtıyan, 25
Mümin Hoca, 32, 39, 40, 44, 53, 65, 68, 69, 71, 77
Müsellem, 25, 30, 158
Müslüman Hane, 44, 85, 124

N

Navar, 11
Niğbolu, 21, 23, 27
Niş, 21, 23
Nüfus, 20, 26, 36, 38, 43, 44, 84, 85, 124, 151, 155,
158

O

Odrisler, 3
Odun yarıcılığı, 52, 55
Orestia, 3
Orestler, 3
Orhan Bey, 4
Osmanlı, I, III, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 36,

38, 42, 43, 44, 52, 59, 64, 75, 87, 96, 109, 150,
151, 152, 153, 154, 155, 156, 158
Osmanlı Devleti, 17, 19, 20, 23, 24, 27, 29, 32, 42

Ö

Ömer Obası Karyesi, 82, 86

P

Peçenek Türkleri, 4
Pınarhisar, 24
Poşa, 11
Pravadi, 24

R

Recep Mahallesi köyü, 82
resm-i arûsiye, 28
Rom, 10
Roma İmparatoru, 3
Romalılar, 3
Roman, I, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 27,
38, 140
Romani, 10
Romni, 10
Rum Beyli Köyü, 82, 86, 118
Rumca, 13
Rumeli, 4, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 30, 156, 159

S

Salıcı sürücülüğü, 52, 53, 55
Salcılık, 52, 56
sanatkâr, 42
Sarı Danişment Karyesi, 82, 86, 108, 110, 116, 120
Sayıcılık, 52, 55, 56
Sazlıdere, 4
Semendire, 21, 23
Sepetçi, 11, 52, 55, 123, 129, 131, 134, 145
Sığırtmaç, 94, 97, 99, 102, 129, 130, 134
Sigynnae, 10
Sofya, 21, 22
Süleyman Paşa, 4
Süloğlu, 2

Ş

Şehsuvarbey Müslim Kiptiyan Mahallesi, 121, 122,
124, 141, 144
Şükrü Paşa, 6

T

Tablakârlık, 53, 56
Talikacılık, 52, 55
Tanzimat, I, III, 7, 21, 24, 26, 29, 38, 42, 43, 64, 73,
75, 119, 146, 151, 152
Tanzimat dönemi, III, 7, 24, 64
Tarakçılık, 53, 55
tarımsal, 53, 59, 60, 61, 62, 105, 106, 108, 138
Taşlık Sekbanı Karyesi, 82
Temessük, 20
Temettuât, I, III, IV, 6, 7, 32, 38, 42, 43, 46, 47, 49,
50, 51, 53, 54, 58, 64, 74, 81, 88, 106, 113, 117,
121, 124, 150, 153, 156, 157
Temettü, 7, 8, 38, 52
Temettü vergisi, 7
Teymur Köyü, 82
Teymurcu, 52, 55, 84, 93, 95, 96, 99, 102, 107, 118,
129, 130, 133
Timur Hanlı Köyü, 82
Trakya, 1, 6, 11, 14, 26, 155, 157, 158, 159
Tsigane, 11
Tunca, 1, 3, 53
tüccar, 42
Türk, 2, 3, 4, 6, 11, 19, 28, 32, 53, 64, 154, 158
Türkçe, 13
Türkistan, 13
Türkiye, 2, 4, 5, 7, 11, 19, 23, 25, 27, 29, 32, 42, 49,
73, 74, 75, 87, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158
Türkiye Cumhuriyeti, 2

U

Umur Bey, 32
Usta, 129, 132, 139, 141
Uzunköprü, I, 2, 159

Ü

Üzüm, XIV, 59, 74, 115, 144

V

Venedik, 5, 11
 vergi, 7, 8, 19, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 41, 42, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 88,
 89, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 120, 123,
 140, 141, 142, 143, 146, 147, 149
 Vergi, XI, XIII, XIV, XV, 7, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 77,
 78, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 140,
 141, 143, 146, 156
 VIII. Henry, 16
 Vize, 21

Y

Yağcılı Köyü, 82, 86, 103, 104, 107, 108, 110, 116,
 120
 Yanbolu, 21, 24

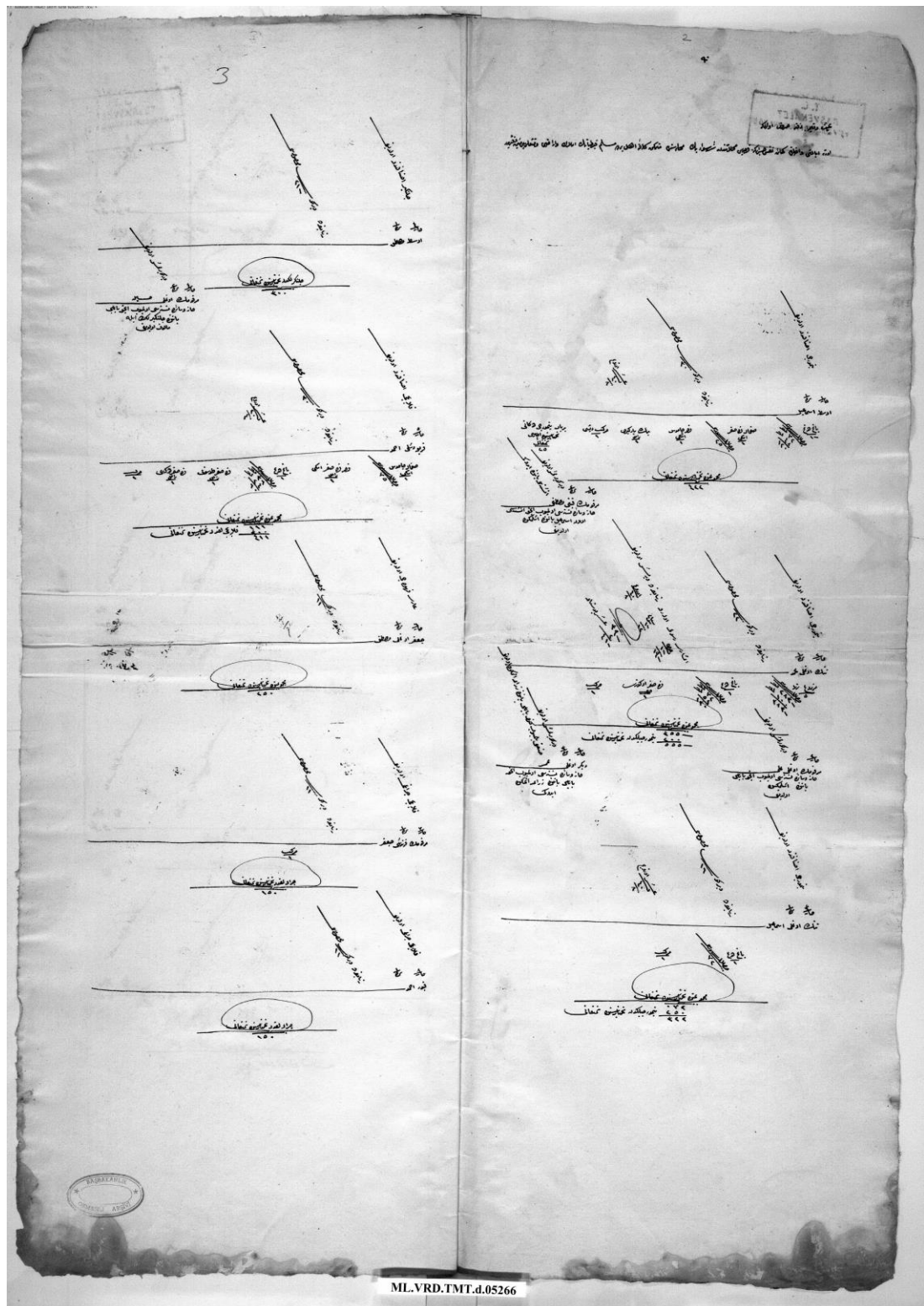
Yavuz Sultan Selim Han, 26
 Yedilik, 97, 102, 103
 Yeni Köylüler, 17
 Yeni Macarlar, 17
 Yıldırım Bayezid, 32, 39, 44, 45, 46, 52, 65, 67, 69,
 71, 77, 78
 Yıldırım Beyazıt, 32
 yulaf, 8, 117
 Yumru Kaya Karyesi, 82, 86

Z

Zigeuner, 11
 zimmi, 93, 95
Zingari, 11
 Ziraat Erbabı, 96, 102
 ziraî, 59, 74
 Zurnacı, 97, 99

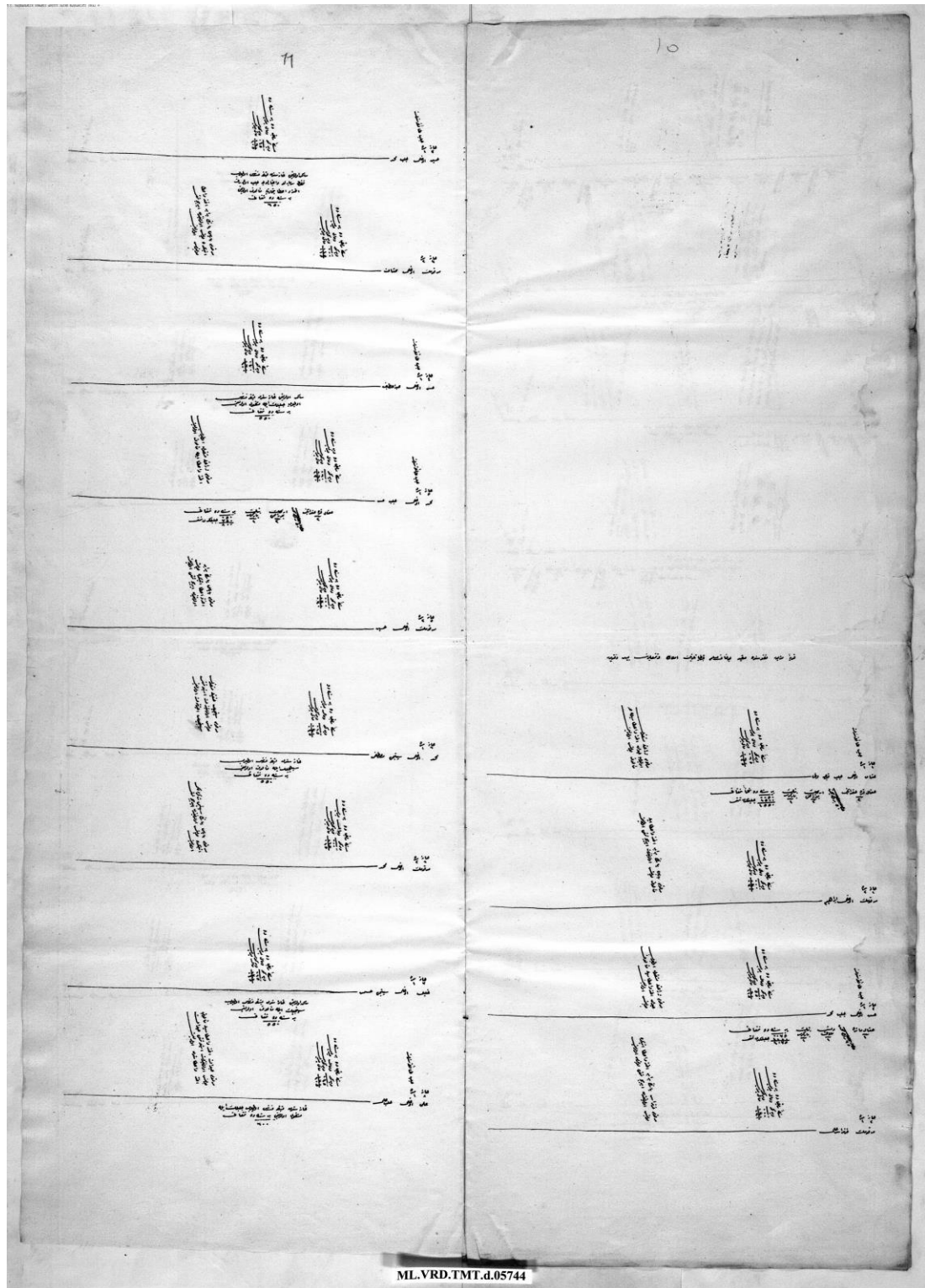
EKLER

EK-1:

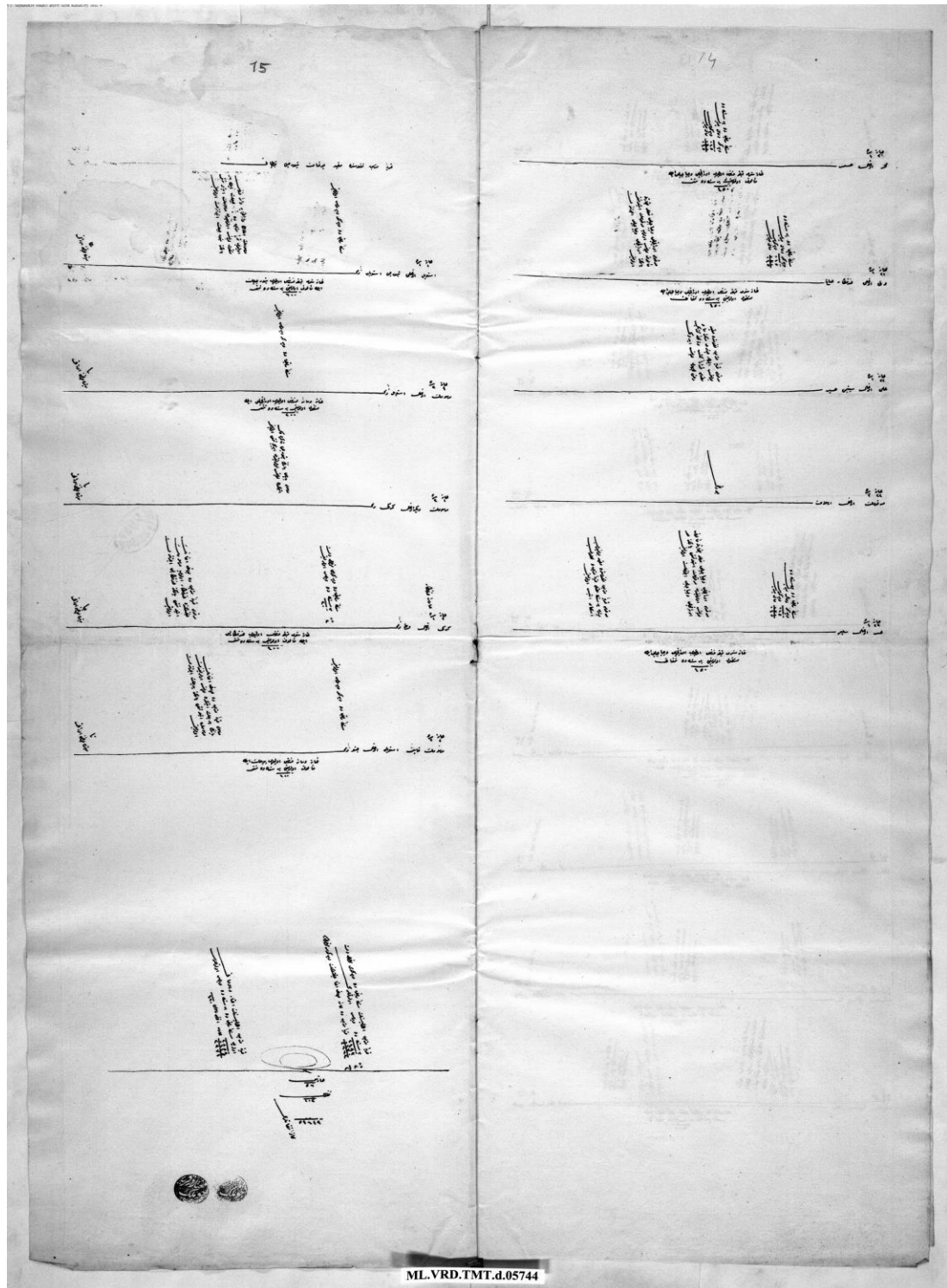
MLVRD.TMT.d.05266

EK-2:

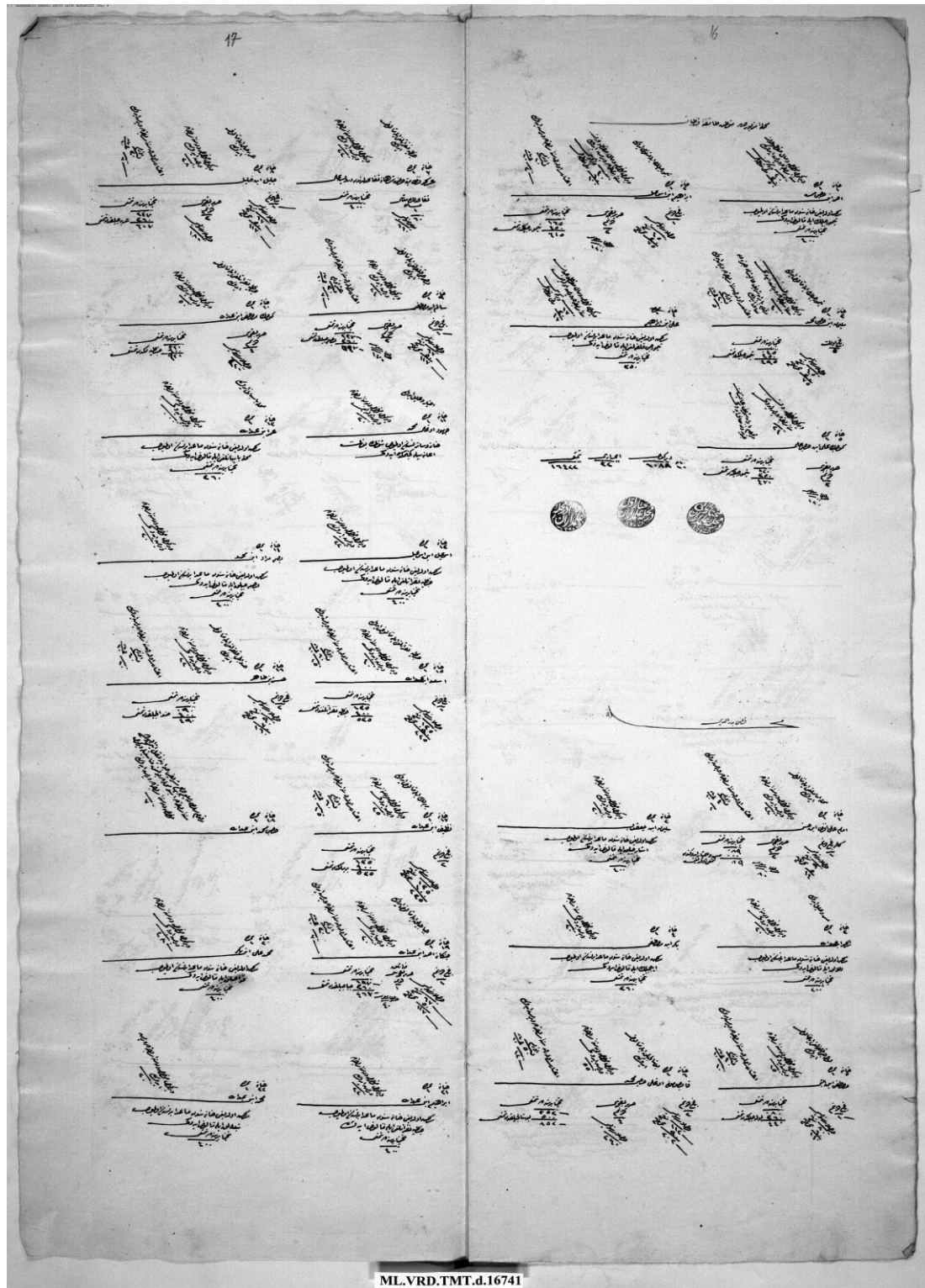

ML.VRD.TMT.d.05744

EK-3:

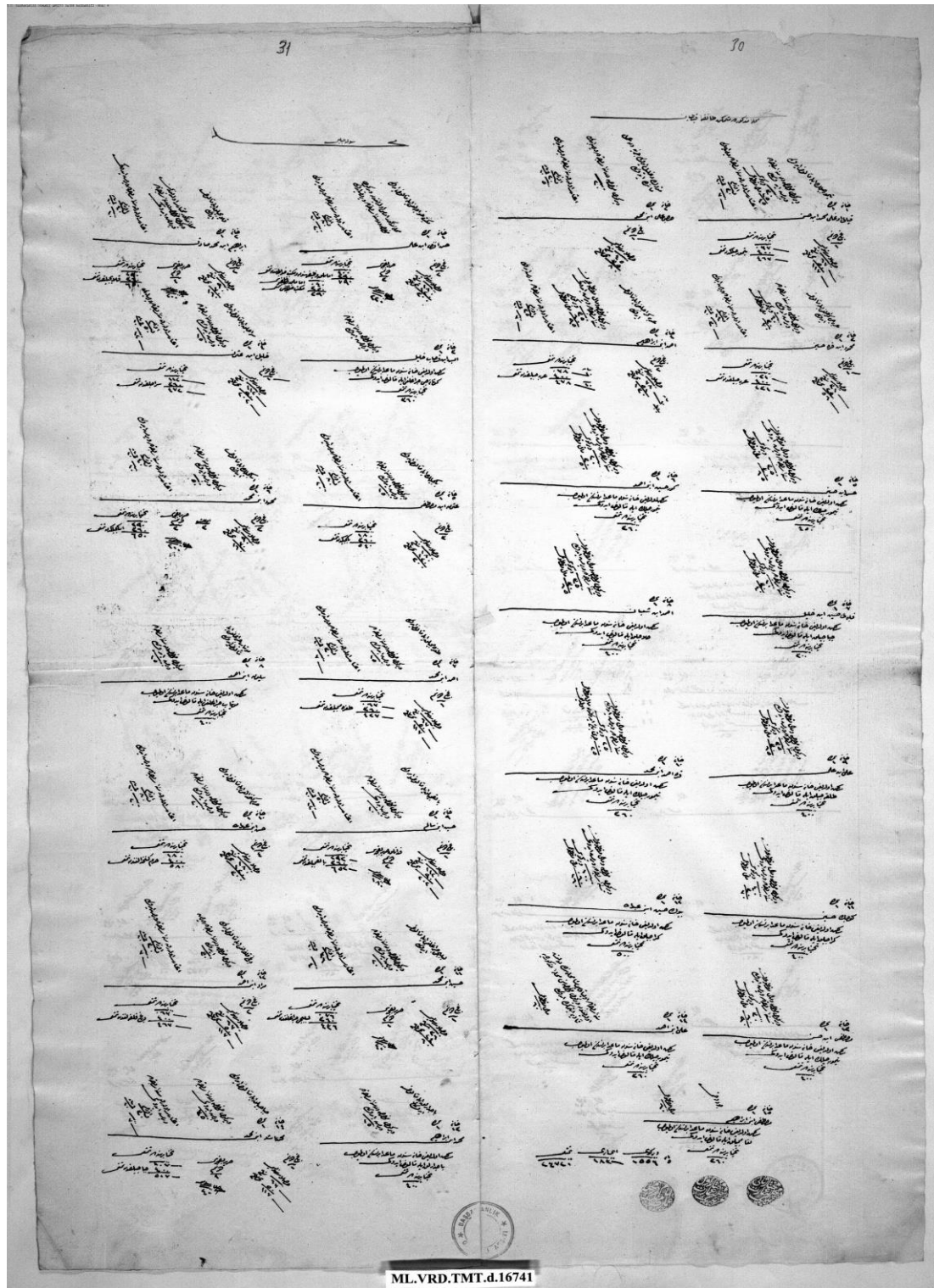

EK-4:

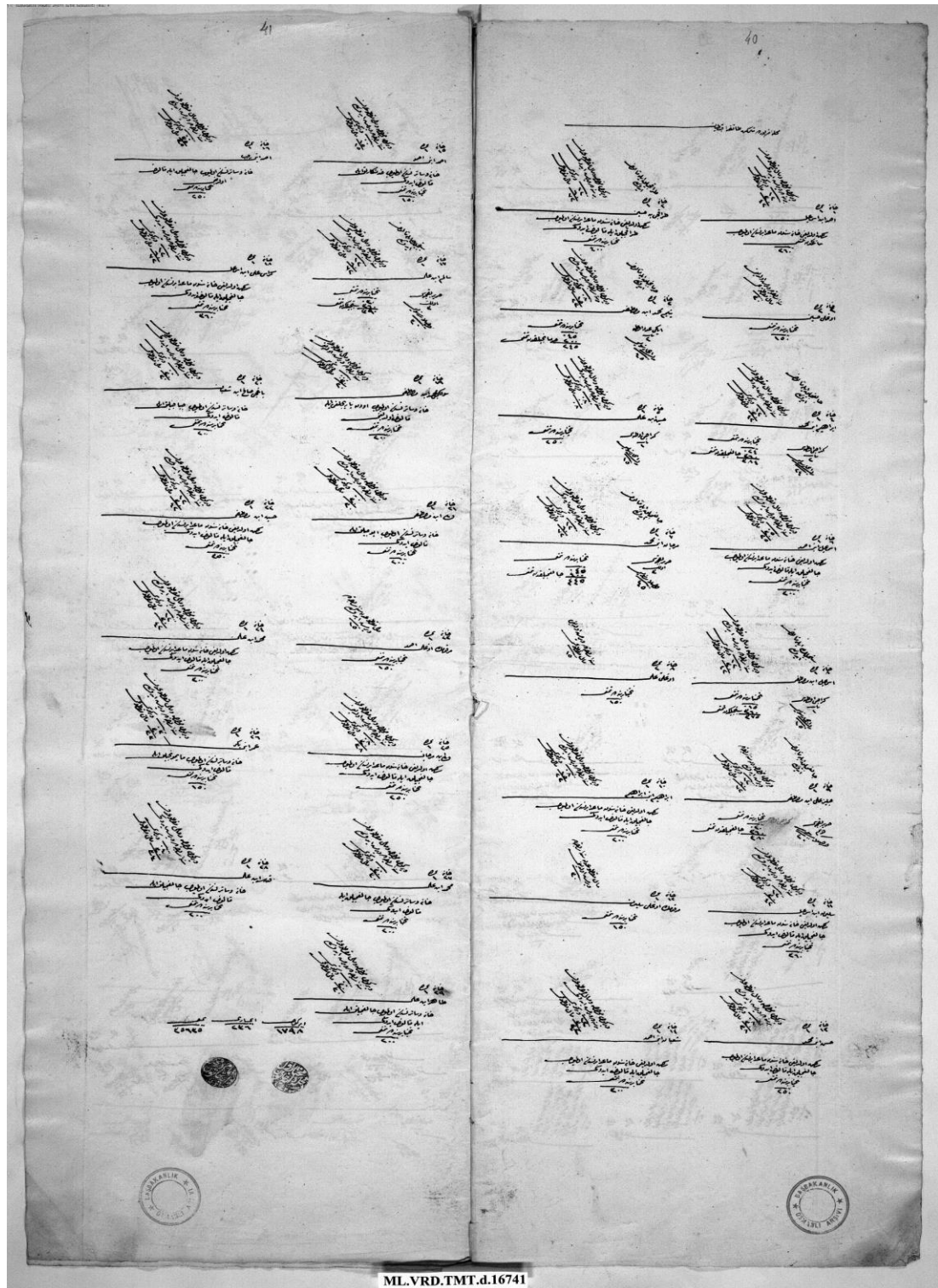

ML.VRD.TMT.d.16741

EK-5:

EK-6:

ML.VRD.TMT.d.16741